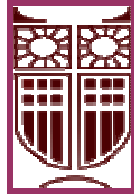

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Το φαινόμενο του πολέμου στον 21^ο αιώνα: εξάλειψη, μεταλλαγή ή αναβίωση;

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αλέξανδρος Π. Παρασκευάς

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Κων/νος Αρβανιτόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ειρήνη Χειλά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Κων/νος Κολιόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αλέξανδρος Π. Παρασκευάς, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract and Keywords	7
Εισαγωγή	9
Σκοπός	10
Παραδοχές – Μεθοδολογία	
Γενικές Παραδοχές	11
Κριτική σκέψη και μεθοδολογία (τρόπος ανάλυσης)	14
Η γέννηση ενός πολέμου	
Ορισμός του πολέμου	16
Τι δημιουργεί τον πόλεμο; Γιατί οι άνθρωποι πολεμούν;	18
Ο πόλεμος είναι φαινόμενο φυσικό;	18
Ο πόλεμος είναι φαινόμενο κοινωνικό;	20
Η οικονομία επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;	27
Η στρατιωτική ισχύς επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;	28
Η γεωγραφική θέση επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;	29
Η δημογραφία επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;	30
Ο ηγέτης, επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;	31
Τι αποτρέπει τον πόλεμο;	32
Το διεθνές σύστημα αποτρέπει τον πόλεμο;	33
Η Πυρηνική απειλή αποτρέπει τον πόλεμο;	37
Το μέλλον του πολέμου	
Ο πόλεμος με αριθμούς	38
Υφίσταται «φυσική» εξέλιξη του πολέμου;	40
Η γενεσιουργός αιτία του πολέμου θα υφίσταται στο μέλλον;	42
Θα υφίσταται μελλοντικά σύγκρουση συμφερόντων;	44
Η αύξηση της τεχνολογίας ευνοεί την πιθανότητα ενός πολέμου;	45
Ευνοείται ένας πυρηνικός πόλεμος στο μέλλον;	49
Ευνοείται ένας παγκόσμιος πόλεμος στο μέλλον;	49
Η μετανάστευση είναι νέα μορφή πολέμου;	50
Το μέλλον του πολέμου στον Ελλαδικό χώρο	
Πως αποτυπώνεται η ύπαρξη απειλής για την Ελλάδα;	53
Υπογεννητικότητα – μετανάστευση (το δημογραφικό πρόβλημα)	53
Οι επεκτατικές βλέψεις των γειτονικών χωρών	56

Αντιδράσεις στο ενδεχόμενο εκδήλωσης ενός «Ελλαδικού» πολέμου	58
Δυνατότητα οικείας αντίδρασης	61
<i>Ενάντια σε μια «Ανατολική» απειλή</i>	<i>61</i>
<i>Ενάντια σε μία «Βόρεια» απειλή</i>	<i>65</i>
<i>Ενάντια σε μια ταυτόχρονη «Βόρεια» και «Ανατολική» απειλή</i>	<i>65</i>
Συμπεράσματα – Προοπτικές	
«Το φαινόμενο του πολέμου στον 21ο αιώνα: Εξάλειψη, μεταλλαγή ή αναβίωση»;	66
Προοπτικές για την παγκόσμια ειρήνη	69
Προοπτικές για την ειρήνη σε Βαλκάνια και Αιγαίο	70
Επίλογος	71
Πηγές - Βιβλιογραφία	72

Περίληψη

Ο πόλεμος είναι μια κατάσταση η οποία έχει παρουσιαστεί πολλές φορές στην ιστορία του ανθρωπίνου είδους. Για την ακρίβεια, δεν υφίσταται κοινωνική ομάδα ή κρατική οντότητα η οποία να μην έχει καταγεγραμμένη στην ιστορία της κάποια στιγμή που να έχει εμπλακεί ηθελημένα ή κατ' ανάγκη, σε αυτό το φαινόμενο που ονομάζεται πόλεμος.

Στην παρούσα διατριβή επιχειρείται μια προσπάθεια να σχηματιστεί μια προσωπική άποψη ως προς το μέλλον του υπόψη φαινομένου στον 21^ο αιώνα, και να δοθεί μια απάντηση στο ερώτημα που έχει τεθεί, δηλαδή εάν ο πόλεμος θα συνεχίσει να υφίσταται, ή εάν θα αλλάξει μορφή ή εάν θα εκλείψει τελείως από τη ζωή του ανθρώπου. Τελικά οδεύουμε σε εξάλειψη αυτού του αποτρόπαιου φαινομένου ή σε μετεξέλιξή του, με νέα μορφή και μεθόδους διεξαγωγής; Ή μήπως θα πρέπει να ατενίζουμε το μέλλον με τη βεβαιότητα ότι πιθανόν και εμείς, αλλά σίγουρα και οι επόμενες γενιές θα κληθούν να αποτυπώσουν στη μνήμη τους άλλο ένα σκοτεινό κομμάτι ιστορίας που θα απειλήσει την ύπαρξή τους;

Δεν υφίσταται «μαγική» μεθοδολογία που να μπορεί με πλήρη επιτυχία να προβλέψει το μέλλον, όπου όλα μπορεί να συμβούν, να διαφοροποιηθούν, να εξελιχθούν ή να πάψουν άνευ λόγου και αιτίας να υφίστανται. Για το μέλλον θα υφίστανται πάντα ενδείξεις (ισχυρές ή μη) και ουδέποτε αποδείξεις, καθόσον αυτές, θα αποδεικνύονται μόνο όταν θα συμβούν.

Στην παρούσα εργασία αναφέρεται εξ αρχής ότι η διαδικασία εξέτασης θα πρέπει να απεκδυθεί από προσωπικές εμπειρίες και προτιμήσεις, ένεκα της ιδιότητας και των βιωμάτων του γράφοντος. Επίσης, η απάντηση που θα προκύψει, αποτελεί και ένα προσωπικό στοίχημα, καθόσον το υπόψη ερώτημα πάντα επέστρεφε και στη σκέψη του γράφοντος, χωρίς όμως να έχει ποτέ δοθεί απάντηση. Και αυτό διότι μετά τον Β' ΠΠ έχει επικρατήσει μια «διαρκής παγκόσμια ειρήνη»... με ενδιάμεσα μικρά «τοπικά» διαλείμματα, όπως το Βιετνάμ, η Γιουγκοσλαβία, τα Φώκλαντ, η Ουκρανία, καθώς και τόσα άλλα.

Μετά από μια σειρά παραδοχών τις οποίες θέτω, επιχειρώ να κατανοήσω το πώς και γιατί συμβαίνει ο πόλεμος. Γιατί, το να βιώνει ο άνθρωπος ως λογικό όν μια παράλογη κατάσταση, είναι όντως αφύσικο. Ή μήπως είναι φυσικό να συμβαίνει; Για να φωτιστεί όσο το δυνατόν κάθε πλευρά αυτού του φαινομένου, εξετάστηκαν ορισμένοι παράγοντες όπως η φυσική συμπεριφορά τόσο του ατόμου όσο και του

συνόλου που ονομάζεται κοινωνία και κατ' επέκταση κράτος, υπό το πρίσμα κοινωνικών και οικονομικών μεταβλητών καθώς και της απρόβλεπτης έως και ανεξέλεγκτης ανάπτυξης της τεχνολογίας, της ύπαρξης των διεθνών οργανισμών αλλά και του φόβου ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος. Επίσης εξετάστηκαν επιγραμματικά και κάποια ιδιαίτερα φαινόμενα, όπως η μετανάστευση και η άνοδος του θρησκευτικού φανατισμού. Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι ο πόλεμος (έστω και με άλλη μορφή) είναι παρών, τώρα και πάντα και για όσο χρόνο θα υφίσταται το ανθρώπινο είδος. Και θα εξαφανιστεί μόνο όταν θα εξαφανιστεί και ο άνθρωπος από το πρόσωπο της γης.

Τέλος, επιχειρώ παράλληλα και μια αναγωγή του ερωτήματος στα ελληνικά δρώμενα για ευνόητους λόγους, εξετάζοντας παράγοντες οι οποίοι είναι προσαρμοσμένοι στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα, προκειμένου να διακρίνω ένα πιθανό μέλλον του πολέμου το οποίο θα επηρεάσει και εμένα...

Λέξεις – κλειδιά: φαινόμενο, πόλος, ισχύς, τεχνολογία, μετανάστευση, επεκτατισμός.

Abstract

War is a situation that has been manifested many times in the history of the human species. In fact, there is no social group or state entity that has not recorded in its history at some point the face of war, a situation in which it has been deliberately or unwillingly involved in this phenomenon.

In this thesis an attempt is made to form a personal view of the future of this phenomenon in the 21st century and to answer the question that has been placed, whether the war will continue to exist or whether it will change form or whether it will completely disappeared from the life of the human kind. And moreover, are we going to eliminate this abhorrent phenomenon or we will witness its transformation, with new form and methods of conduct? Or should we look at the future with the certainty that perhaps we too, but certainly the next generations will be called upon to capture in their memory, another dark part of history that will threaten their existence?

There is no "magic" methodology that can fully predict the future, where everything can happen, differentiate, evolve, or ceaselessly and unreasonably cease to exist. For the future there will always be indications (strong or weak) and no evidences, since the indications are proven evidence only when they occur.

In the present study, it is stated from the beginning that the examination process should be excluded from personal experiences and preferences because of the personality, occupation and the experiences of the writer. Also, the answer that comes up is also a personal bet, as the question has always returned to the writer's thought, but no answer has ever been given. This is because after WWII a "lasting world peace" has prevailed... with intermediate "local" breaks, such as Vietnam, Yugoslavia, Falkland, Ukraine, and so many other examples.

After I set a series of assumptions, I try to understand how, and why, war occurs. Why, a human as a logical being he is, he chooses to be dragged to an absurd situation; it seems indeed unnatural. Or is it a natural thing to happen? In order to illuminate as much as possible each aspect of this phenomenon, I examined some factors such as the physical behavior of both the individual and society as a whole and extended it to the state, in the light of social and economic variables as well as other variables (unpredictable and/or uncontrolled development of technology, the existence of international organizations, and the fear of a nuclear holocaust). Also, some phenomena, such as immigration and the rise of religious fanaticism, were also

examined. The final conclusion is that, war, (albeit in another form) is present, now and always, and for as long as the human species exists. And it will disappear only when the human kind disappears from the face of the earth.

Lastly, I also attempt a rethink of the question adjusted to the Greek reality for obvious reasons, in order to foresee a possible outbreak of war in the future, that will eventually affect me too...

Key words; phenomenon, pole, power, technology, immigration, expansion.

Εισαγωγή

Υπάρχουν κάποιες στιγμές στη ζωή μας, που ο άνθρωπος αναγκάζεται λόγω των εξελίξεων να επανεξετάζει τις θέσεις του επί βασικών θεμάτων που τον απασχολούν. Αυτό, λίγο έως πολύ είναι μια διαδικασία στην οποία όλοι υποβάλλουμε τον εαυτό μας, καθόσον όσο προχωράμε στο χρόνο δεχόμαστε νέα ερεθίσματα, αυξάνουμε τη γνώση μας και κατανοούμε περισσότερο το περιβάλλον μας αυξάνοντας τη διαδραστικότητά μας με αυτό. Είναι μια εξελικτική διαδικασία η οποία συνεχώς μας τροφοδοτεί με νέες πληροφορίες ανατροφοδοτώντας τη σκέψη μας, προκειμένου να μπορούμε να προσαρμόζουμε τη ζωή στα δικά μας μέτρα και σταθμά, ή να προσαρμοζόμαστε εμείς στα δεδομένα της ζωής. Ο σκοπός είναι ένας: η επιτυχής αντιμετώπιση των φυσικών, κοινωνικών, επαγγελματικών, γνωστικών, πνευματικών και ψυχικών μας αναγκών.

Για να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε σε αυτή τη διαδικασία, ειδικά όταν πρόκειται να αποφασίσουμε για μια μελλοντική μας ενέργεια, συνήθως προστρέχουμε για έγκυρη πληροφόρηση στο περιβάλλον που ζούμε (π.χ. σε προσφιλή μας πρόσωπα στο οικογενειακό, φιλικό περιβάλλον, σε κοινωνικούς θεσμούς, κ.τλ).

Σε κάθε περίπτωση όμως, όλη αυτή η διαδικασία εμπεριέχει έναν σταθερό παράγοντα, χωρίς τον οποίο τίποτα από τα παραπάνω δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί σε λογική και πραγματική βάση, και τον οποίο (όχι εσκεμμένα) τον αμελούμε, καθόσον στην καθημερινότητά μας τον θεωρούμε δεδομένο: την ΕΙΡΗΝΗ.

Χωρίς την ύπαρξη αυτού του παράγοντα, ο άνθρωπος ζει μόνο για να εξασφαλίζει (με κάθε κόστος) την επιβίωση. Δεν υφίσταται πολιτισμός, ανάπτυξη, πρόοδος ή ευημερία, για τον άνθρωπο που ζει σε μια πραγματικότητα χωρίς ειρήνη. Και αυτό γιατί ο πόλεμος, ο εγγενής εχθρός της ειρήνης, έχει μια δική του, απόλυτη, ανήθικη και χαοτική πραγματικότητα. Ο πόλεμος έχει τη δική του μορφή και λογική, η οποία δεν προσομοιάζει αυτή της ειρήνης, ενώ αλλοιώνει απίστευτα τη ψυχοσύνθεση του ανθρώπου που είχε, έχει, ή θα έχει την ατυχία να τον βιώσει. Και αυτή η ψυχική αλλοίωση που επιφέρει ο πόλεμος, συνήθως πάντα έχει αρνητικό πρόσημο για τον άνθρωπο.

Συνεπώς, όταν τίθεται το ερώτημα για το πώς, ή εάν θα υφίσταται «το φαινόμενο του πολέμου στον 21^ο αιώνα: Εξάλειψη, μεταλλαγή ή αναβίωση;», ο σύγχρονος άνθρωπος δεν μπορεί παρά να αναλογιστεί ότι η θέση του θα μοιάζει περισσότερο με χρησμό από κάποιο αρχαίο μαντείο, παρά με βεβαιότητα η οποία θα

προκύψει ως το λογικό συμπέρασμα από την τεκμηρίωση μιας πεπατημένης μεθοδολογίας. Το υπόψη ερώτημα θυμίζει έντονα, μεταφυσικά ερωτήματα όπως «υπάρχει μετά θάνατον ζωή», ή «υπάρχει θεός», για τα οποία ανέκαθεν μπορούσαμε να διατυπώσουμε θεωρίες και να βρούμε ενδείξεις που να μας άγουν σε υποθετικά συμπεράσματα, αλλά ποτέ σε βεβαιότητες...

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε το μέλλον, τη «μορφή των πραγμάτων που θα έρθουν» θα πρέπει να ανατρέξουμε σε πληροφορίες. Που όμως κρύβονται αυτές οι πληροφορίες; Γιατί εάν υποθέσουμε ότι αυτές είναι από καιρό γνωστές τοις πάσι, τότε είναι αδιανόητο να μην έχουν χρησιμοποιηθεί και στο παρελθόν, για να αποφευχθούν οι προηγούμενοι πόλεμοι. Μήπως αυτές οι πληροφορίες βρίσκονται στην ιστορία; Μήπως στην κοινωνιολογία, στην ψυχολογία, στις διεθνείς σχέσεις, ή και σε κάποια άλλη πτυχή κάποιας ακόμα σύγχρονης επιστήμης;

Θυμάμαι χαρακτηριστικά, όταν πριν από μερικά χρόνια είχα βρεθεί ως σπουδαστής στο αμφιθέατρο της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου, είχα παρακολουθήσει μια διάλεξη η οποία πραγματικά με έκανε να προβληματιστώ. Διατυπώθηκε η θέση για το μέλλον του πλανήτη σε σχέση με τον πόλεμο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να υφίσταται σύγχρονος άνθρωπος που να πιστεύει ότι η ανθρωπότητα μπορεί να ξαναζήσει έναν γενικευμένο, παγκόσμιο πόλεμο.

Αυτή η θέση με στοίχειωσε από τότε, και παρότι πάντα επανερχόταν ως ερώτημα στη σκέψη μου, διαρκώς ανέβαλα να δώσω στον εαυτό μου μια ικανοποιητική απάντηση. Ίσως διότι λόγω επαγγέλματος, θεωρούσα δεδομένη την ύπαρξη του πολέμου, να πορεύεται παράλληλα με την ειρηνική μου ζωή (όταν εκπαιδεύσαι μια ζωή να βρίσκεσαι σε συνεχή εγρήγορση για να αντιμετωπίσεις μια κατάσταση, - στην προκειμένη περίπτωση μια ένοπλη σύρραξη, έναν πόλεμο - θεωρείς ότι αυτή η κατάσταση είναι δεδομένο ότι υφίσταται ως ενδεχόμενη, και μάλιστα μπορεί να προκύψει ακόμα και στο επόμενο λεπτό)...

...Εκτιμώ λοιπόν, πως μέσω της παρούσας εργασίας, ήρθε η στιγμή να πάψω να αναβάλω την απάντηση στο ερώτημα για το μέλλον του πολέμου, και κυρίως, να δώσω με ειλικρίνεια μια απάντηση καταρχήν στον εαυτό μου...

Σκοπός

Ο σκοπός της παρούσας διατριβής, είναι μια προσπάθεια να δοθεί απάντηση σχετικά με το μέλλον του φαινομένου του πολέμου στον 21^ο αιώνα, ήτοι, εάν ο πόλεμος θα

εκλείνει για πάντα από τα μελλοντικά βιβλία της ανθρώπινης ιστορίας, ή εάν θα μετεξελιχθεί με μια νέα μορφή συνεχίζοντας να ταλανίζει το ανθρώπινο είδος, ή ακόμα χειρότερο, εάν στο μέλλον θα γίνουμε (είτε εμείς, είτε οι επερχόμενες γενιές) βουβοί μάρτυρες ενός νέου «Αρμαγεδδών», που πιθανόν αυτή τη φορά, να κοστίσει και την οριστική εξάλειψη του είδους μας από τον πλανήτη... Ο Άλμπερτ Αϊνστάϊν, ερωτηθείς για το μέλλον του πολέμου είχε χαρακτηριστικά δηλώσει το 1949 ότι δεν γνώριζε με ποια όπλα οι άνθρωποι θα πολεμούσαν τον Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά εξέφραζε τη βεβαιότητα, ότι οι άνθρωποι θα διεξήγαγαν τον Δ' Παγκόσμιο Πόλεμο, με ξύλα και πέτρες, υποδηλώνοντας το μέγεθος της καταστροφικότητας μιας νέας παγκόσμιας σύρραξης.¹

Επιπρόσθετα, καθόσον υφίσταται άμεσα ενδιαφέρον για τον Ελλαδικό χώρο, θα επιχειρηθεί και μια μικρής έκτασης προσπάθεια προσαρμογής του μελλοντικού φαινομένου του πολέμου, στα Ελληνικά πρότυπα, προκειμένου να εξάγω αντίστοιχα συμπεράσματα για τη μορφή των εξελίξεων που θα επηρεάσουν τη χώρα μας.

Παραδοχές - Μεθοδολογία

Γενικές παραδοχές

Ο γενικός σκοπός λοιπόν είναι να δοθεί μια απάντηση στο υπόψη ερώτημα όσο το δυνατόν πιο αντικειμενική (χωρίς προσωπικό επηρεασμό, ένεκα επαγγελματικής σκέψης, παιδείας και βιωμάτων από μέρους μου), βασισμένη σε όσο το δυνατόν αντικειμενικά κριτήρια (στο μέτρο που αυτά μπορεί να υφίστανται για ένα τέτοιο ερώτημα) και υπό προ-καθορισμένες παραδοχές. Όπως έχω ήδη αναφέρει, το να προσπαθήσεις να προβλέψεις κάτι που αντικειμενικά δεν έχει καταστεί μέχρι σήμερα δυνατόν να προβλεφθεί ή να εξαλειφθεί από την αρχή της εμφάνισης του ανθρώπινου είδους, ήτοι το να προβλέψεις (με αποδεκτό ποσοστό επιτυχίας) το μέλλον του πολέμου, μοιάζει όλο και πιο πολύ με ουτοπία. Για αυτό και πρέπει να τεθούν οι παρακάτω παραδοχές:

α. Πόλεμος: με τον γενικό όρο «πόλεμος», εφεξής θα αναφέρομαι τόσο σε Παγκόσμιο Πόλεμο (ΠΠ), όσο σε πόλεμο μεταξύ κρατών, καθώς και σε τοπικές

¹ "I know not with what weapons World War III will be fought, but World War IV will be fought with sticks and stones." Πρόκειται για μια φράση που αποδίδεται στον Albert Einstein, η οποία καταγράφηκε κατά τη διάρκεια συνέντευξής του στον δημοσιογράφο Alfred Werner, για λογαριασμό της Liberal Judaism (April-May 1949), όπως αναφέρεται στο βιβλίο της Alice Calaprice, *"The New Quotable Einstein"* (2005), σ. 173.

ένοπλες συρράξεις (γνωστές και ως «συγκρούσεις χαμηλής έντασης», ή «συγκρούσεις περιορισμένης εδαφικής έκτασης»), εκτός και εάν ρητά αναφέρω διαφορετικά στο κείμενο.

β. Τεχνολογία: η τεχνολογική εξέλιξη τόσο των στρατιωτικών, όσο και των πολιτικών εφαρμογών (όσων βρίσκουν γόνιμο έδαφος για αξιοποίηση στον στρατιωτικό τομέα) θα συνεχίσει να υφίσταται, με ανοδική πορεία.

γ. Πυρηνικά όπλα: θα συνεχίσουν να υφίστανται στα οπλοστάσια των χωρών που τα διαθέτουν σήμερα. Επίσης, οι χώρες που θα τα διαθέτουν στο μέλλον, θα αυξηθούν σε αριθμό. Επιπρόσθετα, θεωρώ ότι αυτά θα συνεχίσουν να εξελίσσονται ως προς την ακρίβεια, βεληνεκές και καταστροφικότητα, και να επιρρεάζουν αναλογικά έναν μελλοντικό πόλεμο (εφόσον αποδειχθεί ότι το ενδεχόμενο ενός πολέμου θα συνεχίσει να υφίσταται).

δ. Συμβατικά όπλα: και αυτά, θα συνεχίσουν να υφίστανται στα οπλοστάσια των χωρών που τα διαθέτουν σήμερα, αποτελώντας το βασικό εργαλείο για τη διεξαγωγή πολέμων. Επιπρόσθετα, όπως ανέφερα παραπάνω και τα πυρηνικά όπλα, θεωρώ ότι και αυτά θα συνεχίσουν να εξελίσσονται και να επιρρεάζουν αναλογικά έναν μελλοντικό πόλεμο, εφόσον αυτό το ενδεχόμενο θα συνεχίσει να υφίσταται.

ε. Διεθνές Σύστημα: το διεθνές σύστημα στο μέλλον θα παρουσιάζει τη σημερινή μορφή ως προς την άναρχη δομή του, παρουσιάζοντας τα υφιστάμενα χαρακτηριστικά του. Με άλλα λόγια, οι διεθνείς σχέσεις που διέπουν τη διαδραστικότητα των κρατών και των συνασπισμών μεταξύ τους, δεν αναμένεται να αντικατασταθούν από μια νέα μορφή αλληλεξάρτησης.

στ. Υπερδυνάμεις: η έννοια των χωρών-υπερδυνάμεων, ανεξαρτήτως σημερινού ή μελλοντικού αριθμού, θα συνεχίσει να υφίσταται.

ζ. Χρηματοπιστωτικό σύστημα: θα συνεχίσει να υφίσταται στη σημερινή του μορφή, με τις ίδιες λειτουργίες και επιδιώξεις.

η. Χώρος αντιπαράθεσης: δέχομαι ως πεδίο αντιπαράθεσης οποιοδήποτε γεωγραφικό σημείο του πλανήτη. Δεν θα εξετάσω πολεμικές αντιπαραθέσεις στον χώρο του διαστήματος, παρόλο που πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες επεκτείνονται πλέον και σε αυτή τη διάσταση.

θ. Διεθνείς οργανισμοί: αποδέχομαι την ύπαρξη των διεθνών οργανισμών που ασχολούνται με τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης, όπως αυτοί υφίστανται

και λειτουργούν σήμερα. Θεωρώ ότι στο μέλλον δεν θα δημιουργηθούν νέοι οργανισμοί με αυτό το σκοπό.

ι. Στρατιωτικοί συνασπισμοί: αποδέχομαι την ύπαρξη των στρατιωτικών συνασπισμών, όπως αυτοί υφίστανται και δρουν σήμερα. Θεωρώ πιθανή την εμφάνιση και νέων στρατιωτικών συνασπισμών στο μέλλον, ή τη διάλυση ή μετασχηματισμό των υπαρχόντων.

ια. Εναλλακτικές σημερινές μορφές σύγκρουσης: τρομοκρατία – ανταρτοπόλεμος – επαναστατικός αγώνας: αυτές οι μορφές ένοπλου αγώνα θα συνεχίσουν να υφίστανται και στο μέλλον.

ιβ. Χώρες – Κράτη: αυτή η μορφή κοινωνικής οργάνωσης θα συνεχίσει να υφίσταται και στο μέλλον.

ιγ. Αντίπαλος: με τη «αντίπαλος», συμπεριλαμβάνω γενικότερα το κράτος, τον τρομοκράτη, τον επαναστάτη, μια στρατιωτική συμμαχία, μια ένοπλη ομάδα, κτλ. Γενικότερα, συμπεριλαμβάνω οποιαδήποτε οντότητα (άτομο ή σύνολο ατόμων, με κρατική ή μη κρατική, συμμαχική ή μη συμμαχική οντότητα), το οποίο θα αναλάβει ένοπλη δράση και με βία θα προσπαθήσει να επιβάλει τη θέλησή του.

ιδ. Δημογραφική αλλοίωση: η δημογραφική ανάπτυξη κυρίως των υποανάπτυκτων και αναπτυσσομένων χωρών και η γήρανση του πληθυσμού, (κυρίως της Ευρώπης), των ανεπτυγμένων κοινωνιών καθώς και οι δημογραφικοί δείκτες στο εγγύς, στο ευρύτερο και στο διεθνές περιβάλλον θα ακολουθήσουν τις τάσεις των τελευταίων ετών. Τα αίτια και οι επιπτώσεις της υπογεννητικότητας και της λαθρομετανάστευσης στις χώρες, δεν αναμένεται να αλλάξουν στο εγγύς μέλλον, αλλά ούτε και να βελτιωθούν.

ιε. Διεθνής αστάθεια – Αναθεωρητισμός: η Μέση Ανατολή, η Ασία και η Αφρική, καθώς και τα Βαλκάνια και το Αιγαίο, (που μας αφορούν περισσότερο για την παράλληλη εξαγωγή συμπερασμάτων για τον ελλαδικό χώρο) θα συνεχίσουν να παρουσιάζουν μια μορφή αστάθειας.

Ειδικότερα για τον ελλαδικό χώρο, θέτω επιπλέον τις παρακάτω προϋποθέσεις:

ιστ. Τουρκία: η Τουρκία θα εξακολουθήσει να εφαρμόζει μία σταθερή και αμετάβλητη επιθετική και αναθεωρητική πολιτική εναντίον της Ελλάδος, με διεκδικήσεις και αμφισβήτηση των εδαφικών κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας (γκρίζες ζώνες, διαμοιρασμός του Αιγαίου στον 25^ο μεσημβρινό, ενεργειακή συνεκμετάλλευση των φυσικών θαλασσίων πόρων). Επιπρόσθετα, η Τουρκία θεωρώ

ότι σήμερα και στο μέλλον, έχει και θα συνεχίσει να έχει τη θέληση και τη δυνατότητα (με τη στρατιωτική ισχύ που διαθέτει σήμερα) να οδηγηθεί σε μια απόφαση ανάληψης στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά της Ελλάδας.

ιζ. Δημογραφική αλλοίωση της Ελλάδας: η υπογεννητικότητα και η σταδιακή αλλαγή των δημογραφικών στοιχείων του πληθυσμού της Ελλάδας ένεκα της μετανάστευσης, είναι σε θέση να απειλήσουν τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της χώρας, και κατ' επέκταση να αλώσουν μέσω της αλλαγής της εθνικής και ιστορικής συνείδησης, την εθνική ακεραιότητα και κυριαρχία της χώρας εκ των έσω.

ιη. Ενέργεια: Αποδέχομαι ότι αυτή η δυνατότητα είναι υπαρκτή και ότι όντως το Αιγαίο έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει μια νέα ενεργειακή πηγή για την Ελλάδα και την Ευρώπη, ένεκα σχετικών κοιτασμάτων στον θαλάσσιο χώρο.

ιθ. Μεθοδολογία: προς το παρόν, εκτιμώ ότι δεν υφίσταται επιστήμη που να μπορεί να προβλέπει με αποδεκτή ακρίβεια το μέλλον. Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί, θα αναφερθεί στη συνέχεια.

Κριτική σκέψη και μεθοδολογία (τρόπος ανάλυσης)

Για να μπορέσει κάποιος να εξετάσει ένα ερώτημα, θα πρέπει να θέσει αρχικά ορισμένες παραμέτρους ή προϋποθέσεις, όπως περιγράφεται παραπάνω. Και αυτό γιατί η εξέταση της πιθανής μελλοντικής εξέλιξης ενός θέματος σαν αυτό που έχουμε θέσει, είναι πολύ εύκολο να οδηγήσει διαφορετικούς αναγνώστες, σε διαφορετικά συμπεράσματα.

Για να αποδεχτώ τα παράγωγα μιας προσέγγισης, ως απαραίτητη προϋπόθεση θέτω τη χρησιμοποίηση μιας μεθοδολογίας που να άγει σε τεκμηριωμένα, και άρα όσο πιο δυνατόν αντικειμενικότερα συμπεράσματα.

Και εδώ τίθεται και πάλι το ερώτημα: με ποια μεθοδολογία μπορώ να προβλέψω το μέλλον; Ήδη στην απαρίθμηση των προϋποθέσεων, έχω αναφέρει ότι δεν υφίσταται επιστήμη που να μπορεί να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα και να προβλέπει το μέλλον. Για αυτό ως μεθοδολογία, θα εξάγω συμπεράσματα μέσω υποθετικών σεναρίων και ενδιάμεσων ερωτημάτων, προκειμένου να οδηγηθώ σε ένα τελικό πιο εμπεριστατωμένο συμπέρασμα που να απαντά στο ερώτημα που έχει τεθεί. Εξάλλου, τόσο το τεθέν ερώτημα, όσο και η παραπάνω μεθοδολογική προσέγγιση, δεν είναι καινούργια. Έχει και στο παρελθόν διατυπωθεί, και μάλιστα από ανθρώπους οι οποίοι διήλθαν από όλες τις βαθμίδες της στρατιωτικής ιεραρχίας, σφυρηλατώντας

τις στρατιωτικές τους ικανότητες μέσα από τη συμμετοχή τους σε πολεμικές συγκρούσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Γάλλος Στρατηγός Debeney, ο οποίος έχοντας θητεύσει υπό τις διαταγές των Στρατηγών Foch, Negrier, Pierron και Hagron, ερμηνεύοντας τις μεταπολεμικές κινήσεις της ηττημένης Γερμανίας, διέκρινε την προσεκτική σχεδίαση και υλοποίηση της συγκρουσιακής πορείας που ο Γερμανός καγκελάριος επιζητούσε.² Ο Χίτλερ μεθοδικά συσπείρωσε την κοινωνία γύρω από το πρόσωπό του, πείθοντάς την για το δίκαιο του αγώνα ενώ παραπλάνησε τη διεθνή σκηνή για τις προθέσεις του προετοιμάζοντας παράλληλα τα στρατεύματά του για έναν νικηφόρο κεραυνοβόλο πόλεμο. Αυτή η μεθοδικότητα του Χίτλερ, οδήγησε τον Debeney μέσω αλληλουχίας συμπερασμάτων να προβλέψει τον Β΄ ΠΠ,³ εισάγοντας για πρώτη φορά τον όρο του «προθεσμιακού πολέμου»⁴ ο οποίος σχεδιάζεται μεθοδικά σήμερα, για να διεξαχθεί σε προκαθορισμένη στιγμή στο μέλλον, περνώντας από συγκεκριμένες φάσεις προετοιμασίας μέσω απαρέγκλιτης τήρησης ενός προαποφασισμένου χρονοδιαγράμματος.

Στην εν λόγω μεθοδολογία μου όμως, δεν θα ακολουθήσω το ενδεχόμενο ύπαρξης μιας τέτοιας περίπτωσης «προθεσμιακού πολέμου», διότι αυτό θα σήμαινε πως όσοι ορίζουν την τύχη των λαών, έχουν ήδη αποφασίσει για το πότε και το που, καθώς και για την έκταση ενός μελλοντικού πολέμου, οπότε εμείς απλά είμαστε μάρτυρες ενός φαινομενικά ειρηνικού μεταβατικού σταδίου το οποίο σίγουρα θα οδηγήσει σε σύγκρουση. Αυτός ο ισχυρισμός από μόνος του, θα παρέπεμπε σε αντικειμενικά ατεκμηρίωτες συνωμοσιακές υποθέσεις, καθόσον μια επιτυχημένη συνωμοσία δεν αποκαλύπτεται παρά μόνο όταν οι συνωμότες αποφασίζουν να αποκαλυφθούν δια της πράξης. Η διάγνωση ενός μελλοντικού πολέμου θα επιβεβαιώνονταν μόνο τη στιγμή που θα ξεσπούσε και όχι νωρίτερα, και άρα δεν θα μπορούσε να προβλεφθεί, πόσο μάλλον να τεκμηριωθεί (όπως εξάλλου και όλες οι θεωρίες συνωμοσίας).

Συνεπώς, εφόσον καταλήξω στο ότι ο πόλεμος είναι μια μελλοντική πιθανότητα, θα προσπαθήσω με συντομία να σκιαγραφήσω τη «μορφή» του πολέμου του μέλλοντος, καθόσον η αύξηση της τεχνολογίας δεν συνεπάγεται και την πλήρη

² Marie-Eugene Debeney «Ο Πόλεμος και οι άνθρωποι», (Στρατιωτική Επιθεώρηση ΓΕΣ, 1997 [1939]), σ.131-133. Πρόκειται για ανατύπωση της αρχικής ελληνικής μετάφρασης (1939) από το πρωτότυπο έργο (1937) του Στρατηγού Marie-Eugene Debeney, την οποία προλόγισε ο Στρατηγός Αλέξανδρος Παπάγος (1939), προτρέποντας τους Έλληνες Αξιωματικούς του Στρατού στη μελέτη του.

³ Marie-Eugene Debeney, όπως παραπάνω, σ.61.

⁴ Marie-Eugene Debeney, όπως παραπάνω, σ.56, 57.

αξιοποίησή της στο πεδίο της μάχης, οπότε και δεν θα είναι δυνατόν να περιγράψω σήμερα, τις τεχνολογικές εξελίξεις του αύριο.

Επιπρόσθετα, θα εξετάσω και την περίπτωση του Ελλαδικού χώρου, προκειμένου να διαπιστώσω εάν υφίσταται περίπτωση τα εξαχθέντα συμπεράσματα να έχουν εφαρμογή και για τη χώρα μας.

Πλέον της μεθοδολογίας που προτίθεμαι να ακολουθήσω, έχω θέσει και άλλη μια παράμετρο την οποία όμως εσκεμμένα δεν έχω αναφέρει στις παραδοχές. Αυτή, είναι η προσωπική μου θέση, και οφείλω να την δηλώσω εξ αρχής: αποδέχομαι ότι στο μέλλον όλα μπορεί να συμβούν, να διαφοροποιηθούν, να εξελιχθούν ή να πάψουν άνευ λόγου και αιτίας να υφίστανται. Αποδέχομαι την έννοια του αίτιου και αιτιατού, καθώς και την πιθανότητα ύπαρξης ενός τυχαίου συμβάντος, το οποίο θα αποτελεί πάντα έναν τυχαίο και απροσδιόριστο παράγοντα.

Συνεπώς ξεκινώ το αβέβαιο ταξίδι μου στο μέλλον, μη γνωρίζοντας από πριν ποιο θα είναι το συμπέρασμα, προκειμένου να διαπιστώσω εκείνα τα στοιχεία τα οποία θα με οδηγήσουν και εν τέλει θα με πείσουν για το μέλλον του φαινομένου που λέγεται πόλεμος. Εκτιμώ ότι είμαι αναγκασμένος να υιοθετήσω αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση, προκειμένου, ανεξαρτήτως προσωπικών ή επαγγελματικών βιωμάτων, να εξασφαλίζω την αντικειμενικότητα που απαιτείται για να εξάγω έγκυρα συμπεράσματα. Και για να ξετυλίξω το κουβάρι, ξεκινάω τραβώντας την άκρη του νήματος: «τι είναι ο πόλεμος», τι τον δημιουργεί και τι τον αποτρέπει. Για να το κάνω αυτό, θα χρησιμοποιήσω έναν ελεύθερο, αφηγηματικό τρόπο αποτύπωσης των σκέψεων μου...

Η γέννηση ενός πολέμου

Ορισμός του πολέμου

Θεωρώ εξαιρετικά σημαντικό να καθορίσουμε εξ αρχής ένα σημείο έναρξης, ως σημείο αναφοράς για να εξασφαλιστεί κοινή αντίληψη ως προς το «τι είναι» το αντικείμενο που εξετάζουμε. Συνεπώς πρέπει να ανατρέξουμε στον ορισμό του πολέμου.

Κατά καιρούς έχουν δοθεί πολλές ερμηνείες σχετικά με τον ορισμό του πολέμου, από διάφορους θεωρητικούς. Επικρατέστερος μέχρι σήμερα είναι ο ορισμός που διατύπωσε ο Clausewitz,⁵ ο οποίος στο έργο του «Περί του Πολέμου», εξέφρασε

⁵ Carl Von Clausewitz, «Περί του Πολέμου» (Βάνιας, 1999), σ.11.

την άποψη ότι ο πόλεμος δεν είναι τίποτε άλλο από την προσπάθειά μας να καταβάλλουμε δια της «ωμής βίας»⁶ τον αντίπαλο, ώστε αυτός να καταστεί ανίκανος για κάθε περαιτέρω αντίσταση. Ο πόλεμος επομένως «είναι μια πράξη βίας,⁷ προορισμένη να εξαναγκάσει τον αντίπαλο στην εκπλήρωση της θέλησής μας». Για να πραγματοποιήσουμε αυτόν τον σκοπό, πρέπει να καταστήσουμε τον εχθρό ανυπεράσπιστο, κι αυτό είναι εξ ορισμού ο μοναδικός πραγματικός στόχος της πολεμικής πράξης.

Ο Clausewitz θέλοντας να εμβαθύνει ακόμα περισσότερο στην έννοια του φαινομένου του πολέμου και έχοντας πρώτα συνδιάσει τα εγγενή στοιχεία που τον συνθέτουν, (η «τριάδα»⁸ του Clausewitz, ήτοι η κυβέρνηση-κράτος, ο λαός, και οι ένοπλες δυνάμεις μιας χώρας), προσδίδει μια διαρκή κοινωνική διάσταση στον πόλεμο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι «ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα»,⁹ αναφερόμενος πάντα στον πόλεμο που διεξάγεται μεταξύ των κρατών. Μεταγενέστερα συναντούμε και άλλους ορισμούς, όπως: «Πόλεμος είναι η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο οργανωμένων πολιτικών οντοτήτων, σε αξιοσημείωτη έκταση και διάρκεια, με σκοπό την επιβολή της θέλησης της μιας οντότητας επί της άλλης στα πλαίσια της επιδίωξης κάποιου πολιτικού σκοπού».¹⁰

Συνεπώς, με μια απλή συνεπαγωγική συλλογιστική, μπορούμε να πούμε ότι ο πόλεμος είναι η κοινωνική-κρατική, συλλογική εφαρμογή της οργανωμένης, ένοπλης, ωμής βίας, κατά του αντιπάλου μας, προκειμένου να τον εξαναγκάσουμε, να ενδώσει στη δική μας θέληση και παράλληλα ενάντια στη δική του θέληση, εξυπηρετώντας το δικό μας συμφέρον. Κατά τον Clausewitz, απαραίτητη προϋπόθεση είναι, αυτή η βία να ασκείται μεταξύ κρατών, ή καλύτερα μεταξύ αντίπαλων κυβερνήσεων. Για την παρούσα όσο και τη μελλοντική εποχή όμως, προκειμένου να αντιμετωπίσω το θέμα πιο γενικά και θεωρητικά, δέχομαι ότι η λέξη «αντίπαλος», συμπεριλαμβάνει πιθανόν το κράτος, τον τρομοκράτη, τον επαναστάτη, μια στρατιωτική συμμαχία, κτλ. Και

⁶ Martin Van Creveld, «Η μεταμόρφωση του πολέμου», [Μπλέτας, Μ., «Η Μεταμόρφωση του Πολέμου», Εκδόσεις Τουρίκη (2007)], σ.69. «το γεγονός πως η οργανωμένη βία μπορεί να αποκαλείται «πόλεμος» μόνο εφόσον διεξάγεται από το κράτος, για το κράτος και ενάντια στο κράτος, ήταν ένα αξίωμα που ο Κλαούζεβιτς το εξέλαμβανε σχεδόν ως δεδομένο». Ο Martin van Creveld είναι Ολλανδικής καταγωγής και καθηγητής στρατιωτικής ιστορίας στο Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ. Ο Στρατός των ΗΠΑ θεωρεί επιβεβλημένη τη σπουδή των πονημάτων του από τους Αμερικανούς Αξιωματικούς.

⁷ Carl Von Clausewitz, «De la Guerre», (Παρίσι, 1955), Βιβλίο Ι, Κεφ. Ι, σ. 51.

⁸ Carl Von Clausewitz, «Περί του Πολέμου» (Βάνιας, 1999), σ.56.

⁹ Carl Von Clausewitz, όπως παραπάνω, σ.53.

¹⁰ Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Εισαγωγή στη Θεωρία του πολέμου και της Στρατηγικής», σ.30.

αυτό γιατί δεν μπορώ στην παρούσα φάση, να γνωρίζω ποιοι (με ποια μορφή) θα πολεμήσουν εναντίον ποιών, ή και εάν τελικά θα κληθούν στο μέλλον να πολεμήσουν ξανά ποτέ. Συνεπώς θα αναφερθώ κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά στο κράτος. Και επειδή για να προσδιορίσουμε τις μέχρι σήμερα ένοπλες συγκρούσεις μικρής ή μεγάλης κλίμακας, θα χρησιμοποιώ τη λέξη «πόλεμος», για κάθε ένοπλη σύγκρουση, οποιασδήποτε μορφής.

«Πόλεμος» και «αντίπαλος» λοιπόν...

Τι δημιουργεί τον πόλεμο; Γιατί οι άνθρωποι πολεμούν;

Ίσως εδώ να κρύβεται ουσιαστικά η πραγματική απάντηση στο τεθέν ερώτημα για το μέλλον του πολέμου. Εάν μπορέσουμε να βρούμε τη γενεσιουργό αιτία του πολέμου, τότε ίσως να καταφέρουμε να δούμε κατάματα την εικόνα της μορφής του πολέμου στο μέλλον, εάν και εφόσον θα υφίσταται, και υπό ποια μορφή. Για το ερώτημα αυτό, αξίζει να αναφερθούμε ξανά στον Martin Van Creveld, ο οποίος πιστεύει ότι ο πόλεμος είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα συνοδεύει τις ανθρώπινες κοινωνίες και τα κράτη, για όσο καιρό αυτά θα συνεχίσουν να υφίστανται.

Ο πόλεμος είναι φαινόμενο φυσικό;

Εδώ τώρα βρισκόμαστε ενώπιον ενός πολύ παράδοξου σημείου, η απάντηση του οποίου ίσως να καθορίσει και την απάντηση του ερωτήματός μας: ο πόλεμος είναι φυσικό, ή κοινωνικό φαινόμενο;

Με μια πρώτη σκέψη και μια απλοϊκή, επιφανειακή προσέγγιση, ο πόλεμος δεν μπορεί να είναι ένα φυσικό φαινόμενο. Και αυτό διότι λογικά, τα φυσικά φαινόμενα δημιουργούνται από τις εσωτερικές διεργασίες της φύσης, και διέπονται από τους νόμους της, όπως έχουν δημιουργηθεί από κτήσεως του κόσμου, και οι οποίοι νόμοι έχουν ήδη παρατηρηθεί και έχουν εξηγηθεί από το ανθρώπινο είδος, στο ρόλο του «ερμηνευτή» – επιστήμονα.

Η παραπάνω δήλωση, πιθανόν να μας ταραξεί λίγο τον τρόπο σκέψης, ενίοτε και να μας δημιουργήσει μια χιουμοριστική διάθεση. Όμως, εάν θέλουμε να είμαστε αμερόληπτοι και ειλικρινείς, κατά πόσο είμαστε σίγουροι ότι έχουμε επιστημονικά όλες τις απαντήσεις, και για όλα τα θέματα που άπτονται της ύπαρξής μας;

Η γενετική επιστήμη έχει κάνει άλματα στον τομέα αποκωδικοποίησης του ανθρώπινου DNA, έχοντας καταλήξει στο ότι στο άμεσο μέλλον, το ανθρώπινο είδος θα μπορεί να διαγνώσει πιθανές ασθένειες των εμβρύων προτού γεννηθούν, μέσω του

γενετικού κώδικα και θα μπορεί να επέμβει για να τον τροποποιήσει, προκειμένου να εξαλειφθούν αυτές οι ασθένειες προ της γέννησης. Η κληρονομικότητα, όχι μόνο στις ασθένειες, αλλά και στην ευφυΐα και στη συμπεριφορά, είναι επιστημονικά τεκμηριωμένο ότι καταγράφονται στο ανθρώπινο DNA από σύλληψης του ανθρώπου. Επίσης, είναι εξίσου τεκμηριωμένο ότι το φυσικό περιβάλλον, προσδίδει εσωτερικές και εξωτερικές αλλοιώσεις στο σώμα του ανθρώπου: πχ, το χρώμα του δέρματος έχει προσαρμοστεί στο περιβάλλον που καλείται να ζήσει ο άνθρωπος, μέσω μιας εξελικτικής πορείας που έχει ακολουθήσει το ανθρώπινο είδος εδώ και εκατομμύρια χρόνια. Οι κάτοικοι των περιοχών των ερήμων, είναι πιο σκουρόχρωμοι σε σχέση με τους κατοίκους των βόρειων περιοχών του πλανήτη. Παράδοξο: εάν αυτή η εξελικτική ιδιότητα ήταν παροδικά επίκτητη, τότε οι άνθρωποι της μαύρης φυλής που ζουν για χρόνια στις σκανδιναβικές χώρες, με την πάροδο του χρόνου, αποκτούν λευκό δέρμα; Ή μήπως άτομα της λευκής φυλής που γεννιούνται στην Αφρική αποκτούν πιο σκούρο δέρμα μεγαλώνοντας, ώστε να προσαρμοστούν στο σκληρό περιβάλλον της ερήμου; Μήπως τα βρέφη όλων των φυλών γεννιούνται με λευκό δέρμα και μεγαλώνοντας αλλάζει το χρώμα του δέρματος;

Η απάντηση στο παραπάνω υποθετικό ερώτημα είναι ένα κατηγορηματικό όχι. Και αυτό, γιατί η φυλή και τα χαρακτηριστικά της (εσωτερικά και εξωτερικά) έχουν καταγραφεί και περαστεί στον γενετικό μας κώδικα. Συνεπώς, η φύση, το φυσικό περιβάλλον, μας έχει αλλοιώσει. Κατά πόσο είμαστε σίγουροι ότι η φύση δεν έχει αλλοιώσει και την ψυχοσύνθεσή μας; Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα κληρονομικά χαρακτηριστικά είναι και αυτά καταγεγραμμένα στον γενετικό μας κώδικα, ακριβώς όπως και τα φυσικά μας χαρακτηριστικά: όταν οι γονείς ενός παιδιού είναι πανύψηλοι, το παιδί που θα γεννήσουν, υπάρχει περίπτωση (με εξαίρεση μια γενετική ανωμαλία) να μεγαλώσει με μικρό ύψος; Συνεπώς πως μπορούμε να αποκλείσουμε μια φυσική αλλοίωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε σχέση με τη διαδραστικότητα της φύσης επί του ανθρώπου; Επιπρόσθετα, η επιστήμη έχοντας εξετάσει τη λειτουργία του ανθρώπινου εγκεφάλου, έχει διεξάγει πολλά πειράματα ηλεκτρομαγνητικής φύσεως, με σκοπό να αποσαφηνίσει εάν υφίσταται κάποιο σημείο του εγκεφάλου το οποίο να ευθύνεται για την ανθρώπινη επιθετικότητα, στο πλαίσιο της φυσικής λειτουργίας του. Σε αυτόν τον τομέα, τα αποτελέσματα είναι ακόμα ασαφή, καθόσον αποδείχτηκε ότι η διέγερση της ίδιας περιοχής του εγκεφάλου μπορεί να παράγει διαφορετικές αντιδράσεις υπό διαφορετικές συνθήκες, σε διαφορετικούς ανθρώπους.

Εάν αναλογιστούμε ότι ο άνθρωπος δεν είναι μια ξεκομμένη οντότητα και ότι υπόκειται στους φυσικούς νόμους (γεννιέται-πεθαίνει, πεινάει, κουράζεται, κρυώνει, κ.τ.λ.) όπως και όλα τα άλλα έμβια όντα του πλανήτη, ίσως να βοηθηθούμε στον προβληματισμό μας, εάν παρατηρήσουμε τη φύση. Και για να κάνουμε τον προβληματισμό μας πιο ενδιαφέροντα, ας παραλληλίσουμε έναν άνθρωπο τυχαία με ένα άλλο έμβιο όν, π.χ. τον λύκο. Ο άνθρωπος θέλει να τραφεί, όπως και ο λύκος, οπότε αναζητά τροφή. Όταν θέλει να αναπαραχθεί, αναζητά ταίρι. Όσο ζει, δημιουργεί κοινωνία-αγέλη. Όταν απειλείται η επιβίωσή του ή η εξουσία του, ή όταν νιώσει να απειλείται ο χώρος του ή η αγέλη του, αντιδρά βίαια. Και όταν τεκνοποιεί, όταν απειληθούν τα παιδιά του, «θα γίνει λύκος να σε φάει», όπως λέει και μια σοφή λαϊκή φράση. Σε ποια από αυτές τις εκφάνσεις της ζωής του, ο άνθρωπος διαφοροποιεί τα ένστικτα και τις αντιδράσεις του από το ζωικό βασίλειο; Σε καμία!

Συνεπώς η ανθρώπινη αντιπαράθεση, η διαμάχη, η μάχη, η σύγκρουση, ο πόλεμος, είναι ένα έμφυτο προϊόν το οποίο είναι καταγεγραμμένο στον γενετικό κώδικα του ανθρώπου. Ο πόλεμος είναι φυσικό φαινόμενο. Ή μάλλον για να είμαστε πιο ακριβείς, ο πόλεμος μπορεί να είναι και φυσικό φαινόμενο. Το εάν ο πόλεμος αποτελεί και κοινωνικό παράγωγο, θα το εξετάσω στη συνέχεια, για να μπορέσω να εξάγω ένα ασφαλές συμπέρασμα.

Ο πόλεμος είναι φαινόμενο κοινωνικό;

Ο άνθρωπος από τη γέννησή του, εντάσσεται σε ένα σύνολο, με πρώτο αυτό της οικογένειας. Ουσιαστικά ξεκινά να προσλαμβάνει όλα τα θετικά και αρνητικά στοιχεία τα οποία θα διαμορφώσουν τον χαρακτήρα και συνεπώς και τα αρχικά ψήγματα της συμπεριφοράς του από τη στιγμή που θα βρεθεί στο οικογενειακό περιβάλλον. Μέσα σε αυτό, θα λάβει και τα πρώτα ερεθίσματα για τον διαχωρισμό των εννοιών του καλού και του κακού, του σεβασμού του συνανθρώπου (πατέρα, μητέρα, αδερφών).

Στη συνέχεια το άτομο θα βγει από την πόρτα του σπιτιού του, θα περιηγηθεί στο περιβάλλον της γειτονιάς, θα πάει σχολείο, θα συνάψει φιλίες. Η αδιάλειπτη διαδραστικότητα και η άμεση πρόσληψη νέων ερεθισμάτων θα τεθούν υπό το πρίσμα της αποδοχής, της εξερεύνησης, της απόρριψης, της αξιοποίησης, κτλ. Ο άνθρωπος θα έχει πλέον ενταχθεί μέσα στην τοπική κοινωνία της γειτονιάς, της πόλης, και πλέον θα γνωρίζει το είδος των πιθανών τοπικών κοινωνικών διαμαχών και των τρόπων επίλυσής τους, έχοντας ίδια γνώμη.

Ακολουθώς, το άτομο έχοντας περάσει από τα αρχικά στάδια που έχουν διαμορφώσει τον τρόπο σκέψης του ως προς τα βασικά κοινωνικά θέματα και διεργασίες και έχοντας αποκτήσει κριτική σκέψη, γίνεται «πολίτης». Εντάσσεται στο κρατικό πλαίσιο και πλέον έχει τη δυνατότητα να ασκήσει την προαναφερθείσα κριτική του σκέψη σε επίπεδο κράτους, ακόμα και εάν η θέση του απέναντι στα κοινά είναι παθητική. Η γνώμη του έχει διαμορφωθεί για τις έννοιες της «εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας» και της «εδαφικής ακεραιότητας» του κράτους στο οποίο εντάσσεται. Αλλά γιατί η ένταξή του στο κράτος μπορεί να του προσδώσει τη θέληση για πόλεμο;

Εδώ η απάντηση μπορεί να είναι πολύ πιο απλοϊκή από όσο νομίζουμε.

Είναι δεδομένη η επιθετική, ή ακόμα και ακραία συμπεριφορά των ανθρώπων, όταν απειλούνται τα συμφέροντα της οικογενείας τους, κτητικά (εδαφικά), οικονομικά, ιδεολογικά, θρησκευτικά, κτλ. Κανείς δεν παραχωρεί και κανείς δεν επιδιώκει ποτέ και τίποτε που να στρέφεται κατά των δικαιωμάτων (ή αυτών που ο συγκεκριμένος άνθρωπος θεωρεί ως αναφαίρετα δικαιώματά του) της οικογενείας του, και των μελών της. Το άτομο επεκτείνει αυτή τη συμπεριφορά και στην κοινωνία, και ακολουθώς και στο κράτος.

Συνεπώς, η αιτία της ακραίας συμπεριφοράς ενός ατόμου – πολίτη, πρέπει να βρίσκεται σε κάποιο κοινό στοιχείο το οποίο συνενώνει το άτομο και συναντάται αυτούσιο στην οικογένεια, στην κοινωνία, στο κράτος. Μπορεί όμως αυτό το στοιχείο να εντοπιστεί ευδιάκριτα;

Η απάντηση όπως προείπα, είναι απλή: τόσο η οικογένεια, όσο και η κοινωνία αλλά και το κράτος, έχουν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία αποτελούν τις θεμελιώδεις κατ' εμέ, αρχές της (φυσικής ή/και κοινωνικής – πολιτικής) ζωής ενός ανθρώπου, ήτοι, η αποκλειστική κτήση (οι χώροι του σπιτιού της οικογενείας, η «εστία», όπως ακριβώς και τα καθορισμένα κρατικά σύνορα) η δικαιοσύνη (που καθορίζει ο γονέας, όπως και οι κρατικοί θεσμοί δικαιοσύνης) η φυσική ασφάλεια (ότι ο πατέρας, το κράτος, θα νοιαστεί και θα προστατέψει το ανυπεράσπιστο άτομο), και εν τέλει η επιβίωση (όπως ο πατέρας μεριμνά για την τροφή της οικογενείας, έτσι και το κράτος μεριμνά για την εργασία και άρα τη δυνατότητα του ανθρώπου να αναπτυχθεί περαιτέρω, πνευματικά και υλικά).

Οπότε ουσιαστικά η έννοιες της κτήσεως, της δικαιοσύνης, της φυσικής ασφάλειας και της εξασφάλισης της επιβίωσης στο επίπεδο της οικογένειας, είναι σχεδόν ταυτόσημες με τις έννοιες της «εθνικής κυριαρχίας» και της «εδαφικής

ακεραιότητας» του κράτους, και απορρέουν από τις βασικές οικογενειακές αρχές οι οποίες είναι οι πρώτες που ενστερνίζεται ένα άτομο από τη στιγμή που γεννιέται, και οι οποίες προβάλλονται στην κοινωνική ζωή του ατόμου, σε κάθε έκφασή της.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, καταλήγω στο ότι η «σύγκρουση», συναντάται από την απαρχή της ύπαρξης του ατόμου και προβάλλεται από το επίπεδο της οικογένειας, έως το επίπεδο του κράτους. Αυτή η «σύγκρουση» προκύπτει δε, ένεκα της διατάραξης της ισορροπίας ή της κατάργησης των ίδιων αρχών που υφίστανται σε κάθε έκφραση της ζωής ενός ατόμου από γεννήσεώς του, και στα τρία επίπεδα, οικογενειακό (μικρή κοινωνία), κοινωνικό (ευρύτερη κοινωνία), κρατικό (ακόμα μεγαλύτερη κοινωνία). Όταν δε, η «σύγκρουση» γενικεύεται, ενδύεται τον μανδύα του πολέμου, και τότε βρισκόμαστε ενώπιον της ένοπλης, βίαιης αντιπαράθεσης των κρατών.

Συνεπώς καταλήγω στο επιμέρους συμπέρασμα ότι ο πόλεμος είναι ΚΑΙ κοινωνικό φαινόμενο, γιατί εμφανίζεται σε κάθε γνωστή μορφή κοινωνίας, όχι επειδή οι κοινωνίες απαρτίζονται από άτομα, αλλά γιατί τα άτομα που απαρτίζουν τις κοινωνίες εκφράζουν τις ίδιες ιδέες, ανάγκες και απόψεις, που πρεσβεύουν οι κοινωνίες στις οποίες αυτά τα άτομα ανήκουν.

Αλλά εδώ αναδύονται άλλα δύο ερωτήματα:

Εάν ο πόλεμος είναι τόσο φυσικό, όσο και κοινωνικό φαινόμενο, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το φαινόμενο του πολέμου είναι αναπόφευκτο;

Ή αντίθετα:

Εάν απομονώσουμε από το άτομο τις γενεσιουργές αιτίες της βίας, ο πόλεμος μπορεί να περιοριστεί ή να εξαλειφθεί;

Τα προαναφερθέντα δύο ερωτήματα περιπλέκουν κάπως την πορεία προς την απάντηση του τεθέντος ερωτήματος. Εάν ο πόλεμος είναι ένα φυσικό φαινόμενο, γιατί από γεννήσεως δεν βγαίνουμε καθημερινά στο δρόμο να σκοτώνουμε ο ένας τον άλλον; Ή εάν ο πόλεμος είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, γιατί δεν υφίσταται πλήρης εξάλειψη του πολέμου από τις κοινωνίες και τα κράτη, αφού υφίστανται κοινά αποδεκτοί διεθνείς θεσμοί δικαιοσύνης; Αλλά και εάν οι ανάγκες και αξίες είναι εν δυνάμει φυσικές ή κοινωνικές για τον κάθε άνθρωπο, τότε γιατί ως φυσικές δεν είναι κοινές για όλα τα άτομα, αλλά και για όλες τις κοινωνίες ως κοινά συμφέροντα, ώστε να υφίσταται σύμπνοια και όχι απόκλιση, η οποία οδηγεί στη σύγκρουση;

Το φαινόμενο του πολέμου χρονολογείται στις κοινωνίες από την πρώτη τους ιστορικά καταγεγραμμένη εμφάνιση. Σε οποιαδήποτε ιστορική περίοδο και εάν

εξετάσουμε μια κοινωνία, αμφιβάλλω εάν θα μπορέσουμε να βρούμε μια κοινωνία «αιώνιας ειρήνης», από ιδρύσεώς της. Και εάν υφίσταται μια τέτοια κοινωνία, αυτή θα είναι η τοπική εξαίρεση, σε έναν ακραίο, βίαιο και αιματοβαμμένο παγκόσμιο κανόνα. Όσο κι αν ο πόλεμος είναι από τα πιο λυπηρά στοιχεία του ανθρώπινου πολιτισμού, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο πραγματικό ιστορικό γεγονός.

Η διαφορά δεν έγκειται λοιπόν στη γενεσιουργό αιτία, αλλά στον τρόπο που θα επιλέξει να υιοθετήσει ο άνθρωπος για να λύσει τις διαφορές του, προκειμένου να ικανοποιήσει το εγώ και τα ένστικτά του και να διασφαλίσει τα ατομικά και ομαδικά - κοινωνικά συμφέροντα και αξίες του.

Συνεπώς ο άνθρωπος, ένεκα των φυσικών του ορμών, αλλά και ένεκα των κοινωνικών ερεθισμάτων που προσλαμβάνει κατά τη διάρκεια της ζωής του, είναι επιρρεπής στη χρήση βίας. Αυτό σε ατομικό επίπεδο, μπορεί σε κάποια έκφανση της ζωής του ανθρώπου για διάφορους λόγους, να τον οδηγήσει (και έχουμε άπειρα παραδείγματα αυτής της υπόθεσης, που να την επιβεβαιώνουν) στο να χρησιμοποιήσει βία και να αφαιρέσει τη ζωή ενός συνανθρώπου του.

Σε αυτή την περίπτωση εμείς οι υπόλοιποι ως παρατηρητές, θα τον ονομάσουμε φυσικά, φονιά. Ή ψυχασθενή. Ή πληρωμένο δολοφόνο. Ή όπως αλλιώς μπορεί να ονομαστεί ένα τέτοιο άτομο, λόγω της συνειδητής του απόφασης να χρησιμοποιήσει θανατηφόρα βία, αλλά και της υλοποίησης στη συνέχεια αυτής της πρόθεσής του να πραγματοποιήσει αυτή την αποτρόπαια πράξη.

Αλλά και πάλι, εμείς οι ίδιοι είμαστε που θα αναγνωρίσουμε «ελαφρυντικά» στο ίδιο άτομο, ενώ η ίδια η πράξη του φόνου στην ουσία της, δεν έχει αλλάξει ως προς το αποτέλεσμα! «Εν βρασμό ψυχής», «νόμιμη άμυνα», και ένα σωρό άλλοι χαρακτηρισμοί προσδίδονται, οι οποίοι όμως καταδεικνύουν ένα και μόνο πράγμα: είμαστε πρόθυμοι να αποδεχτούμε και να δικαιολογήσουμε ακόμα, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε νομικό επίπεδο, αυτή την ίδια αποτρόπαια πράξη της χρήσης βίας (και εν τέλει του φόνου), εφόσον μπορούμε να την νομιμοποιήσουμε!

Ας ξεφύγουμε λίγο από το επίπεδο του ατόμου-φονιά που προανέφερα, και της ενέργειας-χρήσης θανατηφόρας βίας στην οποία το άτομο κατέφυγε για να προκαλέσει το όποιο επιθυμητό για αυτόν αποτέλεσμα με την πράξη του φόνου. Ας μεταφερθούμε σε ανώτερο επίπεδο, στο επίπεδο των κοινωνιών – κρατών. Εδώ θα παρατηρήσουμε μια σωρεία κανόνων και αρχών του Διεθνούς Δικαίου που επιτρέπουν τη χρήση βίας. Και όχι απλά την επιτρέπουν, αλλά και επιδιώκουν να την

επιβάλουν! Για παράδειγμα, το Άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, ορίζει ότι δεν υφίσταται διάταξη του Χάρτη η οποία να απαγορεύει το δικαίωμα άσκησης της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας, σε περίπτωση που ένα κράτος (εφόσον είναι μέλος των Ηνωμένων Εθνών) θα δεχθεί ένοπλη επίθεση και για χρόνο έως ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας θα αναλάβει δράση για να διατηρήσει τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια».¹¹

Ένα ακόμα συμπέρασμα λοιπόν, είναι ότι η χρήση της ένοπλης βίας, είναι αποδεκτή από τις κοινωνίες, και μάλιστα επιβάλλεται η καταφυγή σε αυτήν, εφόσον πρόκειται για άμυνα. Συνεπώς, για να υπάρχει άμυνα, υφίσταται επίθεση, άρα πόλεμος, και για να χρησιμοποιηθεί η ένοπλη βία, πρέπει η κοινωνία να βρίσκεται σε μια κατάσταση άμυνας, ήτοι, στη λέξη «άμυνα», εμπεριέχεται η νομιμοποίηση της έκφρασης της ανθρώπινης βίας!

Εδώ βέβαια θα σκεφτεί κανείς το αυτονόητο το οποίο πηγάζει από το αίσθημα της αυτοσυντήρησης-επιβίωσης: ο άνθρωπος όταν απειληθεί, θα αντιδράσει με σκοπό να απωθήσει την απειλή, και ει δυνατόν, να επιβληθεί. Το ίδιο και ένα σύνολο ανθρώπων, απέναντι σε μια κοινή απειλή βίας και εξαφάνισης, ήτοι μια κοινωνία, ένα κράτος. Συνεπώς το να αφαιρέσεις μαζικά ζωές (ένοπλη σύγκρουση) κατά τη διάρκεια ενός πολέμου, με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης, διεξάγοντας άμυνα, είναι αποδεκτό, διότι υφίσταται νομιμοποίηση σε αυτή την ενέργεια.

Και εδώ προκύπτει άλλο ένα παράδοξο: ότι δηλαδή ο «προληπτικός» πόλεμος, ή ένα «προληπτικό» χτύπημα, είναι νομιμοποιημένες ενέργειες, αρκεί να επικαλεστεί ένα κράτος ότι προβαίνει σε έναν προληπτικό πόλεμο ή χτύπημα, διότι θεωρεί ότι απειλείται η άμυνα της χώρας του. Τέτοια παραδείγματα μας έχουν δώσει κατά καιρούς οι ΗΠΑ και το Ισραήλ, καθώς και άλλες χώρες.

Γιατί όμως εξετάζω την περίπτωση των «προληπτικών» πολέμων;

Οι κοινωνίες μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, βλέποντας την καταστροφικότητα ενός πολέμου τέτοιας έκτασης (10.000.000 νεκροί), αποφάσισαν να μην ξαναζήσουν μια γενικευμένη έκφραση βίας. Τελικά διαπίστωσαν ότι παρόλο που θα ήθελαν να ζήσουν μια αιώνια ειρήνη, εν τούτοις, σύρθηκαν σε έναν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, 6 φορές ακόμα πιο καταστροφικό (60.000.000 νεκροί) από αυτόν που είχαν ζήσει και αποκηρύξει μερικές δεκαετίες πριν. Οι κοινωνίες έχοντας

¹¹ Αγγελος Μ. Συρίγος, «Ελληνοτουρκικές σχέσεις» (ανάτυπο β' έκδοσης, Πατάκη, 2016 [2015]), σελ. 273.

διαπιστώσει την αδυναμία τους να διατηρήσουν την ειρήνη, αποφάσισαν να δαιμονοποιήσουν τον πόλεμο, εξοστρακίζοντας τον από το μέλλον. Η απειλή χρήσης βίας (casus belli) παραβιάζει πλέον το Άρθρο 2 παρ.4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που απαγορεύει στα κράτη μέλη την απειλή ή τη χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις.¹²

Συνεπώς, για να ξαναγυρίσουμε στον άνθρωπο-φονιά, αντιπαραβάλλοντάς τον όμως τώρα με μια κοινωνία-φονιά, θα διαπιστώσουμε μια σοκαριστική σύμπτωση κοινών στοιχείων (η μόνη διαφορά τελικά, μήπως έγκειται απλά στον αριθμό των θυμάτων;), ήτοι:

α. Ο άνθρωπος-φονιάς σκοτώνει γιατί το επιλέγει. Θα επιδιώξει συνειδητά τον φόνο, απλά γιατί έχει τη θέληση και τη δύναμη να το πράξει. Το ίδιο και μια κοινωνία που επιτίθεται σε μία άλλη.

β. Ο άνθρωπος-φονιάς έχει ελαφρυντικά για τον φόνο (νομικά αποδεκτό από την κοινωνία). Το ίδιο και μια κοινωνία, που λειτουργεί υπό το καθεστώς άμυνας (διεθνής νομιμοποίηση άμυνας).

γ. Ο άνθρωπος-φονιάς μπορεί να ισχυριστεί ότι τον «εξανάγκασε» το θύμα. Το ίδιο και μια κοινωνία που θα προβεί σε «προληπτικό» πόλεμο, θέλοντας να προβάλει ή/και να εκμαιεύσει μια μορφή διεθνούς νομιμοποίησης για τις ενέργειές της, ώστε να δικαιολογήσει τις πράξεις της τόσο εντός, όσο και εκτός της κοινωνίας-κράτους.

Και εδώ εμφανίζεται ένα επιμέρους ερώτημα-συμπέρασμα, το οποίο προσεγγίζει από μια άλλη οπτική γωνία την απάντηση του τεθέντος ερωτήματός μας: μήπως μπορούμε να διακρίνουμε στις κοινωνίες-κράτη, μια φαινομενική απέχθεια ως προς την υιοθέτηση της λύσης του πολέμου για την επίλυση των μεταξύ τους αντιθέσεων τυπικά αποκηρύσσοντάς τον, ενώ ταυτόχρονα αυτές οι ίδιες κοινωνίες έχουν εφεύρει ένα «παραθυράκι» νομιμοποίησης για να χρησιμοποιήσουν το εργαλείο του πολέμου όταν και όπως αυτός θα εξυπηρετεί τις εκάστοτε κοινωνίες-κράτη; Συνεπώς, μήπως πλέον βρισκόμαστε ενώπιον μιας διεθνούς υποκρισίας;

Από τα παραπάνω, και χωρίς να εξετάσω τις αντίστοιχες θεωρίες του φιλελευθερισμού και του ρεαλισμού, σχετικά με το γιατί οι κοινωνίες πολεμάνε, μπορώ πλέον να διακρίνω ότι το φαινόμενο του πολέμου σε ατομικό επίπεδο συνδυάζεται με το αίσθημα της επιβίωσης και της επιβολής της ατομικής θέλησης

¹² Άγγελος Μ. Συρίγος, όπως ανωτέρω, σ. 253- 254 και σ.264

(βλέπε «συμφέρον») μέσω της βίας (βλέπε «ισχύς»). Αυτό επεκτείνεται και στις ομάδες ατόμων, καθόσον είναι κοινό στοιχείο της ιδιοσυγκρασίας των επιμέρους στοιχείων που απαρτίζουν τις ομάδες τους (άτομα) και άρα επεκτείνεται και απαντάται και στον τρόπο έκφρασης των διεθνών σχέσεων των κρατών μεταξύ τους.

Συμπερασματικά μπορώ πλέον να δώσω μια απάντηση ως προς το γιατί υφίσταται ο πόλεμος, τι τον «γεννάει», τι τον προκαλεί: Ο πόλεμος έχει τις ρίζες του στην ίδια τη φύση του ατόμου, και ως εκ τούτου η ίδια η φύση εμπεριέχει την έννοια της βίας. Όταν τα, κατά φύση βίαια άτομα απαρτίζουν κοινωνίες, το φυσικό φαινόμενο μεταπίπτει σε κοινωνικό [και έτσι εξηγείται το γιατί υφίστανται κατά φύση βίαιες κοινωνίες (με βίαια ήθη και έθιμα), ή αλλιώς, «βίαιοι πολιτισμοί» !].

Όμως θα ήταν λάθος να αρκεστώ στην παραπάνω διαπίστωση, χωρίς να εξετάσω τα σύγχρονα επιμέρους στοιχεία τα οποία οδηγούν τις κοινωνίες σε πόλεμο. Ο Θουκυδίδης στην καταγραφή του Πελοποννησιακού πολέμου, έχει αποφανθεί ότι τα κίνητρα τα οποία πρωταγωνιστούν στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, είναι ο φόβος, η τιμή και το συμφέρον. Αυτοί οι τρεις παράγοντες, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, είναι αρκετοί για να εξηγήσουν τη συμπεριφορά των κρατών τα οποία επιλέγουν την οδό της ένοπλης αναμέτρησης. Η βασική αντίληψή του Θουκυδίδη είναι ότι, όταν ένα κράτος έχει να επιλέξει μεταξύ «συμφέροντος» και «ηθικής», συνήθως επιλέγει το «συμφέρον». Αυτό όμως δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η τιμή και ο φόβος λαμβάνονται υπόψη ως υποδεέστερα αίτια: απεναντίας, ο φόβος μπορεί να καθορίσει το συμφέρον (φοβάμαι τη δύναμη του εχθρού και καταλήγω ότι συμφέρον μου είναι να αποδεχτώ τη θέλησή του και να υποταχθώ σε αυτόν). Αντίστοιχα, η τιμή (αξιοπρέπεια), πηγάζοντας από το ένδοξο παρελθόν, την κουλτούρα και τον πολιτισμό που πρεσβεύει ένα κράτος, μπορεί να υπαγορεύσει ότι το συμφέρον είναι να αντισταχθεί στον δυνατότερο εχθρό, προκειμένου να διατηρήσει την αξιοπρέπειά του ακόμα και με τον κίνδυνο του αφανισμού του (ειδικότερα, για εμάς τους Έλληνες, αυτό το τελευταίο στοιχείο είναι έκδηλο ως τρόπος ενεργείας, στη μακραίωνη ιστορία μας...).

Επιπρόσθετα, ο Θουκυδίδης, είναι ο πρώτος που συσχέτισε το ζήτημα του πολέμου με την αλλαγή στο συσχετισμό ισχύος (balance of power) των κυρίαρχων δυνάμεων της τότε «διεθνούς σκηνής».¹³ Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η κυρίαρχη ηγεμονική δύναμη, με το φόβο της αλλαγής που μπορεί να επέλθει στην ισχύ (μήπως

¹³ Αθανάσιος, Πλατιάς, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη» (Εστία, 2010) σ.16, 17.

ξεπεραστεί από την αντίπαλο πόλη) και από το φόβο μήπως απολέσει την ηγεμονία της από την δεύτερη σε ισχύ δύναμη, καταφεύγει σε πόλεμο (για να αναχαιτίσει την ανάπτυξη της ισχύος του αντιπάλου), ακριβώς όπως η άνοδος της ισχύος της Αθήνας που φόβισε τους Σπαρτιάτες, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να επιλέξουν να εισέλθουν σε πόλεμο.

Ειδικότερα, ο Gilpin¹⁴ αναφερόμενος στην αλλαγή της ισορροπίας του συσχετισμού ισχύος των κυρίαρχων δυνάμεων και στους ηγεμονικούς πολέμους, αποφαίνεται ότι με το τέλος ενός ηγεμονικού πολέμου (ο οποίος έτσι και αλλιώς διεξάγεται για τους λόγους που ήδη έχει περιγράψει ο Θουκυδίδης στον Πελοποννησιακό πόλεμο) δημιουργεί όχι μια τελική λύση (τελικό αποτέλεσμα), αλλά την απαρχή ενός νέου κύκλου συγκρούσεων, καθόσον δημιουργείται μια νέα κατάσταση άνισης ανάπτυξης και ανακατανομής ισχύος, υπονομεύοντας έτσι το status quo που εγκαθιδρύθηκε με τον τελευταίο ηγεμονικό αγώνα. Ως αποτέλεσμα, η εν λόγω νέα κατάσταση ανισορροπίας, αντικαθιστά την ισορροπία και αναπόφευκτα ο κόσμος κινείται προς ένα νέο γύρο ηγεμονικής σύγκρουσης.¹⁵

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, θα εξετάσω το «συμφέρον» των κρατών, το οποίο υποστηρίζεται ή εκπορεύεται από ορισμένους σταθερούς παράγοντες (όχι ως προς το μέγεθός τους αλλά ως προς το ρόλο τους στην απόφαση ενός κράτους, μιας κοινωνίας, να επιλέξει την ένοπλη σύγκρουση για την επιβολή ή την προάσπιση των συμφερόντων της). Αυτοί είναι η (στρατιωτική) ισχύς, η οικονομία, η εδαφική θέση, η δημογραφία (δυναμική του έμψυχου υλικού ενός κράτους), και τέλος, ένας «ιδιόμορφος» παράγοντας, αυτός της προσωπικής ματαιοδοξίας -φιλοδοξίας ενός ηγέτη...

Η οικονομία επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;

Για να δομήσει την στρατιωτική του ισχύ ένα κράτος, να την διατηρήσει και εν τέλει να τη συντηρήσει κατά την εξέλιξη των εχθροπραξιών, είναι αναγκαία η ύπαρξη πόρων. Αυτοί προέρχονται από μια αναπτυγμένη οικονομία.

Για να μετρηθεί η οικονομική ισχύς των κρατών, έχει καθιερωθεί διεθνώς ένας δείκτης που να την αντικατοπτρίζει, το «Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν» (ΑΕΠ).

¹⁴ Robert, Gilpin, «Πόλεμος και αλλαγή στην διεθνή πολιτική» [Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Ποιότητα, 2007) σ. 351.

¹⁵ Robert, Gilpin, όπως ανωτέρω, σ. 351.

Το ΑΕΠ παρότι δεν μετρά τον συνολικό πλούτο και δεν περιλαμβάνει και κάποιες επιμέρους παραμέτρους της οικονομίας, παραμένει ένα σημαντικό εργαλείο μέτρησης και σύγκρισης του πλούτου των κρατών.¹⁶

Σύμφωνα με τη λίστα των πιο πλούσιων χωρών, όπως δημοσιεύτηκε¹⁷ από το περιοδικό Global Finance Magazine με τις πιο πλούσιες και πιο φτωχές χώρες, με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ και με τα επίσημα στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), οι ΗΠΑ είναι στην 7^η θέση, η Ρωσία στην 52^η και η Κίνα στην 90^η θέση (στοιχεία του 2015).

Στην ίδια έρευνα που επαναλήφθηκε το 2018 και πάλι σύμφωνα με τα στοιχεία του ΔΝΤ¹⁸, η Κίνα είναι πλέον στην 1^η θέση, οι ΗΠΑ στη 2^η, και η Ρωσία είναι στην 6^η θέση. Αυτό δείχνει ότι οι πολικότητες του διεθνούς συστήματος (και μόλις σε διάστημα 3 ετών), μεταλλάσσονται, με μια ραγδαία άνοδο της Κίνας και της Ρωσίας, στον οικονομικό τομέα.

Παράλληλα, με τα στοιχεία του 2015, η Ελλάδα είναι στην 42^η θέση, η Τουρκία στην 65^η θέση, η Βουλγαρία στην 66^η θέση με την Αλβανία να βρίσκεται στην 99^η θέση. Το 2018 όμως τα στοιχεία μεταβάλλονται δυσμενώς για την χώρα μας, με την Τουρκία να ανέρχεται στην 13^η θέση, την Ελλάδα να υποχωρεί στην 57^η θέση, και τις γείτονες χώρες, Βουλγαρία και Αλβανία να υποχωρούν και αυτές στην 76^η και 121^η θέσεις, αντίστοιχα.

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το διεθνές σύστημα «αλλάζει», ως προς την πολικότητά του, καθόσον η οικονομία αποτελεί σημαντικό παράγοντα ισχύος ενός κράτους.

Η στρατιωτική ισχύς επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;

Η προβολή της ισχύος, υλοποιείται με τις ένοπλες δυνάμεις που διαθέτει το κάθε κράτος. Σ' αυτές εδράζεται η πραγματική ισχύς και δυνατότητα επιβολής της θέλησης και των συμφερόντων ενός κράτους, αυτό που σήμερα έχει επικρατήσει ως

¹⁶ John, J., Mearsheimer, «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», (Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Ποιότητα, 2011) σ.142.

¹⁷ Άρθρο «Δείτε τις 100 πιο πλούσιες χώρες του κόσμου σύμφωνα με το ΔΝΤ» στην ιστοσελίδα www.defencenet.gr της 19 Ιουλίου 2015, με τελευταία ενημέρωση στις 05 Μαΐου 2018, https://www.pronews.gr/oikonomia/diethnis-oikonomia/308847_deite-tis-100-pio-ploysies-hores-toy-kosmoy-symfona-me-dnt, πρόσβαση στις 26 Νοε 2018.

¹⁸ Ανάρτηση στην ιστοσελίδα www.wikipedia.org όπου δημοσιεύονται οι σχετικοί πίνακες του ΔΝΤ [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP)), πρόσβαση στις 26 Νοε 2018.

όρος στις διεθνείς σχέσεις, ως «σκληρή ισχύς» (hard power). Παρά την επίδειξη ισχύος με άλλα μέσα, (π.χ. διπλωματία, οικονομία, πολιτική και θρησκευτική επιρροή, κτλ) το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται με την παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων ή κατ' ελάχιστον, με την προβολή της ισχύος τους.

Για να υπολογίσουμε τη στρατιωτική ισχύ ενός κράτους πρέπει να λάβουμε υπόψη παράγοντες όπως: οι στρατιωτικές δαπάνες, ως επί % του ΑΕΠ ή ως % δημοσίων δαπανών, το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων ως ποσοστό επί του συνόλου του πληθυσμού, η δυνατότητα παραγωγής οπλικών συστημάτων & στρατιωτικού υλικού, το μέγεθος της εγχώριας πολεμικής βιομηχανίας, κλπ.

Στο διεθνές σύστημα, χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Κίνα, είναι σε θέση να υποστηρίζουν πολέμους μεγάλης κλίμακας. Συνεπώς η στρατιωτική τους ισχύς, ένεκα του πλήθους, του εξοπλισμού και της υποστηρικτικής στρατιωτικής εγχώριας βιομηχανίας που στηρίζουν τις ένοπλες δυνάμεις των υπόψη κρατών, τις θέτουν στην κορυφή του διεθνούς συστήματος, και συνεπώς αυτές αποτελούν και τους νέους πόλους επιρροής του διεθνούς συστήματος. Οποιαδήποτε ανισοκατανομή ή άνοδος της στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους, προκαλεί ένα δίλλημα ασφαλείας για τα γειτονικά κράτη. Αλλά στην περίπτωση αυτών των τριών χωρών, υφίσταται μια σταθερά, η οποία είναι κοινή και για τις τρεις: διαθέτουν και πυρηνικά όπλα σε μεγάλους αριθμούς.

Η γεωγραφική θέση επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;

Συστατικό στοιχείο της γεωπολιτικής σημασίας και της ισχύος κάθε κράτους στον παγκόσμιο χάρτη αποτελεί η γεωγραφική του θέση, ένεκα των πλουτοπαραγωγικών πηγών του και της συνολικής οικονομικής του ανάπτυξης, δηλαδή η γεωοικονομία του χώρου, καθώς και της γεωστρατηγικής του χώρου που βρίσκεται, καθόσον αυτός, προσδιορίζει τη γεωπολιτική σημασία του.

Όσο ένα κράτος διαθέτει γεωγραφικά χαρακτηριστικά τα οποία αφαιρούν από τα άλλα κράτη, κάποιες δυνατότητες (πχ ύπαρξη ενεργειακών πηγών, έλεγχος θαλασσιών οδών, θέση που να παρουσιάζει εγγύτητα σε περιοχές υψηλού οικονομικού και στρατηγικού ενδιαφέροντος), βρίσκεται σε κίνδυνο. Ειδικότερα όταν το κράτος αυτό δεν διαθέτει ισχυρές ένοπλες δυνάμεις και ισχυρή οικονομία. Τότε είναι πολύ εύκολο να αμφισβητηθεί η κυριαρχία του, και να συρθεί σε μια ένοπλη σύγκρουση. Ενίοτε, η ένοπλη σύγκρουση είναι και το μέσον που θα επιλέξει ένα ισχυρότερο γειτονικό κράτος για να προσαρτήσει τα οφέλη που του προσδίδει η

γεωγραφική θέση του αδύναμου κράτους. Συνεπώς, η γεωγραφική θέση ενός κράτους, μπορεί να προκαλέσει τον πόλεμο.

Η δημογραφία επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;

Η δημογραφία υπό τη μορφή του μεγέθους, των τάσεων, και της δομής του πληθυσμού αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα της εθνικής ισχύος. Ένας μεγάλος πληθυσμός είναι ουσιώδες στοιχείο, αλλά δεν εγγυάται αυτομάτως την απόκτηση δύναμης, και αυτό διότι πολυπληθείς (και άρα ισχυρές) ένοπλες δυνάμεις απαιτούν μεγάλους στρατούς, οι οποίοι μπορούν να εξαχθούν μόνο από μεγάλους πληθυσμούς.¹⁹

Εάν εξετάσουμε την παγκόσμια δημογραφία, θα διαπιστώσουμε ότι ο παγκόσμιος πληθυσμός το 1960, ανέρχονταν στα 3 δισεκατομμύρια. Έκτοτε άρχισε η φρενήρης πορεία προς τον υπερπληθυσμό. Το 1999, ο ΟΗΕ ανακοίνωσε ότι ο πληθυσμός του πλανήτη ανέρχονταν σε 6.000.000. Το 2009, και πάλι ο ΟΗΕ, ανακοίνωσε ότι ο πληθυσμός της Γης θα ξεπεράσει τα 9 δισεκατομμύρια το 2050. Το 97% της παγκόσμιας πληθυσμιακής αύξησης, θα σημειωθεί στον αναπτυσσόμενο κόσμο, όπου ο πληθυσμός θα ξεπεράσει τα 7,9 δισεκατομμύρια το 2050. Αντίθετα ο πληθυσμός των ανεπτυγμένων χωρών θα μειωθεί, φθάνοντας στο 1,15 δισεκατομμύριο κατοίκους.²⁰

Σύμφωνα με το Γαλλικό Εθνικό Ινστιτούτο Δημογραφικών μελετών (INED), το 2050 η πολυπληθέστερη χώρα του κόσμου θα είναι η Ινδία φτάνοντας τα 1.748.000.000 κατοίκους, έναντι 1.437.000.000 της Κίνας. Η Αφρική θα διπλασιαστεί πληθυσμιακά, φτάνοντας τα 1.994.000.000. Συνεπώς στον πλανήτη, ο μελλοντικός άνθρωπος θα είναι σε συντριπτικό ποσοστό, ή Ινδός, ή Αφρικανός, ή Κινέζος. Επίσης μέχρι το 2050 το ένα έκτο του πληθυσμού της Γης θα είναι άτομα άνω των 65 ετών²¹. Παράλληλα, το 2010 μια άλλη δημογραφική έρευνα που διεξήχθη σε 232 χώρες από τις “Pew Forum on Religion” και “Public Life”, κατέδειξε ότι θρησκευολογικά, το ¼ του παγκόσμιου πληθυσμού είναι μουσουλμάνοι, με 1.600.000.000.²²

¹⁹ John, J., Mearsheimer, όπως ανωτέρω, σ.138.

²⁰ Ανάρτηση από την ιστοσελίδα www.e-erevna.gr «Πλανήτης Γη», 12 Μαρ 2009, ανάκτηση 28 Ιαν 2018.

²¹ Άρθρο της εφημερίδας Le Monde «2012: ένας πλανήτης για 7 δισ. Ανθρώπους», 27 Αυγ 2009, www.enet.gr, ανάκτηση 28 Ιαν 2018.

²² Από την ιστοσελίδα www.Express.gr «Μουσουλμάνοι το 1/4 του παγκόσμιου πληθυσμού», της 30 Οκτ 2009 – αναδημοσίευση www.kathimerini.gr «Το πορτρέτο του μουσουλμανικού κόσμου». <http://pewforum.org/docs/?DocID>, ανάκτηση 28 Ιαν 2018.

Επιπρόσθετα, ενώ στην Ευρώπη ο δείκτης υπογεννητικότητας παρουσιάζει μείωση, υφίσταται ραγδαία αύξησή του στην Αφρική και στον ισλαμικό κόσμο, από 4,9 έως ακόμα και 7,5. Ειδικότερα, οι προαναφερθέντες δείκτες αφορούν σε φτωχές περιοχές του πλανήτη. Αυτή η διαπίστωση μας αφορά, καθώς καταδεικνύει ότι ο μελλοντικός πληθυσμός του πλανήτη θα προέρχεται από κράτη με αδύναμους κρατικούς θεσμούς και ασθενείς οικονομίες²³. Εάν τώρα αναλογιστούμε ότι ο μέσος δείκτης γεννητικότητας του ισλαμικού κόσμου είναι 6 τέκνα και κάθε 25 χρόνια ο πληθυσμός διπλασιάζεται²⁴, αβίαστα καταλήγουμε στο ότι υφίσταται σήμερα ένα ήδη ενεργοποιημένο ισλαμικό όπλο, αυτό της πληθυσμιακής εξάπλωσης, το οποίο κυριολεκτικά θα «καταπιεί» τις δυτικές κοινωνίες, με ότι αυτό συνεπάγεται ένας τέτοιος κίνδυνος για την μελλοντική Ευρωπαϊκή και παγκόσμια κοινωνία. Όταν σε κάποιον μελλοντικό χρόνο, ο δυτικός κόσμος θα αναγκαστεί να αποποιηθεί τον τρόπο σκέψης και τον πολιτισμό του, κατά πόσο θα είναι διατεθειμένος να «υποταχθεί» ειρηνικά σε έναν συνεχώς ανερχόμενο πληθυσμιακά (αλλά και ιδεολογικά-θρησκευτικά φορτισμένο), ισλαμικό κόσμο; Εκτιμώ ότι μπορεί να βρεθούμε ενώπιον της απαρχής νέων αιματηρών «σταυροφοριών»...

Συνεπώς, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι ΚΑΙ η δημογραφία μπορεί να παράγει πόλεμο, και μάλιστα σε διευρυμένη έκταση.

Ο ηγέτης επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου;

Εδώ εκτιμάται ότι δεν απαιτείται ιδιαίτερη ανάπτυξη, ως προς το που μπορεί να οδηγηθεί μια κοινωνία, ένα κράτος, ή η παγκόσμια κατάσταση, όταν έχουμε να αντιμετωπίσουμε ηγέτες, οι οποίοι έχουν επιδιώξει και έχουν προκαλέσει έναν πόλεμο, είτε σε τοπικό, είτε σε παγκόσμιο επίπεδο. Η παγκόσμια ιστορία από την αρχαιότητα έως σήμερα, είναι γεμάτη από παραδείγματα ηγετών, αρχηγών κρατών, φυλάρχων, συμμοριτών, ή γενικότερα προσώπων τα οποία έφεραν κάποια μορφή νόμιμης ή παράνομης εξουσίας επί ενός κοινωνικού συνόλου ανεξαρτήτως μεγέθους, οι οποίοι επέλεξαν να λύσουν τις ατομικές ή ομαδικές διαφορές τους ή την επιβολή μιας ιδέας, ενός κοινωνικού ή πολιτικού καθεστώτος, μιας θρησκείας, με τη χρήση στρατιωτικής βίας. Περιπτώσεις όπως οι σταυροφορίες, ο ισλαμικός

²³ Jackson, R., & Strauss, R., «Η γεωπολιτική της παγκόσμιας πληθυσμιακής αλλαγής», 18 Σεπ. 2007, www.Monthlyreview.gr ανάκτηση την 28 Ιαν 2018.

²⁴ Δημήτριος Ε. Λώλης. «Οι διαστάσεις του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα» άρθρο στην ιστοσελίδα www.iatrikionline.gr και συγκεκριμένα στο www.iatrikionline.gr/IB_88/eidiko.htm ανάκτηση την 28 Ιαν 2018.

φονταμενταλισμός, οι γενοκτονίες στη Ρουάντα στα πρόσφατα χρόνια, η πολιτική εξάπλωσης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και τόσα άλλα παραδείγματα, γράφουν τις σελίδες της ιστορίας, με απίστευτες ποσότητες ανθρωπίνου αίματος. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όλων, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, και οι επιδιώξεις ενός φιλόδοξου παράφρονα ηγέτη, του Χίτλερ, ο οποίος κατάφερε με την πολιτική και τις ενέργειές του να χαρίσει στην παγκόσμια ιστορία ένα ολοκαύτωμα, στέλνοντας στη λήθη της αιωνιότητας περισσότερα από 60.000.000 ψυχές. Και λίγο πιο «κοντά» ιστορικά, συναντάμε άλλο ένα πρόσφατο παράδειγμα στη «γειτονιά» μας, αυτό των σφαγών μεταξύ Σέρβων, Βοσνίων και Κροατών. Τα πρόσωπα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του παγκόσμιου μέλλοντος, ανεξάρτητα από τις επιμέρους αιτίες. Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει, ότι ίσως αυτές οι γραμμές δεν θα γράφονταν σήμερα, εάν ένας από τους παράφρονες της ιστορίας είχε επικρατήσει: γιατί όλοι θα προσβλέπαμε στο πρόσωπο του επικρατέστερου παράφρονα, έναν νέο θεό που θα μας είχε επιβληθεί. Κάτι ανάλογο δηλαδή, που βιώνει η απομονωμένη κοινωνία της Β. Κορέας, ένεκα του ολοκληρωτισμού του ηγέτη της, και της επιβληθείσας απαγόρευσης επικοινωνίας της Β. Κορεάτικης κοινωνίας με τον έξω κόσμο.

Αλλά και ποιος μπορεί με ασφάλεια να προεξοφλήσει ότι τέτοιες ηγετικές συμπεριφορές (στον βωμό της προσωπικής ματαιοδοξίας – φιλοδοξίας, και ίσως και ένεκα εγκληματικής και παθολογικής ψυχικής διαταραχής), δεν θα αναδυθούν σε μελλοντικές ηγετικές θέσεις; Συνεπώς, ΚΑΙ ένας ηγέτης μπορεί να είναι η αιτία πρόκλησης ενός πολέμου, ειδικά όταν δύναται να συσπειρώσει γύρω του μια ολόκληρη, ασταθή κοινωνία, ενός στρατιωτικά ισχυρού κράτους (όπως η Τουρκία σήμερα) ...

Τι αποτρέπει τον πόλεμο;

Ο πόλεμος δεν είναι κάποια πράξη η οποία μπορεί ή πρέπει να εξεταστεί ως περιορισμένη ενέργεια εντός ενός και μόνο κράτους, εκτός και εάν αναφερόμαστε σε εμφύλιο πόλεμο. Συνεπώς ένας εμφύλιος -εσωτερικός- πόλεμος, δεν μπορεί λογικά να προκαλέσει ένα ντόμινο και να συμπαρασύρει και άλλα κράτη σε πολεμική σύγκρουση, καθόσον τα αίτιά του θα εδράζονται σε εσωτερικές αψιμαχίες και διαφορές.

Μα τότε γιατί π.χ. ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία συμπαρέσυρε τη συμμετοχή και άλλων χωρών;

Στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας παρατηρούμε μια στρατιωτική κινητοποίηση, η οποία επιζητούσε τη διεθνή νομιμοποίηση ένεκα μιας γενικευμένης γενοκτονίας που συντελέστηκε από όλους και εναντίων όλων, Σέρβους, Κροάτες, Βόσνιους. Στο όνομα της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η διεθνής γνώμη θεώρησε ότι πρέπει να σταματήσει η αιματοχυσία.

Η στρατιωτική επέμβαση όμως, (που καθώς φαίνεται είχε την νομιμοποίηση από τις επιμέρους εθνικές κοινωνίες των υπόλοιπων χωρών, στο όνομα ενός αλτρουιστικού, αλληλέγγυου ανθρώπινου συναισθήματος), γιατί δεν είχε αρχικά τη διεθνή επικύρωση από τον ΟΗΕ, αλλά αυτή η απόφαση νομιμοποίησης της στρατιωτικής επέμβασης εκδόθηκε με καθυστέρηση; Μήπως δεν προϋπήρχε το διεθνές αίσθημα του σεβασμού στην ανθρώπινη ζωή; Ή μήπως η στρατιωτική επέμβαση αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας τελικής κατάστασης, που ήταν επιθυμητή και προδιαγεγραμμένη από τις ΗΠΑ; Και μήπως τελικά οι (ομολογουμένως υπαρκτές και φρικτές) γενοκτονίες οι οποίες συντελέστηκαν, ήταν απλά το πρόσχημα για εξυπηρέτηση άλλων συμφερόντων;

Αλλά το ερώτημα που προκύπτει, εάν δηλαδή η κοινή γνώμη μπορεί να επηρεάσει ανισοβαρώς τις κυβερνήσεις προκειμένου να επιδιώξουν την κοινωνική αποδοχή και στήριξη για τις ενέργειες που εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους, θα το εξετάσω σε άλλο σημείο, παρακάτω. Πρώτα πρέπει να καθορίσω τη συνύπαρξη - θέση των κρατών, μέσα σε ένα σύνολο διαδραστικό (το οποίο επηρεάζει και συνεπώς πιθανόν ευθύνεται για την εμφάνιση ή απαγόρευση του πολέμου), ήτοι το διεθνές σύστημα.

Το διεθνές σύστημα αποτρέπει τον πόλεμο;

Αναφερόμενος στη διεθνή νομιμοποίηση, δεν μπορώ παρά να αναλογιστώ το ότι τα πάντα, διέπονται από ένα σύστημα το οποίο καθορίζει τις διακρατικές σχέσεις, σε παγκόσμιο επίπεδο. Συνεπώς για να κατανοήσω εάν το διεθνές σύστημα ευθύνεται για τη γένεση ή την αποφυγή του πολέμου, θα προστρέξω στην έννοια της δομής του διεθνούς συστήματος²⁵ με μερικές βασικές επισημάνσεις:

α. «Δομή» σημαίνει το είδος, τη μορφή αλληλεπίδρασης των κρατών που συνθέτουν το διεθνές σύστημα.

²⁵

Robert, Gilpin, όπως ανωτέρω, σ. 151-169.

β. Σε ένα διεθνές σύστημα η δομή επηρεάζει τη συμπεριφορά, ανεξάρτητα από τις προθέσεις και τα κίνητρα των ίδιων των κρατών.

γ. Ανάμεσα στα κράτη, ο κίνδυνος της στασιμότητας (ανεξέλιξης) είναι υπαρκτός, γιατί εάν ένα κράτος παραλείψει να μεγαλώσει και να επεκταθεί, το πιο πιθανό είναι, κάποιο άλλο κράτος να αρπάξει την ευκαιρία και θα αυξήσει τη δύναμή του.

Συνεπώς, από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι το διεθνές σύστημα, ούτε επιδιώκει αλλά ούτε και απορρίπτει την αποτροπή ενός πολέμου. Συγκυρίες, μεθοδευμένες από ισορροπίες ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των κρατών, επηρεάζουν το διεθνές σύστημα αλλοιώνοντάς το, ή και εφελκύνοντάς το προς τη σύγκρουση ή την αποφυγή της.

Αλλά το διεθνές σύστημα, ένεκα της ανισοκατανομής της ισχύος, και ανάλογα με τη μορφή της ισχύος που κάθε φορά εξετάζουμε, παρουσιάζει πολικότητες, οι οποίες εκτιμώ ότι δεν «γεννιούνται» μόνο από τους ισχυρούς: παραδόξως, η πολικότητα του διεθνούς συστήματος, εκτιμώ ότι γεννιέται και από τα αδύναμα κράτη, ακριβώς επειδή είναι αδύναμα, καθώς και αυτή τους η αδυναμία, τα εξαναγκάζει να προστρέχουν στην ασφάλεια που παρέχει ένα ισχυρότερο από αυτά κράτος, ή/και το πλέον ισχυρότερο κράτος, προκειμένου να καλύψουν την αδυναμία ασφαλείας που βιώνουν από ισχυρότερα γειτονικά κράτη.

Όμως τι μπορούν να προσφέρουν τα μονοπολικά, διπολικά, ή πολύ-πολικά συστήματα στην αποτροπή του πολέμου;

α. Τα διπολικά συστήματα είναι σταθερότερα και λιγότερο υποκείμενα σε απότομες μεταβολές.

β. Ένα πολυπολικό σύστημα (κατά προτίμηση με 5 δρώντες), μειώνει την πιθανότητα να παγιδευτούν τα έθνη σε ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, το οποίο μόνο με σύγκρουση μπορεί να τερματιστεί²⁶. Η πόλωση όμως ενός πολυπολικού διεθνούς συστήματος σε δύο εχθρικά μεταξύ τους μπλοκ είναι εξαιρετικά επικίνδυνη, καθώς δημιουργεί συνθήκες παιχνιδιού μηδενικού αθροίσματος, κάτι το οποίο έχει προκαλέσει μεγάλες συρράξεις στο παρελθόν.

γ. Αυτό που πιο συχνά κάνει τα κράτη να πηγαίνουν σε πόλεμο είναι η βεβαιότητα του μελλοντικού κέρδους.

²⁶

Robert, Gilpin, όπως ανωτέρω, σ.157.

δ. Τόσο οι διπολικές όσο και οι πολύ-πολικές δομές περιέχουν στοιχεία αστάθειας τα οποία μπορούν να οδηγήσουν σε πόλεμο και συνεπώς σε αλλαγή του διεθνούς συστήματος.

ε. Ο πιο σημαντικός παράγοντας διεθνούς πολιτικής αλλαγής σε ένα σύστημα, είναι η δυναμική των σχέσεων ισχύος συν τω χρόνο. Η άνιση ανάπτυξη ισχύος μεταξύ των κοινωνιών, είναι το κλειδί της πολιτικής αλλαγής.

στ. Καθώς η ισχύς ενός κράτους αυξάνεται, το σχετικό κόστος της αλλαγής του συστήματος (και άρα της δυνατότητας επίτευξης των στόχων του κράτους), μειώνεται. Ένα σχετικά ισχυρό κράτος μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα το μεγαλύτερο κόστος από ότι ένα ασθενέστερο.

ζ. Όσο η ισχύς ενός κράτους αυξάνει, τόσο αυτό είναι περισσότερο πρόθυμο να αλλάξει το διεθνές σύστημα, με αποτέλεσμα ακόμα και να επιδιώξει την επιβολή αυτής της αλλαγής.

Από τα παραπάνω, συμπεραίνω ότι το διεθνές σύστημα ένεκα της μορφής πολικότητας που κάθε φορά υιοθετεί, έχει διαφορετικό κάθε φορά αντίκτυπο στη συμπεριφορά των κρατών.

Συνεπώς εάν έχουμε φιλοπόλεμα κράτη, αυτό δεν σημαίνει ότι θα έχουμε και πόλεμο, διότι το διεθνές σύστημα (οι πόλοι) δύναται να αποτρέψει ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Και αντίστροφα, εάν έχουμε ειρηνικά κράτη που δεν αποζητούν τη σύγκρουση, μπορεί να έχουμε το ξέσπασμα ενός πολέμου, επειδή το διεθνές σύστημα (οι πόλοι) τον επιδιώξε, αντί να τον αποτρέψει.

Συνεπώς το διεθνές σύστημα δρα υπέρ, ή κατά του πολέμου;

Η απάντηση είναι προφανής: εάν υφίσταται βεβαιότητα μελλοντικού κέρδους σε συνδυασμό με ταυτόχρονη επαρκή ικανότητα απορρόφησης των αρνητικών συνεπειών που θα προκύψουν, τότε έχουμε πόλεμο. Και αντίστροφα: εάν υφίσταται αβεβαιότητα μελλοντικού κέρδους, ή εάν δεν υφίσταται επαρκής ικανότητα απορρόφησης των αρνητικών συνεπειών που θα προκύψουν, ή και τα δύο, ο πόλεμος ΑΠΟΤΡΕΠΕΤΑΙ.

Παράλληλα, ο πόλεμος ξεσπάει όταν ένας (ή πολλοί) δρώντες επιζητούν την αλλαγή του status quo. Αυτό συνεπάγεται ότι η διατήρηση του status quo αποτρέπει τον πόλεμο, κάτι που επαγωγικά οδηγεί στο ότι, ένα σταθερό διεθνές σύστημα, «παγώνει», ή καλύτερα «παγιοποιεί» τη συμπεριφορά των κρατών, αποτρέποντας τον πόλεμο.

Αλλά τότε, πότε ένα διεθνές σύστημα είναι σταθερό;

α. Ένα διεθνές σύστημα είναι σταθερό, εάν κανένα κράτος δεν θεωρεί επικερδές το να προσπαθήσει να αλλάξει το σύστημα. Αυτό είναι λογικό, καθόσον τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, το κόστος υπερβαίνει το επιδιωκόμενο όφελος.

β. Εάν η ανισορροπία στο διεθνές σύστημα δεν ξεπεραστεί, τότε το σύστημα θα αλλάξει, και θα δημιουργηθεί²⁷ μια νέα ισορροπία που θα αντανάκλα την ανακατανομή ισχύος.

γ. Η ιστορική εμπειρία δείχνει πως ο φόβος που προκαλεί ο πόλεμος δεν είναι ικανός να τον αποτρέψει.²⁸

Συνεπώς η συστημική αλλαγή²⁹ έχει να κάνει με την αλλαγή στη διακυβέρνηση του διεθνούς συστήματος.

Από τα παραπάνω, εξάγω ένα επιπρόσθετο συμπέρασμα, ότι δηλαδή το επίκεντρο της συστημικής αλλαγής είναι η άνοδος και η παρακμή των κυρίαρχων κρατών που εποπτεύουν και ορίζουν το συγκεκριμένο διεθνές σύστημα.

Κάτι αντίστοιχο παρατηρούμε και σήμερα στην ανερχόμενη πορεία της Κίνας, η οικονομία της οποίας, τείνει να της προσδώσει μελλοντικά τη δυναμική να ανατρέψει την Αμερικάνικη κυριαρχία, για αυτό και διάφορες δηλώσεις της έχουν να κάνουν με το οικονομικό εξωτερικό χρέος των ΗΠΑ. Επίσης, έστω και με χαμηλούς τόνους, η Κίνα έχει αντιδράσει σε στρατιωτικές επεμβάσεις ανά την υφήλιο που πραγματοποιούν οι ΗΠΑ, με κυριότερη έκφραση ανησυχίας την επιχείρηση στο Κόσσοβο το 1999 (καθόσον ως γνωστό, οι ΗΠΑ επενέβησαν προ της έκδοσης σχετικής έγκρισης από τον ΟΗΕ, όπως ανέφερα παραπάνω).

Είναι λοιπόν η άνιση ανάπτυξη της ισχύος μεταξύ των κρατών σε ένα διεθνές σύστημα, που ενθαρρύνει τις προσπάθειες των αναθεωρητικών κρατών να ανατρέψουν το status quo, προκειμένου να ενισχύσουν τα συμφέροντά τους ή να καταστήσουν περισσότερο ασφαλή τα συμφέροντα εκείνα που απειλούνται από τους ανταγωνιστές τους.³⁰

²⁷ Robert, Gilpin, όπως ανωτέρω, σ. 35.

²⁸ Πχ. Οι τεράστιες καταστροφές του Α' Παγκόσμιου πολέμου δεν απέτρεψαν τον Β' Π. Π. να εκδηλωθεί, και μάλιστα μέσα σε λίγα χρόνια από το τέλος του Α' ΠΠ.

²⁹ Robert, Gilpin, όπως ανωτέρω, σ.85.

³⁰ Robert, Gilpin, όπως ανωτέρω, σ.165.

Η Πυρηνική απειλή αποτρέπει τον πόλεμο;

Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει, ότι ίσως αυτές οι γραμμές δεν θα γράφονταν σήμερα, εάν η κρίση της Κούβας είχε τελικά εξελιχθεί ως προς το δυσμενέστερο σενάριο, εάν ο Κέννεντυ είχε εφαρμόσει τις απειλές του χρησιμοποιώντας μαζικά το πυρηνικό οπλοστάσιο των ΗΠΑ, κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Και νομίζω ότι δεν θα πρέπει να διατηρεί κανείς την πεποίθηση ότι όποιος κατέχει ένα όπλο, δεν θα βρεθεί στην ελκυστική θέση, εφόσον το διαθέτει, να το χρησιμοποιήσει, από τη στιγμή που θα κατανοήσει ότι δεν μπορεί να επιβληθεί στον αντίπαλό του ή δεν μπορεί να διασφαλίσει τα συμφέροντα του ιδίου και των εταίρων του. Η φράση «με κάθε μέσο», εδώ βρίσκει την πλήρη εφαρμογή της όταν πρόκειται για την επιβίωση. Είναι μια φυσική ανθρώπινη αντίδραση, από την οποία δεν μπορούμε να ξεφύγουμε. Αλήθεια, υφίσταται διαφορά ανάμεσα σε έναν ηγέτη με το δάχτυλο πάνω από το κουμπί εκτόξευσης των πυρηνικών, και στον απλό άνθρωπο που κρατά ένα πιστόλι, έχοντας ήδη θέσει το δάχτυλο στη σκανδάλη; Προφανώς η μόνη διαφορά, εφόσον τα κίνητρα άπτονται της επιβίωσης ενός ατόμου ή ενός έθνους, είναι μόνο ο τεράστιος αριθμός των απωλειών που θα προκαλέσει ένας ηγέτης σε σχέση με τον απλό άνθρωπο.

Ο φόβος της πυρηνικής καταστροφής ξεκίνησε ουσιαστικά από τη στιγμή που εμφανίστηκε στο προσκήνιο η πρώτη ατομική βόμβα, στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με στόχο τον Ιαπωνικό άμαχο πληθυσμό σε Χιροσίμα και Ναγκασάκι, και με την αμφιλεγόμενη λογική ότι καλύτερα να «απολεσθούν» μερικές εκατοντάδες χιλιάδες (εχθρικού, φυσικά...) πληθυσμού, παρά να συνεχιστεί ο πόλεμος και η ανθρωπότητα να θρηνήσει εκατομμύρια νέα θύματα. Ο φόβος της χρήσης των πυρηνικών όπλων, ή καλύτερα των όπλων «μαζικής εξολόθρευσης», κορυφώθηκε όταν έσπασε το μονοπώλιο κατοχής πυρηνικών των ΗΠΑ από την ΕΣΣΔ, μετά το 1949, και καθ' όλη τη διάρκεια του «ψυχρού πολέμου», έως την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Σήμερα βέβαια, υπάρχουν και άλλες χώρες που διαθέτουν πυρηνικά, είτε για γόητρο (π.χ Αγγλία), είτε για επιβίωση (= αποτροπή, π.χ. Ισραήλ). Και φυσικά δεν λείπουν και οι ιδιάζουσες και επικίνδυνες περιπτώσεις, όπως η Β. Κορέα.

Κατά πόσο όμως η ύπαρξη των πυρηνικών όπλων μεταξύ των αντιπάλων, μπορεί να αποτρέψει μια πολεμική αναμέτρηση;

Το ερώτημα και πάλι είναι υπαρκτό, αλλά εύκολο να απαντηθεί. Υφίσταται ιστορικά καταγεγραμμένη περίπτωση χώρας που διαθέτει συμβατικές δυνάμεις, η οποία να έχει απειλήσει με πόλεμο μια άλλη χώρα που διαθέτει πυρηνικές

δυνατότητες; Εκτιμώ πως όχι, εκτός και εάν πρόκειται για μια κοινωνία παραφρόνων. Η απάντηση είναι και πάλι καταγεγραμμένη στις σκέψεις του Θουκυδίδη. Ο φόβος, και στην περίπτωση του ερωτήματός μας ο φόβος του μαζικού αφανισμού, υπαγορεύει σε μια κοινωνία να επιδεικνύει περισσότερη σύνεση στις προκλήσεις της. Συνεπώς, η ύπαρξη και η δυνατότητα-πρόθεση χρήσης πυρηνικών, έως τώρα, διαφαίνεται ότι αποτρέπει τον πόλεμο, ένεκα μιας βεβαιωμένης μαζικής καταστροφής. Το ότι οι υπερδυνάμεις του ψυχρού πολέμου έχουν αποφύγει έναν πόλεμο και έχουν ασκήσει αυτοσυγκράτηση, είναι ένας λόγος για συγκρατημένη αισιοδοξία. Όμως η παραπάνω υπόθεση δεν έχει δοκιμαστεί σοβαρά, εφόσον στην πραγματικότητα οι απειλές μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ περιορίστηκαν σε διπλωματικό επίπεδο, δεν υπήρχε σοβαρή συμβατική πολεμική εμπλοκή μεταξύ τους, αλλά και ούτε απειλήθηκε άμεσα το έδαφος της «μητέρας γης» της Ρωσίας ή της Αμερικής.

Αλλά τι γίνεται στην περίπτωση ενός παράφρονα ηγέτη ο οποίος διαθέτει πυρηνικά όπλα στο στρατιωτικό οπλοστάσιό του και αποφασίζει να τα χρησιμοποιήσει; Ή τι γίνεται στην περίπτωση που ένα κράτος διαθέτει πυρηνικά όπλα και εξαναγκάζεται να τα χρησιμοποιήσει για να επιβιώσει; Και για να αναλογιστούμε το χειρότερο δυνατό σενάριο, ποιες θα είναι οι επιπτώσεις εάν το εν λόγω κράτος ανήκει σε έναν στρατιωτικό συνασπισμό που απαρτίζεται και από άλλες πυρηνικές συμμαχικές χώρες, συμπαρασύροντας και αυτές στο χορό του πολέμου; Τότε πιθανώς μια παγκόσμια ολοκληρωτική καταστροφή δεν θα μπορεί να αποφευχθεί!!

Το μέλλον του πολέμου

Ο πόλεμος με αριθμούς

Έχοντας υπόψη όλα τα προαναφερθέντα με βάση τη μεθοδολογία που έχω καθορίσει, αναφύεται αβίαστα ένα παράπλευρο ερώτημα, η απάντηση του οποίου ίσως να μπορεί να συνεισφέρει στην επίτευξη της τελικής απάντησης στο αρχικό ερώτημα: η φονικότητα των πολέμων και των απανταχού πολεμικών συγκρούσεων, μειώνεται ή αυξάνεται με απόλυτους αριθμούς;

Εάν δεχόμασταν ως μόνο μεθοδολογικό εργαλείο την αλήθεια των αριθμών μέσω διαφόρων παραμέτρων (δύο στην προκειμένη περίπτωση, αυτής του δεδομένου χρονικού διαστήματος, και αυτής της φονικότητας των συγκρούσεων με βάση την οροφή των θυμάτων), τότε ίσως να μπορούμε να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα

ως προς το μέλλον του πολέμου με βάση την εξελικτική του πορεία. Και τότε ίσως να μπορούμε να διακρίνουμε με βάση αυτά τα συμπεράσματα, το εάν το ανθρώπινο είδος προτίθεται στο μέλλον να καταφύγει ξανά στον πόλεμο. Έτσι θα γλυτώναμε και πολύτιμο χρόνο, αφού το αποτέλεσμα και συνεπώς η απάντηση στο τεθέν ερώτημα θα ήταν ξεκάθαρη. Οδεύουμε προς αποφυγή, ή κορύφωση του φαινομένου;

Ας δούμε λοιπόν, εάν η ψυχρή γλώσσα των αριθμών μπορεί να μας φανεί χρήσιμη, και εάν θα πρέπει να τερματίσουμε την αναζήτησή μας στα συμπεράσματα που θα μας δώσουν οι αριθμοί.

Λαμβάνοντας υπόψη τα αριθμητικά στοιχεία³¹ για ένα δεδομένο χρονικό διάστημα, π.χ. την περίοδο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου έως το τέλος του, με κεντρικό ορόσημο το 1990, διαπιστώνουμε ότι εάν συγκρίνουμε τις ανθρώπινες απώλειες 20 χρόνια πριν το 1990 και 20 χρόνια μετά, ο ετήσιος μέσος όρος θανάτων από πολεμικές συγκρούσεις την περίοδο 1990 – 2009 ανέρχεται σε 75.000 θύματα ετησίως, ενώ ο αντίστοιχος αριθμός θυμάτων την περίοδο 1970 -1989, ήταν 215.000. Αυτό υποδηλώνει μια μείωση των θυμάτων κατά 140.000, σε μια 20ετία, ήτοι 65% (!!!) και μια διαρκή ετήσια μείωση κατά 3,25%.

Εάν πάλι το κριτήριο δεν είναι η χρονική περίοδος αλλά η φονικότητα των συγκρούσεων, ήτοι ο αριθμός των θυμάτων, θα διαπιστώσουμε ότι από τα 1.500.000 θύματα του Βιετνάμ (και αντίστοιχα 1.200.000 στον Κινεζικό Εμφύλιο και 1.000.000 στην Κορέα), μεταπίπτουμε σταδιακά στα 50.000 με 60.000 θύματα (Σουδάν, Ελ Σαλβαδόρ, Αιθιοπία - Ερυθραία).

Συνεπώς, η εμπλοκή του ανθρωπίνου είδος με τον πόλεμο, εάν μετρηθεί σε απόλυτους αριθμούς, διαφαίνεται ότι φθίνει. Οπότε με ευκολία θα μπορούσαμε να πανηγυρίσουμε ότι ο πόλεμος «απέθανε». Οι αριθμοί δεν ψεύδονται...

...Αλλά μήπως αυτό το φαινόμενο που λέγεται πόλεμος, θα μπορούσε ένεκα διαφόρων συγκυριών ή συμβάντων, να μας εκπλήξει για άλλη μια φορά; Μήπως είμαστε μάρτυρες μιας ενδιάμεσης, μεταβατικής κατάστασης, η οποία απλά σε κάποιο χρόνο θα εξελιχθεί και θα μας οδηγήσει σε δυσάρεστα αποτελέσματα; Οι αριθμοί λοιπόν, είναι ενδεικτικοί μιας ποσοτικής μετάλλαξης της φονικότητας των συγκρούσεων, και ως τέτοιοι, δεν συνιστούν απόδειξη για την μελλοντική πλήρη εξάλειψη του φαινομένου του πολέμου.

³¹ Joshua. S., Goldstein, “Winning the war on war”, (Dutton, Penguin Group, 2011), σ.16.

Υφίσταται «φυσική» εξέλιξη του πολέμου;

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω καθώς και το τι διαδραματίζεται σήμερα στη διεθνή σκηνή αλλά και μια γενική ιδέα για το τι διδάσκει το παρελθόν, μπορώ να προσπεράσω την απλή παράθεση των αριθμών και να θέσω κάποια επιπλέον επιμέρους ερωτήματα, τα οποία θα με οδηγήσουν στην απάντηση του αρχικού ερωτήματος.

Εδώ όμως ουσιαστικά η εκμαίευση του μέλλοντος θα πραγματοποιηθεί κατά προσέγγιση και μέσω καθαρά προσωπικής εκτίμησης, καθόσον για το μέλλον θα υφίστανται πάντα ενδείξεις (ισχυρές ή μη) και ουδέποτε αποδείξεις, καθόσον αυτές, θα αποδεικνύονται μόνο όταν θα συμβούν. Αλλά τότε θα αφορούν ήδη στο παρόν και όχι στο μέλλον.

Ενδείξεις λοιπόν και όχι αποδείξεις, και τελικά θα παραμένει η ανάγκη για «ζεστό αίμα και σάρκα», ή μπορεί στο μέλλον να γίνει και αλλιώς η «δουλειά» μας; Υφίστανται εναλλακτικά εργαλεία διεξαγωγής ενός μελλοντικού πολέμου (όπως πχ. ο κυβερνοπόλεμος, drones, όπλα ηλεκτρομαγνητικού παλμού, κτλ); Και εάν ναι, αυτά τα νέα όπλα θα αλλοιώσουν την παραδοσιακή μορφή του πολέμου σε έναν τόσο μεγάλο βαθμό ώστε οι μελλοντικές συγκρούσεις να μην θυμίζουν τίποτε την πατροπαράδοτη μορφή του πολέμου, όπως τον γνωρίζουμε σήμερα;

Θα φτάσουμε ποτέ σε μια κατάσταση όπου μια μέση οικογένεια σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη (πιθανόν και του διαστήματος) θα κάθεται μπροστά στον δέκτη μιας μελλοντικής, φουτουριστικής μορφής πληροφόρησης, όπου οι στρατιωτικές αντιπαραθέσεις, θα θυμίζουν κάτι αντίστοιχο με έναν πχ. αθλητικό αγώνα, ή ένα τηλεοπτικό debate με πεπερασμένο χρόνο διάρκειας, αρχής και τέλους, χωρίς να απειλείται η επιβίωση της παραπάνω οικογένειας, η οποία στο τέλος της ημέρας θα πέφτει ήρεμα για ύπνο, και την επόμενη ημέρα θα συνεχίζει απρόσκοπτη τη ζωή της, ακόμα και εάν η ίδια η κοινωνία στην οποία ανήκει, θα βρίσκεται πραγματικά σε κατάσταση πολέμου;

Θα μπορούμε τότε να διαγράψουμε από τα λεξικά της ανθρωπότητας τη λέξη «πόλεμος», να την αντικαταστήσουμε με μια καινούργια λέξη, ή να την εμπλουτίσουμε με νέα έννοια;

Και τελικά θα σταματήσουμε να έχουμε θύματα; Θα σταματήσουμε να μιλάμε για πόλεμο και θα μιλάμε για νέα «είδη αντιπαραθέσης»;

Θα φτάσουμε σε μια κατάσταση παγκόσμιου καθολικού αφοπλισμού των πυρηνικών οπλοστασίων; Θα πάψουν να υφίστανται πυρηνικές δυνάμεις; Και τελικά θα φτάσουμε σε ένα σημείο ολικής κατάργησης των στρατιωτικών δυνάμεων;

Αλλά ας ξεκινήσουμε την τελική φάση προσέγγισης του κύριου ερωτήματός μας, από την εξέταση της παραπάνω τελευταίας ερώτησης...

Ας εξετάσουμε στο σημείο αυτό ένα καθαρά υποθετικό σενάριο, αλλά με πραγματικές προεκτάσεις: εάν μας είχαν ληστέψει το σπίτι στο παρελθόν, και κάποιος κρατικός, κοινωνικός μηχανισμός μας διαβεβαίωνε αργότερα ότι «όλοι οι κλέφτες έχουν συλληφθεί και δεν υφίσταται πλέον κανένας κίνδυνος για την ασφάλεια των υπαρχόντων σας, και τη σωματική ακεραιότητα, τη δική σας και της οικογενείας σας», θα κοιμόμασταν πλέον με την πόρτα ανοιχτή ή ανασφάλιστη;

Εκτιμώ ότι εδώ η απάντηση σε ένα τέτοιο σενάριο, είναι αυτονόητη. Για όποιον έχει βιώσει τη ληστεία, σαφώς και δεν θα δεχτεί την όποια διαβεβαίωση για μελλοντική ασφάλεια, από όπου και να προέρχεται αυτή η διαβεβαίωση. Το προγενέστερο «άσχημο» βίωμα μιας ληστείας, μιας επίθεσης, ενός βιασμού, ενός φόνου, ενός πολέμου, υπαγορεύει ότι το θύμα για το υπόλοιπο της ζωής του, θα είναι διπλά επιφυλακτικό. Συνεπώς, όχι μόνο θα κλειδώναμε την πόρτα, αλλά πιθανόν να προσθέταμε και μια δεύτερη κλειδαριά. Ίσως και τρίτη. Έτσι...για εξασφάλιση...

Εάν όμως αυτό το ερώτημα τεθεί σε έναν πολίτη 4ης, 5ης γενιάς, του οποίου οι παλαιότερες γενιές δεν έχουν βιώσει ένα παρόμοιο ψυχοφθόρο ή απειλητικό υποθετικό σενάριο, και δεν του έχουν μεταφέρει τα βιώματα και τα συναισθήματα ενός τέτοιου σεναρίου, εκτιμώ πως είναι πολύ πιθανόν, όχι μόνο θα άφηνε την πόρτα ανασφάλιστη, αλλά πιθανόν θα άνοιγε διάπλατα ακόμα και τα παράθυρα!

Ορμώμενος από το παραπάνω υποθετικό σενάριο, πείθομαι ότι μια κοινωνία η οποία έχει βιώσει τα δεινά μιας πολεμικής σύρραξης οποιουδήποτε μεγέθους, θα φέρει συνεχώς στην μνήμη της αυτά τα δεινά, όσο θα ζουν εντός της κοινωνίας, τα άτομα που βίωσαν αυτή τη δυστυχία. Και μάλιστα όσο πιο γενικευμένη και αιμοσταγής θα είναι αυτή η σύρραξη, τόσο πιο έντονη θα είναι αυτή η μνήμη.

Μόλις αποβιώσουν αυτοί οι άνθρωποι, τα θύματα, θα επιβιώσει η αφήγηση στις επόμενες γενιές, η οποία όμως σταδιακά θα φθίνει συνεχώς.

Έτσι είναι πιθανόν να περάσουμε σε μια κοινωνία, οι πολίτες της οποίας δεν θα γνωρίζουν τι σημαίνει πόλεμος, εκτός ίσως από σχετικές αναφορές στα βιβλία ιστορίας! Όμως αυτό μπορεί στο μέλλον να είναι εφικτό, εάν εξαλειφθεί πλήρως ο

πόλεμος ως ενδεχόμενο, ή εάν ο πόλεμος αποδεσμευτεί πλήρως από την διαδραστικότητα που τον χαρακτηρίζει, με την εκάστοτε κοινωνία!

Ας δούμε τώρα τη συμπεριφορά των κρατών που αποζητούν ασφάλεια υπό την προστασία μιας ισχυρής δύναμης: το ΝΑΤΟ ως συμμαχία, ή καλύτερα τις ΗΠΑ, ως κράτος. Δεν έχει σημασία το πώς θα ονομάσουμε τον «μεγάλο αδερφό». Σημασία έχει το ότι, υπό την σκέπη μιας στρατιωτικής συμμαχίας, τα κράτη δαπανούν λιγότερο ποσοστό του ΑΕΠ τους για στρατιωτικές δαπάνες.

Συνεπώς οι στρατιωτικές δαπάνες αυξάνονται, όσο αυξάνεται και η ανασφάλεια. Και σε αυτό το σημείο βρίσκεται τώρα ο πλανήτης. Οι στρατιωτικές δαπάνες ανά τον κόσμο αυξάνονται, τόσο εντός όσο και εκτός στρατιωτικών συνασπισμών! Άρα οδεύουμε προς μια κατάσταση ανασφάλειας. Η ανασφάλεια, ο φόβος, προμηνύει πιθανή μελλοντική αναταραχή περισσότερο, παρά υπερεξασφάλιση. Αυτό εξάλλου είναι αυταπόδεικτο και από το ότι καμία κρατική οντότητα έως σήμερα δεν έχει καταργήσει τον στρατό της!

Στο παρελθόν έχουν σημειωθεί πολλά κινήματα υπέρ ενός παγκόσμιου αφοπλισμού. Επίσης, αρκετές χώρες δαιμονοποίησαν τον πόλεμο, απαγορεύοντας το “casus belli” στον καταστατικό χάρτη των ΗΕ. Αυτό όμως δεν σταμάτησε την ανθρωπότητα μετά τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο να ξαναβιώσει γενοκτονίες, εκκαθαρίσεις και συγκρούσεις κρατών.

Συνεπώς, για να προσφέρουμε στις επερχόμενες γενιές μια διαρκή ειρήνη, πρέπει πρώτα να την επιβάλουμε. Αυτό μέχρι σήμερα δεν έχει επιτευχθεί, οπότε μπορούμε με ασφάλεια να συμπεράνουμε ότι το ερώτημα, δεν είναι το εάν θα γίνει πόλεμος, αλλά δυστυχώς το πότε και που θα γίνει πόλεμος.

Η γενεσιουργός αιτία του πολέμου θα υφίσταται στο μέλλον;

Σύμφωνα με τα όσο έχω προαναφέρει, θα επανεξετάσω τα αίτια του πολέμου, προκειμένου να διαπιστώσω ποιο από αυτά θα εκλείψει στο μέλλον. Εάν και εφόσον πειστώ ότι όλα τα αίτια μπορούν να εξαλειφθούν, τότε μπορεί να εξαλειφθεί και ο πόλεμος.

Η φύση του ανθρώπου: η φύση του ανθρώπου δεν θα διαφοροποιηθεί. Μπορεί όμως να διαμορφωθεί η συμπεριφορά του προς μια πιο ειρηνική αντιμετώπιση ως προς τον τρόπο επίλυσης των διαφορών του, μέσω της ηθικής και της παιδείας του.

Η φύση της κοινωνίας: το σύνολο των ατόμων που απαρτίζουν μια κοινωνία θα έρθει αντιμέτωπο με την ανάγκη για ισχύ και την ανάπτυξη της οικονομίας, δύο

στοιχεία από τα οποία πηγάζει το κοινωνικό και το κρατικό συμφέρον. Συνεπώς, μια παγκόσμια ευημερία μέσω οικονομίας, (όπου όλοι οι πολίτες σε όλες τις κοινωνίες θα ζουν υπό καθεστώς ευμάρειας), μπορεί να εγγυηθεί ότι κανείς δεν θα επιδιώκει να διαφοροποιήσει ένα διεθνές σύστημα το οποίο θα του χαρίζει μια «καλή ζωή». Αυτό βέβαια συνεπάγεται ότι σε όλες τις χώρες, όλοι οι πολίτες θα έχουν ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας, στη στέγαση, στην αγοραστική δύναμη, στην εκπαίδευση, στην ελευθερία του λόγου, στη δημιουργία.

Αλλά αυτό φαίνεται ότι στο μέλλον δεν θα συμβεί, καθόσον θα έπρεπε να εκλείψουν όλοι οι άστεγοι, φτωχοί και πεινασμένοι, από όποια φυλή, κοινωνία, κράτος ή ήπειρο προέρχονται. Σήμερα, οι οικονομικοί μετανάστες έχουν δημιουργήσει μεγάλες μεταναστευτικές ροές, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν δημιουργήσει στις κοινωνίες στις οποίες καταλήγουν, την αίσθηση της απειλής, ένεκα της αλλοίωσης των δημογραφικών και πολιτιστικών στοιχείων τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, καταλήγω στο ότι δεν διαφαίνεται στο μέλλον μια δυνατότητα εξάλειψης όλων των κοινωνικών ανισοτήτων, οπότε οι κοινωνίες θα παρουσιάζουν συνεχώς εσωτερικά προβλήματα. Και όταν θα έχουμε να κάνουμε με μια «προβληματική» κοινωνία η οποία θα προσπαθεί να βρει διέξοδο για τα εσωτερικά της προβλήματα, το μόνο που μπορούμε να περιμένουμε είναι μια πιθανή εξαγωγή των προβλημάτων της σε γειτονικές κοινωνίες αλλά και την προβολή των εσωτερικών της προβλημάτων στον τρόπο ασκήσεως της εξωτερικής της πολιτικής. Και μια έκρυθμη εσωτερική κατάσταση σε μια κοινωνία που διαθέτει στρατιωτική ισχύ μπορεί να οδηγήσει σε στοχευμένο αποπροσανατολισμό της κοινωνίας κατά μιας άλλης (π.χ. η Τουρκία κατά της Ελλάδας, ένεκα της συνεχούς πολιτικής τριβής κεμαλικών και ισλαμιστών εθνικιστών, της πολεμικής εμπλοκής τους στη Συρία, της επικείμενης ευμάρειας της Κύπρου ένεκα των πρόσφατων ενεργειακών δυνατοτήτων της, καθώς και της εμπλοκής της Τουρκίας στον αγώνα κατά των Κούρδων).

Η φύση της πρωτοκαθεδρίας - πολικότητα: Εκτιμάται ότι όσο υπάρχουν και διατηρούνται διαφορετικά πολιτικά συστήματα τα οποία εφαρμόζονται από κρατικές οντότητες, η επιβολή της πολιτικής ιδεολογίας από ένα κράτος σε ένα άλλο, ή και η ανταγωνιστικότητα μεταξύ κρατών, ένεκα της διαφορετικής πολιτικής ιδεολογίας, πρέπει να θεωρείται ως δεδομένη. Μια τέτοια κατάσταση μπορεί να παρουσιάσει μια πρόσκαιρη μετρίαση στην προϋπάρχουσα ένταση λόγω κοινών συμφερόντων (αλλά για συγκεκριμένο τόπο και χρόνο) αλλά ουδέποτε θα εξαλειφθεί στο μέλλον.

Η φύση της ιδεολογίας – ισλαμική απειλή. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός ο οποίος διαχέεται πλέον μέσω της αθρόας μετανάστευσης, έχει φέρει έναν ασύμμετρο πόλεμο στην καρδιά της Ευρώπης, με μια σειρά τρομοκρατικών χτυπημάτων. Και νωρίτερα, η 11η Σεπτεμβρίου (9/11) έχει γραφτεί ανεξίτηλα στην κοινωνική μνήμη των ΗΠΑ. Τα κίνητρα είναι καθαρά συμφέροντα; Είναι καθαρή ιδεολογία; Ή μήπως έχουμε να κάνουμε με συμφέροντα ενδεδυμένα με το πρόσχημα μιας ιδεολογίας;

Εδώ δεν μας ενδιαφέρουν τα κίνητρα, τα οποία μπορεί όντως να είναι θρησκευτικά, ιδεολογικά, ή ακόμα και συγκαλυμμένα συμφέροντα, από διάφορες κατευθύνσεις. Μας ενδιαφέρει η πιθανότητα ύπαρξης μιας απειλής με όχημα την ιδεολογία, διότι όντως αποδειχτεί ότι υφίσταται απειλή, θα προκύψει και πόλεμος.

Η λογική του Ισλάμ δεν είναι απαραίτητα η λογική της βίας, αλλά είναι δεδομένος ο διαχωρισμός των «πιστών» και των «απίστων». Και εφόσον αυτός ο διαχωρισμός θα υιοθετηθεί από πιστούς ενός πολιτισμικού υπόβαθρου, το οποίο δεν αποδέχεται αυτονόητα χαρακτηριστικά του δυτικού κόσμου (ανθρώπινα δικαιώματα, θέση της γυναίκας στην κοινωνία, κτλ.), και θα θελήσει να επιβάλει ένα παγκόσμιο θεοκρατικό καθεστώς, (στο οποίο το άτομο υποτάσσεται σε πλήρη υπακοή αλλά και υποχρεώνεται στην, δια της βίας, επιβολή και εξάπλωση του Ισλάμ), τότε μια τέτοια ιδεολογία, [είτε της προσδώσουμε μια θρησκευσιολογική υπόσταση (βλέπε Ισλάμ), είτε μια πολιτική υπόσταση (όπως η αμερικανική φρενίτιδα για την «κόκκινη απειλή» - κομμουνισμό, στον ψυχρό πόλεμο)] θα οδηγήσει με μαθηματική ακρίβεια σε ένοπλη σύγκρουση.

Θα υφίσταται μελλοντικά σύγκρουση συμφερόντων;

Γενικότερα, τα συμφέροντα του κράτους έχουν να κάνουν με κριτήρια οικονομικά, τα οποία πηγάζουν από την αυτονομία που το κράτος επιθυμεί να αποκτήσει αλλά και να διατηρήσει με κάθε θυσία, στον τομέα της εξασφάλισης των πρώτων υλών και της ενέργειας. Συνεπώς υφίσταται πιθανότητα πολέμου για τις πρώτες ύλες; Μπορεί να οδηγηθεί ένα κράτος σε πόλεμο ένεκα της έλλειψης τροφής ή για τον έλεγχο του νερού;

Η προσωπική μου εκτίμηση με βάση το τι επακολούθησε μετά τον Β' ΠΠ, όπου ο πόλεμος εξοστρακίστηκε στο «πυρ το εξώτερον» αλλά παρ' όλα αυτά οι συγκρούσεις χάριν της εξασφάλισης πρώτων υλών και ενεργειακών πόρων δεν έλειψαν, είναι ότι όσο υφίστανται ανάγκες, θα υφίσταται και συμφέρον. Και όσο θα

υφίσταται συμφέρον, θα υπάρχουν και νέες συγκρούσεις ανά τον πλανήτη, όπου όλα τα κράτη, ανάλογα με την ισχύ τους θα επιδιώκουν και από ένα μερίδιο.

Στον Δυτικό κόσμο, οι πρώτες ύλες και η ενέργεια είναι πρωταρχικά στοιχεία ενδιαφέροντος. Στις χώρες όμως του τρίτου κόσμου, πιο σημαντικά είναι η τροφή και το νερό. Στην περίπτωση του Δυτικού κόσμου, το κύριο μέλημα είναι η εξασφάλιση των πρώτων υλών και των ενεργειακών πηγών, με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη μέσω της ανόδου της οικονομίας τους.

Στην περίπτωση όμως του τρίτου κόσμου, όπου οι πολίτες δεν μπορούν να καλύψουν βασικές καθημερινές ανάγκες σε τροφή και νερό για να εξασφαλίσουν την επιβίωση, τα πράγματα περιπλέκονται.

Οπότε εδώ εμφανίζεται ένας πολύ ισχυρός παράγοντας, που πηγάζει από το ένστικτο της επιβίωσης. Και επειδή, όπως ήδη έχω αναφέρει, εκτιμώ ότι ποτέ δεν θα επικρατήσει μια παγκόσμια ευημερία, αυτός ο παράγοντας έρχεται ανησυχητικά να προστεθεί ως ο καθοριστικός παράγοντας αντιπαράθεσης. Μπορεί να δούμε στο μέλλον μια ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ «ανεπτυγμένων» και «υπανάπτυκτων» κρατών; Σίγουρα θα δούμε πόλεμο. Όχι με την έννοια της ένοπλης σύγκρουσης, καθώς μια ένοπλη αντιπαράθεση απαιτεί κατασπατάληση πόρων, τόσο κατά την προετοιμασία όσο και κατά τη διεξαγωγή.

Ο πόλεμος που ΗΔΗ διεξάγεται σήμερα, έχει πάρει τη μορφή της αθρόας οικονομικής μετανάστευσης ανθρώπων, που επιζητούν μια ευκαιρία στην επιβίωση. Και που ένεκα του έμφυτου ενστίκτου της επιβίωσης, δεν έχουν καμία άλλη επιλογή. Η μετανάστευση, νόμιμη ή μη, εγκυμονεί κινδύνους για την κοινωνία που τους δέχεται, υπό την έννοια της δημογραφικής και πολιτιστικής αλλοίωσης, με ότι αυτό συνεπάγεται για την εκάστοτε κοινωνία. Αυτό μακροπρόθεσμα οδηγεί σε μια εσωτερική άλωση της κοινωνίας και κατ' επέκταση του κράτους, ειδικά στην περίπτωση που η ίδια η κοινωνία υποδοχής δεν παρουσιάζει μεγάλη ικανότητα αφομοίωσης του διαφορετικού. Αυτή η διαπίστωση, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον Ελλαδικό χώρο και την ελληνική κοινωνία, αλλά αυτό θα το εξετάσω διεξοδικότερα παρακάτω...

Η αύξηση της τεχνολογίας ευνοεί την πιθανότητα ενός πολέμου;

Σήμερα η τεχνολογία έχοντας κάνει άλματα, έχει επιτρέψει την αύξηση του βεληνεκούς, της ακρίβειας, και το σπουδαιότερο, της φονικότητας των όπλων. Νέες μορφές όπλων που δεν υπήρχαν στον Α' και Β' ΠΠ, έχουν πλέον τροποποιήσει τον

τρόπο με τον οποίο διεξάγεται ο πόλεμος. Τώρα πλέον, ένα υποβρύχιο που περιπολεί στην Ανατολική Μεσόγειο, μπορεί να πλήξει με ακρίβεια μόλις μερικών μέτρων, «σκληρούς» στόχους βαθιά μέσα σε ηπειρωτική περιοχή, με τέτοια ισχύ πυρός, που να εγγυάται την πλήρη καταστροφή του στόχου, καθώς και την αποφυγή παράπλευρων συμμαχικών απωλειών, ή αμάχου πληθυσμού.

Με την εμφάνιση των πρώτων πυρηνικών όπλων, διαπιστώθηκε ότι προκαλείται ισχυρός ηλεκτρομαγνητικός παλμός (Electromagnetic Pulse - EMP) που προκαλείται από μια πυρηνική έκρηξη στο διάστημα και μπορεί να προκαλέσει όλεθρο στους δορυφόρους και την ηλεκτρονική πληροφορική στο έδαφος, ενώ ταυτόχρονα δεν θα προκαλέσει ανθρώπινα θύματα. Παράλληλα σήμερα εξελίσσονται και πύραυλοι οι οποίοι προσεγγίζοντας τον στόχο, και καλύπτοντας μια περιοχή όσο 2 οικοδομικών τετραγώνων, μπορούν να καταστρέψουν κάθε ηλεκτρονικά συσκευή, εκπέμποντας ηθελημένα έναν ελεγχόμενης έντασης ηλεκτρομαγνητικό παλμό.

Η στρατιωτική τεχνολογία έχει συμβάλει στη δημιουργία ενός πιο περίπλοκου πολεμικού περιβάλλοντος, σε σχέση με το παρελθόν. Η όλο και περισσότερο εύκολη πρόσβαση από τις χώρες στο διάστημα, για τις επικοινωνίες, ναυσιπλοΐα, και συλλογή πληροφοριών, θα ωθήσουν τον πόλεμο στα ουράνια, παρότι ακόμα καμία χώρα δεν φαίνεται να τοποθετεί, ή να χρησιμοποιεί τουλάχιστον, όπλα στο διάστημα που να μπορούν να καταστρέψουν, είτε άλλους δορυφόρους, είτε στόχους στη γη. Όμως αυτές οι τεχνολογίες ήδη υφίστανται, καθώς και όπλα ως αντίμετρα σε μια ενδεχόμενη από διαστήματος απειλή.

Ο Cohen³² αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «η χρήση του διαστήματος σε μια εχθροπραξία θα ήταν μια τόσο μεγάλη αλλαγή όπως η χρήση των αιθέρων κατά τη διάρκεια του Α' ΠΠ. Νέοι οργανωτικοί θεσμοί, νέες συνθήκες επιχειρήσεων, νέα κίνητρα για πρώτο (προληπτικό) χτύπημα, νέοι τρόποι πολέμου, θα ανθίσουν ολονυκτίς».

Η εχθροπραξία κινείται επίσης προς τον κυβερνοχώρο. Τα χτυπήματα κυβερνοεπιθέσεων κατά κρατικών δομών της Εσθονίας καθώς και εναντίον της λειτουργίας των εγκαταστάσεων του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν, καταδεικνύουν ότι μια κυβερνοεπίθεση είναι εφικτή, και απόλυτα αποτελεσματική, αφού στρέφεται κατά της δομής και της λειτουργίας ενός κράτους. Εάν

³² Eliot, Cohen, “Baylis et al, Strategy in the Contemporary World: – Cohen, “Technology and warfare”, (Oxford Press, 2002) σ.141-157.

αντιπαραβάλουμε μια τέτοια ενέργεια με κάποιο αντίστοιχο χτύπημα κατά τον Β' ΠΠ, θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν αρκετοί τόνοι βομβών με αρκετές απώλειες από τον επιτιθέμενο, αλλά και με μεγάλο ποσοστό αμάχων θυμάτων. Σήμερα, το μόνο που χρειάζεται, είναι η αποστολή μιας σειράς «ιών» (προγραμμάτων) σε έναν υπολογιστή, από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου και εναντίον οποιουδήποτε εχθρικού στόχου-υποδομής.

Ένα ακόμα είδος της αλλαγής που επιφέρει η τεχνολογία στον τρόπο που μπορεί να διεξαχθεί σήμερα ο πόλεμος, αφορά στη νανοτεχνολογία, ρομποτική, και τεχνητή νοημοσύνη. Είναι εξαιρετικά απίθανο τα ανθρώπινα όντα να αφήσουν για πάντα το πεδίο της μάχης, αλλά μπορούν να μεταβιβάσουν κάποιες ενέργειες σε μηχανές που θα αναγνωρίζουν και θα επιτίθενται στους αντιπάλους. Η δημιουργία τέτοιων μηχανών σημαίνει ότι οι άνθρωποι έχουν αρχίσει βαθμιαία να εκχωρούν ένα μεγάλο μέρος της δυνατότητάς τους να λάβουν αποφάσεις, στα τσιπ σιλικόνης. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, οι πιο ενδιαφέρουσες και σημαντικές συνέπειες της τεχνολογικής αλλαγής θα ρεύσουν πιθανώς από την επίδρασή της στον τρόπο με τον οποίο τα ανθρώπινα όντα σκέφτονται και διευθύνουν τον πόλεμο.

Επιπρόσθετα, η συνεχώς αυξανόμενη χρησιμοποίηση μη επανδρωμένων – εξοπλισμένων αεροχημάτων (UAVs, UCAVs, drones) κατά εχθρικών (στρατιωτικών ή πολιτικών) εγκαταστάσεων ή στρατιωτικών σχηματισμών, με συντριπτικό ποσοστό ευστοχίας σχεδόν 100% σε μεγάλες αποστάσεις και αποφεύγοντας την εμπλοκή φίλιων τμημάτων (και άρα αποφεύγοντας και τις απώλειες), οδήγησε έως και στην στρέβλωση της ηθικής του πολέμου, επιτρέποντας τη διεξαγωγή «επιλεκτικών εκκαθαρίσεων στόχων υψηλής αξίας» (ήτοι, εξ' αποστάσεως εκτελέσεις εχθρικών ηγετών). Χαρακτηριστικό είναι ότι σήμερα, το να διεξάγεις μια τέτοια «εκκαθαριστική επιχείρηση» (εκτέλεση – δολοφονία), απαιτεί μόλις έναν υπολογιστή και έναν εξ' αποστάσεως χειριστή, ο οποίος δεν απαιτείται να είναι κάποιο εντεταλμένο για αυτό, στρατιωτικό όργανο: μπορεί κάλλιστα να είναι ο γείτονας της διπλανής πόρτας, ένα στέλεχος εταιρίας που στο διάλειμμά του θα εκτελέσει την αποστολή, και κατόπιν θα επιστρέψει στην εργασία του. Ή ακόμα χειρότερα, ο εκτελεστής μπορεί να είναι ένα παιδί, το οποίο θα του αναθέσουν να χειριστεί το drone όπως ακριβώς «παίζει» ένα ηλεκτρονικό παιχνίδι, από τα τόσα που κυκλοφορούν στο εμπόριο, με αντίστοιχη θεματολογία (ας μην ξεχνάμε ότι οι αεροπειρατές - τρομοκράτες της 9/11, είχαν για καιρό εκπαιδευτεί στο χειρισμό των

συγκεκριμένων αεροσκαφών που κατέπεσαν στους δίδυμους Πύργους, σε αντίστοιχο εξομοιωτή πτήσεως από την πολυτέλεια του σαλονιού του σπιτιού τους!).

Και εάν στο σημείο αυτό, μας «ξενίζει» ή μας προσβάλει η ηθική αυτής της ενέργειας, μπορούμε να ανατρέξουμε σήμερα στα «παιδιά-βόμβες» που εκπαιδεύει το ISIS, ή στο παρελθόν όπου η - υπό κατάρρευση - Γερμανική στρατιωτική μηχανή προς το τέλος του Β' ΠΠ χρησιμοποιούσε τα παιδιά-μαχητές, για να κατανοήσουμε ότι ο πόλεμος δεν υπαγορεύει την ηθική που γνωρίζουμε στην ειρήνη, αλλά την ηθική του κτήνους... Διαφαίνεται λοιπόν ότι κινούμαστε προς έναν «εξ αποστάσεως» πόλεμο τον οποίο θα διεξάγουμε με «καθαρά χέρια» και «βρώμικη ψυχή»...

Αλλά ο τρόμος της τεχνολογίας δεν σταματά εδώ: για παράδειγμα, πρόσφατα μια αμερικανική εταιρία³³ εξέλιξε ένα φορητό σύστημα, το οποίο προσαρμόζεται σε βαρύ τυφέκιο και καθοδηγεί και διορθώνει τη σκόπευση επιλέγοντας αυτόματα το στόχο, με αποτέλεσμα ο σκοπευτής να δύναται να πλήξει στόχο μεγέθους μπάλας ποδοσφαίρου (όσο ένα ανθρώπινο κεφάλι), με ποσοστό ευστοχίας 100%, σε απόσταση 4 χιλιομέτρων! Το πλέον τρομακτικό όμως δεν είναι η σταθερή ευστοχία του συστήματος σε κάθε βολή, ούτε το βεληνεκές του. Το τρομακτικό είναι ότι αυτό το αποτέλεσμα επιτεύχθηκε από ενήλικα ο οποίος δεν είχε υποστεί προηγουμένως καμία σχετική εκπαίδευση, και συνολικά είχε ρίξει μόλις 6 σφαίρες σε όλη του τη ζωή μέχρι τη στιγμή της δοκιμής!!! Ας αναλογιστούμε αυτή την ευκολία χειρισμού, που επιτρέπει σε ένα παιδί να πάρει τη θέση του ενήλικα χειριστή, και ας βγάλουμε τα συμπεράσματά μας...

Συνεπώς, η τεχνολογία εξελίσσεται, δημιουργώντας συνεχώς πιο γρήγορα, πιο ακριβή, πιο έξυπνα, και κυρίως, πιο ύπουλα, πιο ανήθικα και πιο φονικά όπλα.

Και εδώ τίθενται τα εξής ερωτήματα: ένεκα της μεγαλύτερης ευκολίας για φόνο και καταστροφή που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία, ο πόλεμος γίνεται πιο ελκυστικός από το παρελθόν; Ή μήπως ένεκα της διαρκώς αυξανόμενης φονικότητας, ο πόλεμος καθίσταται όλο και πιο τρομακτικός, και άρα αποφευκτός;

Το συμπέρασμα που μπορώ να εξάγω από τα παραπάνω, είναι ότι η τεχνολογία με τις συνεχώς εξελισσόμενες ευκολίες που παρέχουν οι πολεμικές εφαρμογές της, εναρμονίζεται αντιστρόφως ανάλογα με τη δυσκολία απόφασης της

³³ Αφορά στο τυφέκιο και στο σύστημα το οποίο έχει εξελίξει εταιρία ιδιωτικών συμφερόντων με την επωνυμία "TrackingPoint" και το οποίο προτίθεται να υιοθετήσει ο Στρατός των ΗΠΑ, προκειμένου να μην απαιτείται πλέον καμία εκπαίδευση για ελεύθερους σκοπευτές, αφού κάθε βολή θα έχει 100% ευστοχία σε ασύλληπτες αποστάσεις! (ανάκτηση από την επίσημη ιστοσελίδα της εταιρίας <https://www.tracking-point.com/> την 14 Μαρ 2018).

χρησιμοποίησής τους. Και αυτό γιατί, όπως συμβαίνει και σήμερα, αυτοί που θα αποφασίσουν στο μέλλον να κηρύξουν έναν πόλεμο θα είναι αυτοί που δεν θα τον διεξάγουν. Και ακριβώς ένεκα αυτής της ασφάλειας που διαχρονικά τους παρέχεται, η ιδέα ενός πολέμου θα τους φαίνεται όλο και πιο ελκυστική, αφού δεν θα είναι αυτοί που θα υποστούν τις συνέπειές τους...

Ευνοείται ένας πυρηνικός πόλεμος στο μέλλον;

Η «Αμοιβαία Εξασφαλισμένη Καταστροφή» της δεκαετίας του 60, γνωστή και ως «σταθερή ισορροπία του τρόμου»³⁴ που εξασφάλιζε μια απόλυτη, ολοκληρωτική πυρηνική καταστροφή και των δύο πόλων ισχύος του διεθνούς συστήματος (ΗΠΑ-ΕΣΣΔ) οδήγησε στην ειρήνη που διήρκησε όσο και ο ψυχρός πόλεμος, βασιζόμενη στον φόβο. Σε αυτή την περίπτωση, έστω και για λανθασμένο λόγο, τα πυρηνικά απέφεραν τέτοιο επίπεδο φόβου στους εμπλεκόμενους, που «πάγωσαν» το ενδεχόμενο ενός πολέμου, παρότι (ειδικά οι ΗΠΑ) δεν ήταν αντίθετοι στη χρήση τους.

Τα πράγματα άλλαξαν με την εμφάνιση των «τακτικών» πυρηνικών όπλων, τα οποία όμως και πάλι δεν έφεραν τον κόσμο στο χείλος του όλεθρου, καθόσον τα ίδια αποτελέσματα μπορούσαν να επιτευχθούν και με συμβατικά όπλα, χωρίς όμως τις αρνητικές επιπτώσεις που θα επέφερε μια πυρηνική έκρηξη.

Συνεπώς, η ιστορία έδειξε ότι ένας ολοκληρωτικός πόλεμος μεταξύ πυρηνικών δυνάμεων δεν ευνοεί τη χρήση των πυρηνικών όπλων, αλλά και η ύπαρξη και η απειλή χρήσης των πυρηνικών όπλων, δεν ευνοεί την απόφαση για πόλεμο!

Υπό αυτό το πρίσμα, συμπεραίνω ότι η ύπαρξη πυρηνικών, όσο παρακινδυνευμένη και να είναι, ΑΠΟΤΡΕΠΕΙ τον πόλεμο, όχι βέβαια ως απότοκο μια υγειούς ειρηνικής προδιάθεσης και απόφασης μεταξύ των κρατών, αλλά ως αποτέλεσμα μιας εξαναγκασμένης ορθολογικής απόφασης, ένεκα της απόκοσμης βιαιότητας που εγγυάται η χρήση ενός πυρηνικού όπλου.

Ευνοείται ένας παγκόσμιος πόλεμος στο μέλλον;

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα περί πυρηνικής αποτροπής, συμπεραίνω ότι ένα πυρηνικό ολοκαύτωμα δεν μπορεί να προκληθεί από τις χώρες που απαρτίζουν το σημερινό πολύ-πολικό διεθνές σύστημα (ΗΠΑ-Ρωσία-Κίνα). Απεναντίας, είμαι

³⁴ Lawrence, Freedman, “The evolution of nuclear strategy”, [3^η έκδοση, Palgrave, 2003], σ.234

πεπεισμένος ότι ακόμα και πυρηνικές δυνάμεις οι οποίες δεν ανήκουν στους πόλους του διεθνούς συστήματος, θα κληθούν να συνετιστούν και να αποφύγουν μια ενδεχόμενη πυρηνική σύγκρουση.

Σε συνέχεια του παραπάνω συμπεράσματος, καταλήγω στο ότι, στο μέλλον, οι συγκρούσεις περιορισμένης έκτασης θα είναι πλέον υπαρκτές, ελεγχόμενες (υπό την παρακολούθηση των πόλων), όσο και αναπόφευκτες, όταν θα εμπλέκονται κράτη που διαθέτουν συμβατικές δυνάμεις, και η διπλωματική πειθώ στις μεταξύ τους σχέσεις θα αποτυγχάνει. Συνεπώς στο μέλλον, ένας συμβατικός πόλεμος (περιορισμένης έκτασης) είναι ένα πολύ πιθανό ενδεχόμενο, παρά ένας ολοκληρωτικός πόλεμος.

Η μετανάστευση είναι νέα μορφή πολέμου;

Το θέμα της μετανάστευσης δεν είναι καινούργιο. Σε κάθε εποχή, και ανάλογα με τις συνθήκες οι οποίες επικρατούν σε μια κοινωνία, ο άνθρωπος αναγκάζεται να μετακινηθεί, προκειμένου να αναζητήσει μια καλύτερη ζωή, για τον ίδιο και την οικογένειά του. Το δικαίωμα στη ζωή, η ανάγκη για επιβίωση, ή καλύτερα η ανάγκη για μια αξιοπρεπή ζωή και ευημερία, είναι ένα αγαθό που θα έπρεπε να είναι αυτονόητο για κάθε ανθρώπινο ον.

Τα κύματα μετανάστευσης, δημιουργούνται για διάφορους λόγους, κυρίως οικονομικούς, λόγω μεγάλου ποσοστού ανεργίας, πολεμικών συρράξεων, πολιτικών και θρησκευτικών διωγμών, καθώς και πλείστων άλλων ατομικών ή κοινωνικών λόγων.

Η μετανάστευση ως κοινωνικό φαινόμενο, ακριβώς επειδή δεν είναι μια καινούργια κατάσταση, έχει δείξει τη δυναμική του και την επίδραση που έχει στις κοινωνίες στις οποίες καταλήγουν οι μετανάστες. Εκτιμώ ότι για το θέμα που εξετάζουμε, μια εκτενής ανάλυση των μορφών μετανάστευσης και των βαθύτερων αιτιών που την προκαλούν, δεν θα αναδείξει κάποιο νέο στοιχείο που να συνεισφέρει στις σκέψεις μας για τον πόλεμο.

Αντίθετα, το «είδος» της μετανάστευσης σήμερα, ειδικά στον Ελλαδικό και Ευρωπαϊκό χώρο, έχει να μας αναδείξει κάποια ενδιαφέροντα στοιχεία. Και αυτό γιατί οι σημερινοί μετανάστες κινούνται κατά χιλιάδες προς την Ευρώπη και την Ελλάδα, και απαρτίζονται από άτομα εκδιωγμένα με βίαιο τρόπο από περιοχές που βιώνουν πόλεμο. Είναι άτομα που απειλήθηκε η επιβίωσή τους, και τα οποία βιώνουν παράλληλα ένεκα του πολέμου και οικονομική εξαθλίωση.

Οι κοινωνίες έχουν αποδείξει ότι οι μετανάστες μπορούν να αφομοιωθούν (έως ένα ποσοστό), χωρίς να χάσουν την ταυτότητά τους αλλά και σεβόμενοι τους κανόνες και την κουλτούρα των κοινωνιών υποδοχής. Συνεπώς η μετανάστευση δεν αποτελεί απειλή, και άρα δεν προκαλεί πόλεμο.

Για να εξάγουμε ένα σωστό συμπέρασμα, θα χρησιμοποιήσουμε ΤΥΧΑΙΑ μια χώρα του πλανήτη, για να εξετάσουμε τι θα προκύψει στο μέλλον σε ένα υποθετικό, φανταστικό και πλέον δυσμενές σενάριο, προκειμένου να διαπιστώσουμε την αντοχή της κοινωνίας μέσω αυτού του σεναρίου στο φαινόμενο της σύγχρονης μετανάστευσης. Εφόσον καταλήξουμε στο ότι δεν υφίσταται κίνδυνος ή απειλή για την υπόψη κοινωνία, τότε μπορούμε να αποκλείσουμε τη σύνδεση της μετανάστευσης με το μέλλον του πολέμου. Ας «χτίσουμε» λοιπόν μια τέτοια χώρα (η οποία είναι πολύ πιθανόν να υπάρχει ήδη...):

Ας επιλέξουμε μια χώρα, η οποία θα είναι προσβάσιμη από ξηρά ή/και θάλασσα, στο μεταναστευτικό ρεύμα.

Ας της προσδώσουμε ένα κοινωνικό χαρακτηριστικό, π.χ. ότι ασπάζεται μια θρησκεία και έναν πολιτισμό, διαφορετικό από αυτόν των μεταναστών.

Ας της προσδώσουμε και άλλο ένα χαρακτηριστικό, για να κάνουμε το υποθετικό σενάριο ακόμα δυσμενέστερο, π.χ. μια οικονομία αδύναμη με υψηλό δείκτη ανεργίας, η οποία δεν μπορεί να υποστηρίξει οικονομικά τους μετανάστες.

Τέλος, ας υποθέσουμε ότι αυτή η χώρα, έχει σχετικά μικρό πληθυσμό, π.χ. 10.000.000, και «υποφέρει» από υπογεννητικότητα.

Ας προσθέσουμε τώρα μετανάστες, οι οποίοι είναι αποφασισμένοι να επιβιώσουν με κάθε κόστος και έχουν βιώσει τη φρικαλεότητα ενός πολέμου, την έλλειψη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, του σεβασμού στην ανθρώπινη ζωή, και είναι έτοιμοι για όλα.

Ας τους προσδώσουμε μια διαφορετική θρησκευτική κουλτούρα, η οποία υπαγορεύει την υποχρέωση των «πιστών» να «υποτάξουν» τους «απίστους» ακόμα και με τη βία.

Ας τους προσδώσουμε ένα ακόμα χαρακτηριστικό, ότι αυξάνονται πληθυσμιακά με μεγάλους ρυθμούς (π.χ 2.000.000 ανά 5ετία).

Και τέλος, ας υποθέσουμε ότι οι ροές των μεταναστών είναι συνεχείς και κατά χιλιάδες, και εγκλωβίζονται σε αυτή την υποθετική χώρα υποδοχής.

Και τώρα, ας αφήσουμε αυτό το υποθετικό δυσμενές σενάριο να «τρέξει» στο μέλλον και ας απαριθμήσουμε τα συμπεράσματά μας:

Η οικονομία της χώρας υποδοχής θα επιβαρυνθεί (ακούσια) περισσότερο, καθώς ο επιπλέον πληθυσμός θα πρέπει (επιβάλλεται) να στεγαστεί, να σιτιστεί, να του παρασχεθεί ιατρική περίθαλψη, παιδεία, κ.τλ. Παράλληλα, οι περιορισμένες διαθέσιμες θέσεις εργασίας, δεν θα μπορούν να απορροφήσουν τον επιπλέον ανδρικό πληθυσμό, ενώ η πλειονότητα του μεταναστευτικού όγκου απαρτίζεται συνήθως από γυναίκες και παιδιά, που δεν θα μπορούν να συνεισφέρουν στην παραγωγική διαδικασία και άρα στην ανάπτυξη της εγχώριας οικονομίας. Αυτά τα δεδομένα πιθανόν να οδηγήσουν την οικονομία ακόμα και στο σημείο της ολικής κατάρρευσης.

Η υπογεννητικότητα σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες ροές και την πληθυσμιακή αύξηση των μεταναστών, θα δημιουργήσει συνθήκες δημογραφικής αλλοίωσης της χώρας, οι οποίες θα αγγίζουν τα όρια του καταναγκαστικού εποικισμού. Οι πολίτες της υποθετικής χώρας, θα βρεθούν να είναι μειονότητα μέσα στην ίδια τους τη χώρα, ακόμα και χωρίς να επιδιωχθεί μια τέτοια κατάσταση από τους μετανάστες ή τους προϋπάρχοντες πολίτες της υποθετικής χώρας.

Η νέα πλειοψηφία του κοινωνικού ιστού θα απαιτήσει (και δικαίως ως πλειοψηφία, αφού τα παιδιά τους που θα γεννιούνται σε αυτή την υποθετική χώρα, θα είναι – και πρέπει να είναι – καθόλα νόμιμοι πολίτες αυτής της χώρας), οπότε ή θα υιοθετήσει τον νέο τρόπο ζωής της χώρας υποδοχής (ήθη – έθιμα – νοοτροπία – παιδεία) ή θα επιλέξει να επιβάλει το δικό της θρησκευτικό και πολιτικό σύστημα. Στην πρώτη περίπτωση, η υποθετική χώρα θα ωφεληθεί (εφόσον επιβιώσει από τον αρχικό οικονομικό κλυδωνισμό) καθώς θα ενδυναμώσει το πληθυσμιακό δυναμικό της και θα αναπτύξει μακροπρόθεσμα τις οικονομικές και κοινωνικές προϋποθέσεις αφομοίωσής τους. Στην δεύτερη περίπτωση όμως που το νέο πληθυσμιακό σώμα θα επιλέξει να επιβάλει το δικό του θρησκευτικό (και άρα και κοινωνικό και πολιτικό σύστημα, όπως επιβάλουν ορισμένες θρησκείες), αυτό ενδέχεται να πραγματοποιηθεί μέσω αντίδρασης η οποία μπορεί και να εκφραστεί μέσω βίας (ειδικά στην περίπτωση που οι μετανάστες είναι π.χ. μουσουλμανικής – ισλαμικής θρησκευτικής πεποίθησης, η θρησκεία τους επιβάλλει τον δια της βίας εξισλαμισμό των «απίστων», ήτοι «εκκαθαρίσεις» και σφαγές).

Ο μεγάλος όγκος των μεταναστευτικών ροών (εφόσον δεν αφομοιωθούν έγκαιρα πολιτισμικά από την τοπική κοινωνία), σε συνδυασμό με την πληθυσμιακή αύξηση και τον ισλαμικό φανατισμό, ενδέχεται να «αλώσει» κοινωνικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά (στην αρχή ειρηνικά και μετά ενδεχομένως με τη βία), την υποθετική μας χώρα, καθώς θα είναι αδύνατον η κοινωνία να αφομοιώσει έναν

τόσο μεγάλο αριθμό μεταναστών. Η κοινωνική και πολιτισμική αφομοίωση λειτουργεί μόνο σε περιπτώσεις μικρού αριθμού μεταναστών. Έως εδώ, το μέλλον μας δείχνει μια εσωτερική κοινωνική αναταραχή. Εάν η αρχική κοινωνία της υποθετικής χώρας νιώσει ότι απειλείται, είναι πολύ πιθανόν να εμφανίσει βίαιες και ρατσιστικές αντιδράσεις, και πιθανόν να οδηγηθούμε σε έναν εσωτερικό, «εμφύλιο» πόλεμο, μεταξύ των δύο (πλέον) κοινωνιών. Και αυτό θα προκύψει, πιθανόν μόλις ο πληθυσμός των μεταναστών θα πλησιάσει το 40-50% του συνολικού πληθυσμού, ίσως και νωρίτερα.

Ας εντάξουμε τώρα αυτή την υποθετική χώρα σε μια «γειτονιά», στην οποία υφίσταται μια ισχυρή αναθεωρητική δύναμη με βλέψεις εναντίον της, και η οποία απαρτίζεται από π.χ. πολλαπλάσιο πληθυσμό, και με κουλτούρα αντίστοιχη ή παραπλήσια με την κουλτούρα των μεταναστών... Και ας προσδώσουμε σε αυτήν την υποθετική χώρα, μια «ζηλευτή» γεωστρατηγική και γεωπολιτική θέση στον πλανήτη. Τότε ο πόλεμος θα είναι αναπόφευκτος, όπως και η ολική αλλοίωση και καταστροφή της υποθετικής μας χώρας...

Εδώ θα ήθελα να πειστώ ότι έχω επιλέξει ένα κατά το δυνατόν δυσμενέστερο και σχεδόν απίθανο σενάριο με παραμέτρους οι οποίες δεν είναι δυνατόν να συνυπάρξουν ταυτόχρονα σε μια χώρα. Και συνεπώς μια τέτοια χώρα, δεν υπάρχει. Όμως υπάρχει, και θα την εξετάσω στη συνέχεια...

Το μέλλον του πολέμου στον Ελλαδικό χώρο

Πως αποτυπώνεται η ύπαρξη απειλής για την Ελλάδα;

Υπογεννητικότητα (το δημογραφικό πρόβλημα). «Δημογραφικό πρόβλημα» είναι η διατάραξη της ισορροπίας βιολογικών φαινομένων (γεννητικότητα, γονιμότητα, νοσηρότητα, θνησιμότητα) ή κοινωνικών φαινομένων [(γάμοι, διαζύγια, πληθυσμιακές μετακινήσεις) εντός των ορίων ενός κράτους, μετακινήσεις από ή προς το εξωτερικό (παλιννόστηση - μετανάστευση)] που προκαλούν μεταβολές του πληθυσμού (αύξηση ή μείωση) και επηρεάζουν αρχικά τη σύνθεση του, ως προς το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση.³⁵

³⁵ Ανάκτηση από την ιστοσελίδα www.iknow.gr στο <https://iknowgr.wordpress.com/2016/01/08/δημογραφικο-προβλημα-kai-oi-επιπτώσεις-σ/>, με στοιχεία από το βιβλίο του Γεωργίου, Ν., Τζιαφέτα, «Το Δημογραφικό Πρόβλημα της Ελλάδας» (ΙΑΔΗΠ, 1990), αρχική ανάρτηση 8 Ιαν 2016, ανάκτηση την 16 Δεκ 2018.

Στο μέτωπο της υπογεννητικότητας, η εικόνα που παρουσιάζει η χώρα μας δεν είναι και τόσο ευοίωνη: ο μέσος όρος ολικής γονιμότητας (παιδιών ανά ζεύγος) είναι 1,30, όταν ο μέσος όρος για τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 1,49, και με όριο για να διατηρηθεί σταθερός ο πληθυσμός, το 2,1.³⁶

Αλλά ας δούμε την πορεία του δημογραφικού προβλήματος και το πώς αυτό εξελίσσεται στην Ελλάδα:

2001: Εάν εξετάσουμε τα στοιχεία της απογραφής του 2001 για τη χώρα μας, θα διαπιστώσουμε ότι ο πληθυσμός στην Ελλάδα σύμφωνα με την παραπάνω απογραφή ανέρχονταν σε 10.268.639 άτομα, εκ των οποίων το 1.100.000, αναφέρονταν σε αλλοδαπούς, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ. Συνεπώς το 2001, ο πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχονταν σε 9.168.169 άτομα.

2007: Σύμφωνα πάντα με την Στατιστική Υπηρεσία, το 2007, ο ολικός δείκτης γονιμότητας ήταν (1,41) παιδιά (κάτω από το όριο αντικατάστασης), ενώ το 2050 θα μειωθεί στο (1,19).³⁷ Επιπρόσθετα, την περίοδο 1998-2008, ήτοι σε χρονικό εύρος μιας δεκαετίας, ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε από 10.808.358 άτομα σε 11.257.285. Όμως αυτή η «φαινομενική αύξηση» οφείλεται σε ποσοστό 97,3%, στην εισροή των μεταναστευτικών ρευμάτων.

2017: Τα πλέον πρόσφατα στοιχεία που είδαν το φως της δημοσιότητας και προέρχονται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ο μόνιμος πληθυσμός της χώρας το 2017 εκτιμήθηκε σε 10.768.193 άτομα (5.221.277 άνδρες και 5.546.916 γυναίκες) μειωμένος κατά 0,14% σε σχέση με τον 201638. Η συνολική αύξηση την δεκαετία 1991–2001, ήταν μόλις 189.000 άτομα, ενώ την περίοδο 2001-2017, 499.554 άτομα. Το 1997, για πρώτη φορά καταγράφηκε η θλιβερή δαπίστωση ότι οι θάνατοι (92.700) υπερέβησαν σε αριθμό τις γεννήσεις (92.200) άτομα.³⁹ Σήμερα (2017) οι θάνατοι (118.785) υπερέβησαν σε αριθμό τις γεννήσεις (92.898) άτομα⁴⁰. Αυτό υποδηλώνει ότι ο αριθμός των θανάτων βαίνει αυξανόμενος. Επιπρόσθετα, έχει διαπιστωθεί ότι το 44% των Ελληνίδων τεκνοποιεί μόνο 1 παιδί, το 38% τεκνοποιεί 2 παιδιά, το 12%

³⁶ Άρθρο στην ιστοσελίδα Alfavita, «Γήρανση, υπογεννητικότητα και μείωση του ενεργού πληθυσμού», της 27 Σεπ 2017, <http://www.alfavita.gr/arhron/koinonia/giransi-yvogennitikotita-kai-meiosi-toy-energoy-plithysmoy#ixzz55boBYnDK>, αναδημοσίευση από σχετικό άρθρο του Αθηναϊκού – Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων (ΑΠΕ-ΜΠΕ), ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

³⁷ Στοιχεία από την επίσημη ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, <http://www.statistics.gr/statistics/pop> ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

³⁸ Άρθρο της ιστοσελίδας iatropedia, της 03 Ιαν 2018 <http://www.iatropedia.gr/paidi/elstat-yvogennitikotita-ora-miden-gia-tin-ellada/95583/>, ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

³⁹ Σωτηρίου, Σ., «Δημογραφικό και Λαθρομετανάστευση», Εκδόσεις Τήνος, σελ.19-40

⁴⁰ Άρθρο της ιστοσελίδας iatropedia, της 03 Ιαν 2018, όπως παραπάνω, ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

τεκνοποιεί 3 παιδιά, ενώ μόλις το 4,8% των Ελληνίδων τεκνοποιεί πάνω από 4 παιδιά.

Από τα παραπάνω, εξάγεται το συμπέρασμα ότι σχεδόν οι μισές ελληνικές οικογένειες, προτιμούν να κάνουν μόνο ένα παιδί, (το 44%, οπότε για κάθε 2 γονείς οι οποίοι θα αποβιώσουν, αντιστοιχεί 1 απόγονος, ήτοι μείωση κατά 50% στην επόμενη γενιά), ενώ μόλις το 16,8% επιλέγουν να τεκνοποιήσουν από 3 παιδιά και πάνω, προκειμένου να αυξηθεί ο πληθυσμός της χώρας. Επίσης θλιβερή είναι και μια ακόμα διαπίστωση, ότι μέχρι το 2050, το 1/3 του πληθυσμού της χώρας, θα αποτελείται από άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών, ενώ ο μέσος όρος ηλικίας, από 26 έτη το 1951, έχει ανέβει στα 44 έτη σήμερα.

Εδώ βέβαια δεν επιχειρείται μια πλήρης καταγραφή αυτού του κοινωνικού φαινομένου της ελληνικής κοινωνίας, πλην όμως πρέπει να αναφερθεί ως κρίσιμη απειλή, εάν αναλογιστούμε ότι ένας σημαντικός παράγοντας της στρατιωτικής ισχύος της χώρας, ήτοι το ανθρώπινο δυναμικό μας, βαίνει σταθερά μειούμενος. Εάν τώρα αναλογιστούμε ότι από τον υπάρχοντα και μελλοντικό αριθμό του πληθυσμού, το 50% είναι γυναίκες οι οποίες δεν στρατεύονται, καταλαβαίνουμε αβίαστα πόσο πολύ συρρικνώνεται ο συνολικός αριθμός των διαθέσιμων προς στράτευση νέων, με ότι αυτό συνεπάγεται για το εργατικό δυναμικό της χώρας σε περίοδο ειρήνης (και άρα για την ανάπτυξη και άνθιση μιας ισχυρής οικονομίας-παράγοντας ισχύος), όσο και για την στελέχωση μάχιμων μονάδων σε περίοδο επιχειρήσεων (και άρα για την ανάπτυξη και διατήρηση μιας υπολογίσιμης στρατιωτικής ισχύος, ικανής να επιτρέψει μια αποτρεπτική πολιτική, ή να εφαρμόσει μια ισχυρή ανασχετική και ανατρεπτική απάντηση κατά του οποιουδήποτε γειτονικού επίβουλου).

Αντίθετα, ο πληθυσμός της Τουρκίας (ως ο βασικός «αναθεωρητικός» γείτονας της χώρας μας) από 68.860.539 πληθυσμό το 2006, «σκαρφάλωσε» στα 79.814.871 άτομα το 2017,⁴¹ ήτοι, 11.000.000 σε 11 χρόνια. Αναλογικά λοιπόν, η γειτονική μας χώρα, αυξάνει σταθερά τον πληθυσμό της, με ρυθμό ανάπτυξης κατά 1.000.000 το χρόνο! Εκτιμάται ότι δεν είναι αναγκαίο να αναλύσουμε την τρομακτική οικονομική και στρατιωτική ισχύ που προσδίδει στην Τουρκία αυτή η σταθερή πληθυσμιακή ανάπτυξη. Απλά κάνοντας μια αναγωγή στο 2050 όπου η

⁴¹ Ανάρτηση της Eurostat, “Total population, Candidate countries and potential candidates” as of 1st Jan per year, στην επίσημη ιστοσελίδα της <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00027&plugin=1>, ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

Ελλάδα θα απαρτίζεται όπως αναφέρθηκε από (περίπου) 10.000.000, εκ των οποίων το 1/3, (ήτοι 3.000.000) άνω των 65 ετών, η Τουρκία θα έχει συνολικό πληθυσμό (κατ' εκτίμηση) 113.000.000 άτομα... Και η συντριπτική πλειοψηφία θα αφορά νέους, έτοιμους για πόλεμο...

Εάν τώρα όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία, τα ανάγουμε στο υποθετικό σενάριο που περιέγραψα παραπάνω, τότε διαφαίνεται ότι ένας μελλοντικός πόλεμος είναι πολύ πιθανό να σημειωθεί και στον Ελλαδικό χώρο.

Οι επεκτατικές βλέψεις των γειτονικών χωρών. Οι άμεσα εμπλεκόμενες χώρες με τα συμφέροντα της Ελλάδας, που θα μπορούσαν να διεκδικήσουν κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας μας, είναι κυρίως η Τουρκία.

Η συνεχής ανάπτυξη της οικονομίας της, οι κατά πολύ μεγαλύτερες σε μέγεθος ένοπλες δυνάμεις της σε σύγκριση με τις δυνάμεις της Ελλάδας, καθώς και η συνεχής ανάπτυξη του έμψυχου δυναμικού της, μέσω μιας ραγδαίας δημογραφικής έκρηξης, είναι σε θέση να προκαλέσουν ανατροπή του status quo στο Αιγαίο και γενικότερα στα Βαλκάνια. Παράλληλα, η Τουρκία ήδη έχει επιτύχει μέσω της παράνομης μετανάστευσης και της μετακίνησης μεγάλου αριθμού προσφύγων από τα Τουρκικά παράλια στα Ελληνικά νησιά, να προκαλέσει μια διαρκώς αυξανόμενη οικονομική και κοινωνική «επιβάρυνση» της Ελλάδας, θέτοντας τις βάσεις για τη δημιουργία μιας μελλοντικής πιθανής εσωτερικής απειλής για τη χώρα μας, σε περίπτωση που η τοπική κοινωνία δεν θα λάβει τα απαραίτητα μέτρα ενσωμάτωσης και αφομοίωσης του νέου πληθυσμιακού στοιχείου.

Όμως ποια είναι η πρόθεση της Τουρκίας και πως σκοπεύει να πετύχει την εκπλήρωση των σκοπών της;

Η Τουρκία σήμερα, μπορούμε με ασφάλεια να αναφέρουμε ότι πλέον, και ειδικά μετά το πραξικόπημα του 2016 κατά του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, κινείται στη διεθνή σκηνή ως μια «αναθεωρητική» χώρα. Είναι φυσικό, αφού η σύγκρουση των κεμαλικών και των νέο-οθωμανικών, ισλαμικών δυνάμεων (των οποίων κύριος εκφραστής είναι ο Ερντογάν και ο Νταβούτογλου) στο εσωτερικό της χώρας, είναι συνεχής και αποδεικνύει ότι αυτή η κοινωνία πάσχει από έλλειψη κοινωνικής και ιδεολογικής συνοχής, πάσχει από έλλειψη ταυτότητας.

Προσωπική εκτίμηση είναι ότι όταν μια κοινωνία δεν γνωρίζει την ταυτότητά της, αποζητά κοινά στοιχεία, προκειμένου μέσω ενός σημείου αναφοράς, να μπορεί να αυτοπροσδιοριστεί. Απόρροια αυτής της εσωτερικής κοινωνικής σύγκρουσης είναι

και η εξωτερίκευση των εσωτερικών προβλημάτων της κοινωνίας, σε όλες τις εκφάνσεις της διεθνούς παρουσίας της.

Ο Ρ.Τ. Ερντογάν εμφανίζεται φανερά ως ο νέος ηγέτης του συνόλου των απανταχού φανατικών ισλαμιστών, επιθυμώντας να εδραιωθεί ως ο απόλυτος αρχηγός, τόσο στα μάτια των κεμαλικών, όσο και των ισλαμιστών που υπηρετεί. Και για να το κάνει αυτό, χρειάζεται επιτυχίες, τόσο στο εσωτερικό της χώρας (ήτοι καταπολέμηση των «τρομοκρατών» Κούρδων), όσο και στη διεθνή σκηνή (ήτοι εισβολή σε Συρία, απαγόρευση των γεωτρήσεων στην Κύπρο, αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί του Αιγαίου). Και αυτό γιατί, τόσο οι κεμαλικοί όσο και οι ισλαμιστές, διακατέχονται από μια κοινή εθνικιστική -επεκτατική αντίληψη ως προς τα εθνικά θέματα της Τουρκίας. Συνεπώς ο Ερντογάν είναι υποχρεωμένος από την εσωτερική κατάσταση της Τουρκίας να αντιδρά επεκτατικά, προκειμένου να αντιμετωπίσει επιτυχώς τους πολιτικούς του αντιπάλους, αλλά και να πείσει τους υποστηρικτές του.

Συμπεραίνω λοιπόν, ότι ο επεκτατισμός της Τουρκίας υφίσταται και συνιστά άμεση απειλή. Βέβαια, αυτή η στάση δεν είναι καινούργια. Εφαρμόστηκε από το 1974 με τη χρήση στρατιωτικής βίας και την κατοχή του Βορείου τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας έως σήμερα, και με την «ανοχή» των μεγάλων δυνάμεων.

Ειδικότερα τώρα που λόγω των ενεργειακών κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου όπου πρωτοστατεί η Κύπρος, η Τουρκία θεωρεί ότι λόγω της στρατιωτικής ισχύος που διαθέτει, εκείνη θα καθορίσει τα ενεργειακά συμφέροντα της περιοχής, αυτοχριζόμενη ως «διαχειριστής» του πλούτου της περιοχής. Η Τουρκία δεν ανέχεται τις γείτονες χώρες της (Κύπρος-Ελλάδα), να αψηφούν την παρουσία της Τουρκίας. Όμως η Τουρκική αλαζονεία δεν σταματά εδώ: επιδεικτικά τολμά να αψηφά και κατά πολύ μεγαλύτερους αντιπάλους, όπως οι ΗΠΑ (ένεκα της στήριξης των Κούρδων από την Αμερική), και η Ρωσία (καταρρίπτοντας αεροσκάφος της).

Αυτό καταδεικνύει την εσωτερική αστάθεια στην οποία η γείτονα χώρα έχει περιέλθει καθώς και τη διπλωματική αναξιοπιστία την οποία προβάλλει στο εξωτερικό. Εάν λάβουμε υπόψη και το πρόσθετο όπλο που πλέον διαθέτει ένεκα της αστάθειας στην περιοχή της Συρίας, την αθρόα μετακίνηση των μεταναστών, τότε καταλαβαίνουμε ότι η Τουρκία στην παρούσα φάση έχει μια μοναδική ευκαιρία, να εκβιάζει τόσο την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και την Ελλάδα, με πληθυσμιακή και πολιτιστική άλωση.

Οι υπόλοιπες γειτονικές χώρες, εάν εξεταστούν μεμονωμένα, δεν αποτελούν άμεση στρατιωτική απειλή για την Ελλάδα, ένεκα των σχετικά μικρών στρατιωτικών δυνατοτήτων που διαθέτουν. Όμως, ένας συνασπισμός αυτών των χωρών, μπορεί να δημιουργήσει ένα βόρειο αρνητικά κείμενο τόξο το οποίο φυσικά θα μεθοδεύεται από την Τουρκία, «ανοίγοντας» πλέον του ανατολικού μετώπου, και ένα υπολογίσιμο βόρειο μέτωπο. Η Αλβανία, τα Σκόπια, το Μαυροβούνιο, και πιθανόν και η Βουλγαρία, εντάσσονται σε αυτό το τόξο, η κάθε μία για τους δικούς της λόγους. Αλλά όλες αυτές οι χώρες, (Αλβανία και Σκόπια) ήδη έχουν εκφράσει αρνητικότητα απέναντι στην Ελλάδα μέσω ιστορικά ανυπόστατων αλυτρωτικών διεκδικήσεων, ενώ η Βουλγαρία πάντα πρόσβλεπε σε μια ενδεχόμενη ευκαιριακή έξοδο στη μεσόγειο. Ουσιαστικά, διαφαίνεται ότι ξαναζούμε μια κατάσταση συμμαχιών αντίστοιχη με αυτές που εμφανίστηκαν κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, με την Ελλάδα στη θέση της Τουρκίας και το αντίστροφο (οι χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας, Βοσνία, Κροατία, Σερβία, εκτιμάται ότι θα παραμείνουν ουδέτερες).

Ειδικότερα ο γειτονικός «αλυτρωτισμός» και επεκτατισμός δεν διαφαίνεται να καταλαγιάζει, όταν τα Σκόπια παραχαράσσουν και οικειοποιούνται την Ελληνική ιστορία και αρνούνται πεισματικά να αποδεχτούν μια λογική τοποθέτηση της Ελλάδας για αποποίηση του ονόματος της Μακεδονίας, ενώ συνεχώς προβαίνουν σε αλυτρωτικές ενέργειες. Το ίδιο συμβαίνει και με την Αλβανία, η οποία θέτει το ανύπαρκτο ιστορικά θέμα της «Τσαμουριάς», το οποίο και αυτό, απέχει μακράν της ιστορικής υπόστασης και αλήθειας.

Όμως οι αλυτρωτικές διεκδικήσεις κατά της Ελλάδας, δεν εκτείνονται μόνο στα βορειοανατολικά σύνορα της χώρας, αλλά και στα νότια-νοτιοανατολικά σύνορα, ένεκα των πρόσφατα ανακαλυφθέντων ενεργειακών κοιτασμάτων της μεσογείου.

Από τα παραπάνω, και λαμβάνοντας υπόψη την προσέγγιση των, αρνητικά (έως εχθρικά) κειμένων προς την Ελλάδα γειτονικών χωρών, εκτιμώ πως μια μελλοντική ένοπλη σύγκρουση στο θέατρο επιχειρήσεων του Αιγαίου, των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου, είναι όχι μόνο πιθανή, αλλά αναπόφευκτη.

Αντιδράσεις στο ενδεχόμενο εκδήλωσης ενός «Ελλαδικού» πολέμου

Στο σημείο αυτό θα προβώ σε μια προσωπική εκτίμηση, αναφέροντας τις πιθανές αντιδράσεις, τόσο των δυνάμεων-πόλων (υπερδυνάμεων), όσο και των γειτονικών

κρατικών δρώντων της περιοχής του Αιγαίου και των Βαλκανίων, οι οποίες μπορεί να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο σε περίπτωση που θα εκδηλωθεί ένοπλη σύγκρουση στη «γειτονιά» μας:

α. Υπερδυνάμεις:

(1) ΗΠΑ (NATO): η στρατιωτική ισχύς μιας υπερδύναμης όπως οι ΗΠΑ, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Οι ΗΠΑ διαθέτουν έναν μεγάλο και δοκιμασμένο στρατιωτικό μηχανισμό που συμπληρώνεται με ένα ευμέγεθες πυρηνικό οπλοστάσιο, και με παρουσία σε όλον τον πλανήτη, όχι μόνο μέσω της διπλωματικής επιρροής αλλά και με φυσική στρατιωτική παρουσία. Συνεπώς είναι ο κύριος δρώντας στα παγκόσμια δρώμενα.

Επιπρόσθετα, οι ΗΠΑ είναι ο επικεφαλής ενός ισχυρού στρατιωτικού συνασπισμού, της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO). Όσες βαλκανικές (κυρίως) χώρες επιθυμούν να ενταχθούν στο NATO, αλλά και όσες έχουν ήδη ενταχθεί, επιθυμούν μια διεθνή σταθερότητα που να μην απειλείται από την πρώην ΕΣΣΔ και τα κατάλοιπά της, εντασσόμενοι στην «ομπρέλα» προστασίας του NATO κατά της Ρωσικής επιρροής και κινδύνου. Αυτό είναι έκδηλο κυρίως στις χώρες οι οποίες προέρχονται από το πρώην Σύμφωνο της Βαρσοβίας.

Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι κράτη-μέλη του NATO. Συνεπώς οι ΗΠΑ τις αντιμετωπίζουν (λογικότατα) ως συμμάχους της Αμερικής, αλλά και θεωρούν ότι (παρά τις μεταξύ τους διαμάχες) οι σχέσεις Ελλάδος και Τουρκίας θα πρέπει να διέπονται από συμπεριφορές καλής γειτονίας και φιλίας, καθόσον για την Αμερική το ζητούμενο είναι ο περιορισμός, η ανάσχεση της Ρωσικής απειλής.

Το 1974, οι ΗΠΑ δέχτηκαν ένα βαρύ πλήγμα, με την παράνομη Τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Η εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, η οποία έληξε με την κατοχή (έως σήμερα) ενός μεγάλου τμήματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και οι προσπάθειες της Τουρκίας να επιβάλει διεθνώς ένα «Τουρκοκυπριακό» κράτος (στην ουσία μια κρατική οντότητα, δορυφορική της Τουρκίας), επέδειξαν τα παρακάτω:

Το NATO αποδέχτηκε μια παράνομη ενέργεια (Τουρκική εισβολή) ενός κράτους μέλους της συμμαχίας.

Το NATO αποδέχτηκε μια στρατιωτική ενέργεια η οποία στράφηκε (έστω και έμμεσα) κατά μιας χώρας -μέλους (Ελλάδας) της Συμμαχίας.

Το NATO δεν προέβη σε καμία ενέργεια επαναφοράς της Τουρκίας στη διεθνή έννομη τάξη (οι δυνάμεις κατοχής παραμένουν στην Κύπρο).

Το NATO δεν μπόρεσε έως σήμερα να λύσει το Κυπριακό με έναν αποδεκτό και δίκαιο τρόπο, ενώ όποτε προσπάθησε να το κάνει (σχέδια Άτσεσον και Ανάν), η κάθε πρόταση δεν ήταν μια προσπάθεια απόδοσης δικαιοσύνης, αλλά μια έκδηλη προσπάθεια ικανοποίησης καταρχήν της Τουρκίας.

Συνεπώς, τα παραπάνω, μου καταδεικνύουν ότι οι ΗΠΑ διαχρονικά υπολογίζουν πολύ στις καλές σχέσεις με την Τουρκία, την οποία θεωρούν ως το πρώτο ανάχωμα κατά της Ρωσίας. Αναλογικά λοιπόν, καταλήγω ότι οι ΗΠΑ ακολουθούν τη λογική «πολύ καλές σχέσεις με την Ελλάδα, αλλά άριστες σχέσεις με την Τουρκία».

Υπό αυτό το πρίσμα θα κατέληγα σε αρνητικά για την Ελλάδα συμπεράσματα. Όμως ένεκα της σημερινής γενικότερης διεθνούς αναθεωρητικής στάσης της Τουρκίας, των συνεχών τριβών της με τις ΗΠΑ (λόγω της υποστήριξης της τελευταίας στους Κούρδους), καθώς και της προσέγγισης της Ρωσίας από την Τουρκία, εκτιμώ πως σε περίπτωση ενδεχόμενης ένοπλης αναμέτρησης, οι ΗΠΑ:

- Θα τηρήσουν αρνητική έως συμβιβαστική στάση απέναντι στην Τουρκία.
- Θα τηρήσουν συμβιβαστική έως θετική στάση απέναντι στην Ελλάδα (η χώρα μας έχει επιδείξει αυτοσυγκράτηση και παραδοσιακά τηρεί το Διεθνές Δίκαιο και τις διεθνείς συμβάσεις, προβάλλοντας ένα πρόσωπο σταθερότητας).
- Θα τηρήσουν θετική στάση απέναντι στην Κύπρο (λόγω των αμερικανικών συμφερόντων εξόρυξης στην Ανατολική Μεσόγειο).

Από τα παραπάνω, εκτιμώ ότι στο ενδεχόμενο μιας πολεμικής αναμέτρησης μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας, η στάση των ΗΠΑ θα είναι θετική για την Ελλάδα και την Κύπρο, μέσω μιας Αμερικανικής προσπάθειας εκλογίκευσης της Τουρκίας, η οποία θα πρέπει να πετύχει με κάθε μέσο, διότι σε αντίθετη περίπτωση, απειλείται η συνοχή και η φερεγγυότητα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας! Και τότε, υφίσταται η περίπτωση αποχώρησης καταρχήν των χωρών που αναμένουν την ένταξή τους (και πιθανόν και παραδοσιακών χωρών – μελών του NATO), η αποδόμηση της Συμμαχίας, και γιατί όχι, η επανεμφάνιση μιας συμμαχίας της μορφής του Συμφώνου της Βαρσοβίας, με καθαρά Ρωσικό προσανατολισμό!

(2) Ρωσία: εκτιμώ ότι η Ρωσία σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας, εκτιμάται ότι θα συνεχίσει να προσεγγίζει (διπλωματικά) την Τουρκία, διατηρώντας μια ουδέτερη στάση απέναντι στην Ελλάδα και την Κύπρο, προκειμένου να δημιουργήσει διχαστικά προβλήματα στη Βορειοατλαντική Συμμαχία.

(3) Κίνα: εκτιμώ ότι η Κίνα θα απέχει από μια ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας, τηρώντας ίσες αποστάσεις.

β. Ευρωπαϊκή Ένωση : εκτιμώ ότι η ΕΕ θα περιοριστεί σε διπλωματικές ενέργειες κατά της Τουρκίας σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας, τηρώντας θετική στάση απέναντι στην Ελλάδα.

γ. Βαλκανικές χώρες :

(1) Αλβανία, Σκόπια (ΠΓΔΜ) και Βουλγαρία: θα τηρήσουν αρχικά ουδέτερη στάση σε στρατιωτικό επίπεδο, και θετική (διπλωματικά) στάση προς την Τουρκία και αρνητική για την Ελλάδα. Θα αναμένουν τη στάση πιο δυνατών δρώντων, προκειμένου να τοποθετηθούν αργότερα, ΚΑΙ σε στρατιωτικό επίπεδο, εφόσον θα διαφαίνεται ότι η Τουρκία θα έχει το στρατηγικό πλεονέκτημα, τη στήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων καθώς και τη διεθνή νομιμοποίηση.

(2) Σερβία-Βοσνία-Κροατία: Εκτιμάται ότι θα τηρήσουν διπλωματική πολιτική ουδετερότητας και ίσων αποστάσεων. Σε περίπτωση στρατιωτικής εμπλοκής της Αλβανίας - Σκοπίων - Βουλγαρίας, θα επιδιώξουν την εμπλοκή τους ανάλογα με την έκβαση της στρατιωτικής αναμέτρησης και της θέσης που θα τηρήσουν οι ΗΠΑ και η Ρωσία, μάλλον κατά της Ελλάδας, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν εδαφικά κέρδη.

δ. Ισραήλ: θα εμπλακεί μόνο διπλωματικά, συντασσόμενη με την πολιτική και τις ενέργειες των ΗΠΑ.

ε. Λοιπές παρακείμενες χώρες: θα τηρήσουν διπλωματική πολιτική ουδετερότητας και ίσων αποστάσεων.

στ. ΟΗΕ: θα εμπλακεί μόνο διπλωματικά, και μόνο σε επίπεδο καταδίκησης όποιας χώρας θα προβεί στην πρώτη επιθετική ενέργεια.

Δυνατότητα οικείας αντίδρασης

Ενάντια σε μια «Ανατολική» απειλή. Η Τουρκία επιδεικνύοντας από το 1974 (με τη συνεχιζόμενη κατάληψη της Β. Κύπρου) ένα αναθεωρητικό πρόσωπο, αποκαλύπτει τις επεκτατικές της βλέψεις κατά της Ελλάδας, καθιστώντας σαφές ότι προτίθεται να τις επιδιώξει και να τις εφαρμόσει, δια της χρήσης ωμής στρατιωτικής βίας.

Τα σχετικά πρόσφατα γεγονότα του 2018 με δύο παρ' ολίγον θερμά επεισόδια στην περιοχή των Ιμίων, οι καθημερινές παραβιάσεις του FIR Αθηνών από την Τουρκική Πολεμική Αεροπορία, οι συνεχείς προκλητικές τουρκικές δηλώσεις με

βλέψεις για διχοτόμηση του Αιγαίου καθώς και η αντιμετώπιση του θέματος της σύλληψης και κράτησης (άνευ απαγγελίας κατηγορητηρίου) δύο στελεχών των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων στον Έβρο (θέμα το οποίο η Τουρκία, από απλό τοπικό μεθοριακό επεισόδιο το ανήγαγε σε διπλωματικό ζήτημα, παρά το ότι τελικά επετεύχθη αίσιο τέλος με την απελευθέρωσή τους τον Αύγουστο του 2018, μετά από 168 ημέρες ομηρίας) επιβεβαιώνουν την παραπάνω διαπίστωση.

Η Ελλάδα των 110.000 στρατιωτών (χερσαίες δυνάμεις), από μόνη της δύσκολα μπορεί να αντισταθεί στον 2^ο ισχυρότερο στρατό του NATO, και 8^ο ισχυρότερο στρατό παγκοσμίως, αυτόν της Τουρκίας, ο οποίος απαριθμεί περί το 743.415 ενεργό στρατό⁴² (χερσαίες δυνάμεις χωρίς επιστράτευση). Συνεπώς, μια απευθείας στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ των δύο στρατών καθαρά με αντικειμενικά αριθμητικά κριτήρια, καταδεικνύει μια αναλογία 1:7, όταν η Τουρκία χρειάζεται περί το 1:3 αναλογία ως επιτιθέμενη, για να πετύχει τον σκοπό της.

Συνεπώς τι γίνεται; Είναι η Ελλάδα καταδικασμένη να αποδεχτεί τις επεκτατικές εθνικο-ισλαμο-κινούμενες βλέψεις της Τουρκίας;

Εδώ δεν θα πρέπει να λάβουμε υπόψη καθαρά και μόνο τα αριθμητικά δεδομένα, διότι τότε θα επαναλάβουμε τα λάθη της Βουλγαρικής εκτίμησης προ του Β' Βαλκανικού πολέμου, όπου ένεκα της αριθμητικής υπεροπλίας σε χερσαίες δυνάμεις που διέθετε, θεωρούσε ότι μπορεί να ανατρέψει το status quo των Βαλκανίων, εις βάρος των γειτόνων της. Ως γνωστόν, Οι γείτονες χώρες με πρωτοστατούσα την Ελλάδα, όταν ενώθηκαν, συγκέντρωσαν αριθμητικά, περίπου ίσες δυνάμεις με αυτές που διέθετε η Βουλγαρία. Τα αποτελέσματα αυτής της έκβασης, είναι γνωστά, και ο Β' Βαλκανικός πόλεμος έληξε προς το δυσμενέστερο για την ηττημένη Βουλγαρία.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα μέλος του NATO, αλλά το ίδιο και η Τουρκία. Συνεπώς, όπως αναφέρθηκε ήδη στην παραπάνω ανάλυση, μια ενδεχόμενη σύγκρουση είναι πολύ πιθανόν να εξαναγκάσει τις ΗΠΑ να επέμβουν για ειρηνική επίλυση των διαφορών. Το εάν θα το πράξουν, ή εάν θα το πράξουν έγκαιρα, αυτό δεν μπορεί να εκτιμηθεί. Πάντως ένα είναι δεδομένο: μια ενδεχόμενη σύγκρουση δύο συμμαχικών χωρών του ίδιου στρατιωτικού συνασπισμού, είναι μια πάρα πολύ κακή παγκόσμια δυσφήμιση για τις ΗΠΑ και το NATO. Αλλά οι ΗΠΑ το 1974, δεν

⁴² Άρθρο που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα Business Insider, με τίτλο «Here's the hardware the world's top 25 militaries have in their arsenals» <https://www.businessinsider.com/here-are-the-worlds-most-powerful-militaries-2018-2> αρχική δημοσίευση 1 Μαρ 18, πρόσβαση στις 27 Νοε 18.

φάνηκε να ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για αυτή τη δυσφήμιση, συνεπώς γιατί να ενδιαφερθούν τώρα;

Πλέον του NATO, η Ελλάδα ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οπότε μπορεί να ελπίζει σε μια (μάλλον λεκτική και μόνο, καθόσον δεν υφίσταται ευρωπαϊκή στρατιωτική δυνατότητα επέμβασης) συμπαράσταση της Ευρώπης. Όμως τουλάχιστον, τα σύνορα της Ελλάδας, διαφαίνεται να έχουν ταυτιστεί με τα σύνορα της Ευρώπης.

Ταυτόχρονα, η Ελλάδα εξασφαλίζει τη διεθνή νομιμοποίηση καθόσον τηρεί τις διεθνείς Συνθήκες και δεν προβαίνει σε αναθεωρητικές πράξεις, προβάλλοντας ταυτόχρονα (εις βάρος της στο εσωτερικό) και ένα ανθρωπιστικό πρόσωπο, με το θέμα του μεταναστευτικού. Προβλήματα με τα Σκόπια ή την Αλβανία, δεν θεωρώ ότι αλλοιώνουν αυτό το πρόσωπο σταθερότητας της Ελλάδας στο εξωτερικό.

Συνεπώς, από τη στιγμή που δεν αναμένεται στρατιωτική βοήθεια εκ των έξω, και εφόσον υφίσταται αριθμητική ανεπάρκεια των δυνάμεων της Ελλάδας έναντι στην Τουρκική στρατιωτική μηχανή, εύκολα θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε με βάση τις αριθμητικές εκτιμήσεις, ότι μία ενδεχόμενη στρατιωτική αναμέτρηση με την Τουρκία θα απέβαινε μοιραία για την Ελλάδα.

Όμως η μορφολογία της Ελλάδας είναι ιδιόμορφη. Στο Ελλαδικό θέατρο επιχειρήσεων, η περιοχή του Έβρου δεν επιτρέπει τη διοχέτευση πολυάριθμων δυνάμεων, ενώ η ισχυρή οχύρωση που έχει συντελεστεί ήδη από την περίοδο της ειρήνης, εγγυάται την αδυναμία της Τουρκίας να εκμεταλλευτεί πλήρως την αριθμητική της υπεροχή.

Στο θέατρο επιχειρήσεων του Αιγαίου, υφίστανται περισσότερα από 1.100 νησιά, μικρονήσια και βραχονησίδες. Τα κύρια νησιά, είναι και αυτά ιδιαίτερα ενισχυμένα στρατιωτικά, για άμυνα. Συνεπώς εφόσον η Τουρκία θα αποφασίσει να υλοποιήσει τις απειλές της, γνωρίζει ήδη πως το μόνο που θα καταφέρει είναι να αγκιστρωθεί στο θέατρο επιχειρήσεων του Έβρου με μεγάλες απώλειες, ενώ στο Αιγαίο (όπου εκεί την ενδιαφέρει περισσότερο) πιθανόν να καταλάβει αρκετές βραχονησίδες και μικρονήσους, επιχειρώντας ίσως και την κατάληψη μιας μεγάλης νήσου, όπως Χίο, Σάμο, Κω, Ρόδο. Είναι αμφίβολο εάν θα τα καταφέρει. Στην προκειμένη περίπτωση η ίδια η γεωγραφία της Ελλάδας, αφαιρεί σε μεγάλο ποσοστό τις στρατιωτικές δυνατότητες της Τουρκίας.

Συνεπώς εάν λάβουμε υπόψη το ότι η υφιστάμενη αναλογία ισχύος των (χερσαίων) δυνάμεων Ελλάδας - Τουρκίας είναι 1:7 (ο επιτιθέμενος θα πρέπει να

εξασφαλίζει υπεροχή κατ' ελάχιστον 1:3) και την ιδιόμορφη, αμυντικά οχυρωμένη (ήδη) γεωγραφία της Ελλάδος (η οποία ανεβάζει ακόμα περισσότερο την αναγκαία αναλογία ισχύος την οποία θα πρέπει να εξασφαλίσει ο επιτιθέμενος, αλλά και πάλι κάτω του ισχύοντος 1:7), καταλαβαίνουμε ότι μια ενδεχόμενη απευθείας αναμέτρηση θα είναι αρνητική για την Ελλάδα.

Συνεπώς γιατί η Τουρκία δεν έχει ήδη προχωρήσει σε μια ευρείας κλίμακας αντιπαράθεση με την Ελλάδα, αφού οι διεκδικήσεις της παραμένουν διαρκείς και με αμείωτη ένταση;

Ας φερθούμε για λίγο «πονηρά» και ας εξετάσουμε αυτό το ενδεχόμενο μέσω μιας άλλης προοπτικής, αυτής του αντιπάλου. Η Ελλάδα συνηθίζει να προσανατολίζει τη στρατιωτική απειλή στα ανατολικά. Η Τουρκία δεν θεωρεί ότι η Ελλάδα σκοπεύει να επιτεθεί στην Τουρκία, (ένεκα και της δυσμενούς δημοσιονομικής κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει η Ελλάδα). Η Τουρκία δεν θεωρεί ότι κινδυνεύει από δυσμάς. Έχει όμως διενέξεις και σε άλλα μέτωπα, εσωτερικά και εξωτερικά.

Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως η Τουρκία θεωρεί ότι δεν θα είναι σε θέση να ανακάμψει άμεσα, σε περίπτωση που θα κληθεί να απαντήσει στρατιωτικά και σε άλλα μέτωπα, ένεκα των μεγάλων απωλειών που θα υποστεί από μια τέτοια αναμέτρηση ευρείας κλίμακας με την Ελλάδα. Αυτό θα της αφαιρέσει την πρωτοβουλία των επόμενων ενεργειών, και αυτό είναι ένα ρίσκο που καμία χώρα δεν επιθυμεί να αποδεχτεί. Εδώ δεν θα πρέπει να ξεχνούμε ότι η Τουρκία έχει αποδεχτεί το ενδεχόμενο εμπλοκής της σε πολλαπλά στρατιωτικά μέτωπα, δηλώνοντας δημόσια ότι ακολουθεί το δόγμα των «δυσόμιση πολέμων».⁴³

Εκτιμάται συνεπώς, ότι η Τουρκία θα προβεί σε έναν πόλεμο φθοράς τοπικής έκτασης, προκειμένου να μειώσει κατά πολύ τον αριθμό των αμυνόμενων Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων. Τότε είναι πιθανή μια Τουρκική νίκη στο Αιγαίο, ενώ το κόστος από μια τέτοια αναμέτρηση, θα είναι υψηλό αλλά και πάλι διαχειρίσιμο από την

⁴³ «Έχουμε την δύναμη να διεξάγουμε στρατιωτική επιχείρηση στο Αφρίν και ταυτοχρόνως στο Αιγαίο», διακήρυξε προ ημερών ο Τούρκος ΑΓΕΕΘΑ στρατηγός Χουλουσί Ακάρ, σκιαγραφώντας ενδεχομένως μια νέα εκδοχή εκείνου που παλαιότερα αναφερόταν ως δόγμα των «δυσόμιση πολέμων» (της δυνατότητας δηλαδή της Τουρκίας να βρίσκεται ταυτόχρονα σε πόλεμο με «δύο» δυνάμεις αλλά και με το PKK το οποίο αντιστοιχεί στο «ήμισυ» των 2,5 συρράξεων). Πηγή: «Γιατί ο Ερντογάν θέλει τη σύγκρουση στο Αιγαίο; Επιστροφή στο δόγμα των «δυσόμισι πολέμων» <https://hellasjournal.com/2018/02/giati-o-erntogan-theli-ti-sigkrousi-sto-egeo-epistrofi-sto-dogma-ton-diomisi-polemon/> αναδημοσίευση στην ιστοσελίδα www.hellasjournal.gr από το ΕΘΝΟΣ, της 15 Φεβ 2018, Γεώργιος Σκαφιδάς, πρόσβαση στις 27 Νοε 18.

Τουρκία, υπό την προϋπόθεση ότι θα υφίσταται διεθνής ανοχή και απραγία σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Σε αντίθετη περίπτωση η Τουρκία όπως αναφέρθηκε, θα πρέπει να διαχειριστεί πολιτικές αλλά και στρατιωτικές αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό της όσο και στη διεθνή σκηνή. Αυτές οι αντιδράσεις είναι δύσκολο να αξιολογηθούν, ως προς το ύψος του κινδύνου που ενέχουν για τη γείτονα χώρα καθόσον το διεθνές σύστημα είναι εξ ορισμού ασταθές, παρά την ύπαρξη παραδοσιακών συμμαχιών. Οι συμμαχίες ως γνωστόν, είτε οικονομικής είτε στρατιωτικής φύσεως, υποθάλπουν συμφέροντα τα οποία συνεχώς μεταλλάσσονται. Η Τουρκία το γνωρίζει ήδη αυτό, διαφορετικά θα είχε θρασύτατα και απροκάλυπτα αντιδράσει με τη βία. Απομένει να δούμε εάν οι εσωτερικές κοινωνικές διαμάχες, οι φιλοδοξίες των πολιτικών της, και οι διεθνείς ευκαιριακές συγκυρίες, θα την οδηγήσουν στο μέλλον να αποδεχτεί το υψηλό ρίσκο κινδύνου μιας τέτοιας αναμέτρησης.

Ενάντια σε μία «Βόρεια» απειλή. Εδώ, ένεκα των όσων προανέφερα παραπάνω, δεν υφίσταται σοβαρή στρατιωτική απειλή, πλην ίσως της Βουλγαρίας, αλλά εκτιμώ ότι η Βουλγαρία δεν προτίθεται να λειτουργήσει αναθεωρητικά στα Βαλκάνια.

Ενάντια σε μια ταυτόχρονη «Βόρεια» και «Ανατολική» απειλή. Αυτό είναι το δυσμενέστερο σενάριο, καθόσον θα διασπάσει τις Ελληνικές δυνάμεις σε περισσότερα των δύο αρχικών μετώπων (Βόρεια σύνορα – Έβρος - Αιγαίο). Σε αυτήν την περίπτωση, εφόσον η Τουρκία ενεργοποιήσει σε στρατιωτικό επίπεδο συμφωνίες με τους βόρειους γείτονές μας, τότε εκτιμώ ότι η θέση της Ελλάδας, θα είναι η δυσμενέστερη δυνατή, και θα καταλήξει σε ήττα της χώρας μας.

Τι μπορεί να κάνει η Ελλάδα, με δεδομένη τη σημερινή οικονομική δυσπραγία; Είναι απλό: ειλικρινή και όχι ηττοπαθή προσέγγιση και δέσμευση των γειτόνων με τη σύναψη σχετικών συνθηκών, με την ελπίδα ότι αυτές θα τηρηθούν από τις συμβαλλόμενες χώρες, καθώς και εμμονή στην ειρηνική επίλυση των όποιων προβλημάτων υφίστανται με Αλβανία και Σκόπια το συντομότερο δυνατόν, προβάλλοντας έτσι ένα πρόσωπο εγγύησης της διεθνούς και βαλκανικής σταθερότητας, και διατήρησης του υφισταμένου status quo, αντιπαραβάλλοντάς το, με το προκλητικό διεθνές πρόσωπο της Τουρκίας...

Συμπεράσματα – Προοπτικές

«Το φαινόμενο του πολέμου στον 21^ο αιώνα: εξάλειψη, μεταλλαγή ή αναβίωση»;

Στις προηγούμενες ενότητες, έγινε μια προσπάθεια να εξαχθούν συμπεράσματα προκειμένου να δοθεί μια απάντηση στο τεθέν ερώτημα σχετικά με τον πόλεμο στον 21ο αιώνα. Τελικά οδεύουμε σε εξάλειψη αυτού του αποτρόπαιου φαινομένου; Μήπως οδεύουμε σε μια μετεξέλιξη του φαινομένου, με μια νέα μορφή και μεθόδους; Ή μήπως θα πρέπει να ατενίζουμε το μέλλον με τη βεβαιότητα ότι πιθανόν και εμείς, αλλά σίγουρα και οι επόμενες γενιές θα κληθούν να αποτυπώσουν στη μνήμη τους άλλο ένα σκοτεινό κομμάτι ιστορίας που θα απειλήσει την ύπαρξή τους; Ας συγκεντρώσουμε λοιπόν τα συμπεράσματά μας:

Δεν υφίσταται μια «μαγική» μεθοδολογία που να μπορεί με πλήρη επιτυχία να προβλέψει το μέλλον, όπου όλα μπορεί να συμβούν, να διαφοροποιηθούν, να εξελιχθούν ή να πάψουν άνευ λόγου και αιτίας να υφίστανται. Για το μέλλον θα υφίστανται πάντα ενδείξεις (ισχυρές ή μη) και ουδέποτε αποδείξεις, καθόσον αυτές, θα αποδεικνύονται μόνο όταν θα συμβούν.

Ο άνθρωπος, ένεκα των φυσικών του ορμών, αλλά και ένεκα των κοινωνικών ερεθισμάτων που προσλαμβάνει κατά τη διάρκεια της ζωής του, είναι επιρρεπής στη χρήση βίας. Η ίδια η φύση εμπεριέχει την έννοια της βίας.

Ο πόλεμος είναι φυσικό αλλά και κοινωνικό φαινόμενο. Εμφανίζεται σε κάθε γνωστή μορφή κοινωνίας, όχι επειδή οι κοινωνίες απαρτίζονται από άτομα, αλλά γιατί τα άτομα που απαρτίζουν τις κοινωνίες εκφράζουν τις ίδιες ιδέες, ανάγκες και απόψεις, που πρεσβεύουν οι κοινωνίες στις οποίες αυτά τα άτομα ανήκουν. Άρα και την ίδια αντίληψη για τη βία και τον πόλεμο. Όταν τα, κατά φύση, βίαια άτομα απαρτίζουν κοινωνίες, το φυσικό φαινόμενο μεταπίπτει σε κοινωνικό [και έτσι εξηγείται το γιατί υφίστανται κατά φύση ιστορικά βίαιες κοινωνίες (βίαια ήθη και έθιμα), ή αλλιώς, «βίαιοι πολιτισμοί» !!!].

Η διαφορά του ανθρώπου σε σχέση με την υπόλοιπη φύση όσον αφορά τη στάση του απέναντι στον πόλεμο, είναι ότι ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα επιλογής ενός διαφορετικού τρόπου επίλυσης των διαφορών του.

Εμείς οι άνθρωποι, είμαστε ηθικά πρόθυμοι να αποδεχτούμε και να δικαιολογήσουμε ακόμα, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε νομικό επίπεδο, την ίδια, αποτρόπαια πράξη του φόνου, εφόσον μπορούμε να τον νομιμοποιήσουμε.

Στη λέξη «άμυνα», εμπεριέχεται η νομιμοποίηση της έκφρασης της ανθρώπινης βίας, αφού η άμυνα συνδέεται πλέον με την έννοια του προληπτικού

πολέμου. Ο «προληπτικός» πόλεμος, ή ένα «προληπτικό» χτύπημα, είναι νομιμοποιημένη ενέργεια, αρκεί να επικαλεστεί ένα κράτος ότι προβαίνει σε έναν προληπτικό πόλεμο ή χτύπημα διότι θεωρεί ότι απειλείται η άμυνα της χώρας του. Συνεπώς μπορούμε να διακρίνουμε στις κοινωνίες-κράτη μια φαινομενική απέχθεια προς τον πόλεμο, τυπικά αποκηρύσσοντάς τον, ενώ ταυτόχρονα οι κοινωνίες έχουν εφεύρει ένα «παραθυράκι» νομιμοποίησης για να χρησιμοποιήσουν το εργαλείο του πολέμου όταν και όπως αυτός θα εξυπηρετεί τις εκάστοτε κοινωνίες-κράτη. Πρόκειται για μια διεθνή υποκρισία.

Η οικονομία, η δημογραφική αλλοίωση, (μεταναστευτικός καταναγκαστικός εποικισμός), η ηγετική προσωπικότητα και η γεωγραφική θέση ενός κράτους επηρεάζει την εμφάνιση του πολέμου.

Σε ένα διεθνές σύστημα η δομή του και η πολικότητα που έχει, επηρεάζει τη συμπεριφορά των κρατών, ανεξάρτητα από τις επιμέρους προθέσεις και κίνητρα των ίδιων των κρατών.

Ανάμεσα στα κράτη, ο κίνδυνος της στασιμότητας (ανεξέλιξης) είναι υπαρκτός, γιατί εάν ένα κράτος παραλείψει να μεγαλώσει και να επεκταθεί, το πιο πιθανό είναι, κάποιο άλλο κράτος θα αρπάξει την ευκαιρία και θα αυξήσει τη δύναμή του.

Το διεθνές σύστημα, ούτε επιδιώκει αλλά ούτε και απορρίπτει την αποτροπή ενός πολέμου.

Το διεθνές σύστημα ένεκα της μορφής πολικότητας που κάθε φορά υιοθετεί, έχει διαφορετικό κάθε φορά αντίκτυπο στη συμπεριφορά των κρατών.

Το διεθνές σύστημα, ένεκα της ανισοκατανομής της ισχύος, και ανάλογα με τη μορφή της ισχύος που κάθε φορά εξετάζουμε, παρουσιάζει πολικότητες, οι οποίες εκτιμώ ότι δεν «γεννιούνται» μόνο από τους ισχυρούς: παραδόξως, η πολικότητα του διεθνούς συστήματος, εκτιμώ ότι γεννιέται και από τα αδύναμα κράτη, ακριβώς επειδή είναι αδύναμα, καθόσον αυτή τους η αδυναμία, τα εξαναγκάζει να προστρέχουν στην ασφάλεια που παρέχει ένα ισχυρότερο από αυτά κράτος, ή/και το πλέον ισχυρότερο κράτος.

Αυτό που πιο συχνά κάνει τα κράτη να πηγαίνουν σε πόλεμο είναι η βεβαιότητα του μελλοντικού κέρδους.

Καθώς η ισχύς ενός κράτους αυξάνεται, το σχετικό κόστος της αλλαγής του συστήματος και άρα της επίτευξης των στόχων του κράτους, μειώνεται.

Το διεθνές σύστημα δρα υπέρ, ή κατά του πολέμου; Εάν υφίσταται αβεβαιότητα μελλοντικού κέρδους, ή εάν δεν υφίσταται επαρκής ικανότητα απορρόφησης των αρνητικών συνεπειών που θα προκύψουν, ή και τα δύο, ο πόλεμος αποτρέπεται.

Δεν υφίσταται ιστορικά καταγεγραμμένη περίπτωση χώρας που να διαθέτει συμβατικές δυνάμεις, και η οποία να έχει απειλήσει με πόλεμο μια άλλη χώρα που ήδη διαθέτει πυρηνικές δυνατότητες.

Ο φόβος του μαζικού αφανισμού, υπαγορεύει σε μια κοινωνία να επιδεικνύει περισσότερη σύνεση στις προκλήσεις της. Συνεπώς, η ύπαρξη και η δυνατότητα-πρόθεση χρήσης πυρηνικών αποτρέπει τον πόλεμο, ένεκα μιας βεβαιωμένης μαζικής καταστροφής.

Οι στρατιωτικές δαπάνες ανά τον κόσμο αυξάνονται, τόσο εντός όσο και εκτός στρατιωτικών συνασπισμών. Άρα οδεύουμε προς μια κατάσταση ανασφάλειας.

Δεν θα φτάσουμε ποτέ σε ένα σημείο ολικής κατάργησης των στρατιωτικών δυνάμεων, παρά μόνο εάν περάσουμε σε μια κοινωνία, οι πολίτες της οποίας δεν θα γνωρίζουν τι σημαίνει πόλεμος. Προς τούτο μπορεί να διαμορφωθεί η συμπεριφορά του ατόμου ή/και της κοινωνίας, προς μια πιο ειρηνική αντιμετώπιση ως προς τον τρόπο επίλυσης των διαφορών, μέσω της ηθικής και της παιδείας.

Οι κοινωνικές ανισότητες προκαλούν πολέμους. Στο μέλλον δεν διαφαίνεται δυνατότητα εξάλειψης όλων των κοινωνικών ανισοτήτων.

Όσο υπάρχουν και διατηρούνται διαφορετικά πολιτικά συστήματα τα οποία εφαρμόζονται από κρατικές οντότητες, η επιβολή της πολιτικής ιδεολογίας από ένα κράτος σε ένα άλλο, ή και η ανταγωνιστικότητα μεταξύ κρατών, ένεκα της διαφορετικής πολιτικής ιδεολογίας, πρέπει να θεωρείται ως δεδομένη.

Ο ακραίος ισλαμισμός (αλλά και οποιαδήποτε μορφή θρησκευτικού φανατισμού) θα οδηγήσει με μαθηματική ακρίβεια σε ένοπλη σύγκρουση.

Όσο θα υφίσταται συμφέρον, θα υπάρχουν και νέες συγκρούσεις.

Ο πόλεμος που ΗΔΗ διεξάγεται σήμερα, έχει πάρει τη μορφή της αθρόας οικονομικής μετανάστευσης ανθρώπων, που επιζητούν μια ευκαιρία στην επιβίωση.

Ο πόλεμος δεν υπαγορεύει την ηθική που γνωρίζουμε στην ειρήνη, αλλά μια απάνθρωπη ηθική. Κινούμαστε προς έναν «εξ αποστάσεως» πόλεμο τον οποίο θα διεξάγουμε με «καθαρά χέρια» και βρώμικη ψυχή.

Ένεκα της μεγαλύτερης ευκολίας για φόνο και καταστροφή που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία, ο πόλεμος γίνεται πιο ελκυστικός από το παρελθόν; Ή μήπως

ένεκα της διαρκώς αυξανόμενης φονικότητας, ο πόλεμος καθίσταται όλο και πιο τρομακτικός, και άρα αποφευκτός;

Αυτοί που θα αποφασίσουν στο μέλλον να κηρύξουν έναν πόλεμο, θα είναι αυτοί που δεν θα τον διεξάγουν (ως προς τη φυσική τους υπόσταση). Και ακριβώς ένεκα αυτής της ασφάλειας που διαχρονικά τους παρέχεται, η ιδέα ενός πολέμου θα τους φαίνεται πάντοτε όλο και πιο ελκυστική.

Η ύπαρξη και η απειλή χρήσης των πυρηνικών όπλων, ένεκα της εξασφαλισμένης αμοιβαίας καταστροφής, δεν ευνοεί την λήψη απόφασης για πόλεμο!

Η εκδήλωση ενός πολέμου (περιορισμένης έκτασης) με συμβατικά όπλα είναι ένα πολύ πιθανό ενδεχόμενο, περισσότερο πιθανό από την εκδήλωση ενός γενικευμένου, ολοκληρωτικού, παγκόσμιου πολέμου.

Οι αυξανόμενες ροές μεταναστών και η πληθυσμιακή αύξηση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής θα δημιουργήσουν μακροπρόθεσμα συνθήκες δημογραφικής αλλοίωσης της χώρας, ήτοι καταναγκαστικού εποικισμού, εφόσον δεν αφομοιωθούν έγκαιρα από την κοινωνία της χώρας υποδοχής.

Κατόπιν των παραπάνω, η απάντηση που δίνω στο τεθέν ερώτημα, είναι ότι η εξάλειψη του φαινομένου του πολέμου δεν μπορεί να είναι εφικτή. Ο πόλεμος μεταλλάσσεται, κυρίως μέσω της τεχνολογίας και των νέων δυνατοτήτων που προσφέρει, και αναπροσαρμόζεται με νέες τακτικές και μεθοδολογίες, όπως ακριβώς και τα ιδεώδη, τα συμφέροντα, οι ισορροπίες, οι κοινωνίες. Αναβίωση σε παγκόσμιο επίπεδο; Είναι πολύ πιθανόν, εάν θα υπάρξει ένα ισχυρό παγκόσμιο σοκ από κάποιον αστάθμητο παράγοντα. Και αυτός ο παράγοντας πιθανόν να είναι η αλλοίωση των κοινωνιών που προβάλλει και επιχειρεί να επιβάλει ένας άκρατος θρησκευτικός επεκτατισμός, η ανάδυση νέων συμφερόντων (κυρίως οικονομικών) των κρατών ή συνασπισμών, καθώς και οι ενδεχόμενες αλλαγές πολικότητας του διεθνούς συστήματος.

Προοπτικές για την παγκόσμια ειρήνη

Σύμφωνα με το παραπάνω συμπέρασμα, που εκφράζει την απάντηση στο τεθέν ερώτημα, η διατάραξη τόσο της πολικότητας του διεθνούς συστήματος, όσο και η κοινωνική – κρατική αλλοίωση, μέσα από δυνάμεις φόβου, και συμφέροντος, καθώς και συνεχώς ρευστών σχέσεων κόστους -ρίσκου – οφέλους, διαφαίνεται ότι προκαλεί πολεμική σύγκρουση.

Στο διεθνές περιβάλλον, με την αλλαγή της διπολικότητας (ΗΠΑ – ΕΣΣΔ) μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και τη μετάβαση σε μια κατάσταση πολύ-πολικότητας (ΗΠΑ - Κίνα - Ρωσία), όπου όλες οι ισορροπίες και τα συμφέροντα συνεχώς εναλλάσσονται και διαφοροποιούνται, μια παγκόσμια διαρκής ειρήνη αργεί να φανεί. Η αλλαγή των βασικών δρώντων, όποιοι και να είναι αυτοί, δεν έχει καμία σημασία. Και αυτό, διότι όλα τα κράτη ανεξαρτήτως ονόματος, θέσης, πλούτου, ιδεολογίας, επιδιώκουν το ίδιο πράγμα: ισχύ, επιρροή, εξουσία, ηγεμονία. Είναι στη φύση των κρατών, κοινωνιών, ανθρώπων.

Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ σήμερα μπορεί να είναι πρόθυμες να διατηρήσουν το υφιστάμενο διεθνές σύστημα, αλλά δεν υπάρχουν παραδείγματα, όπου μια κυρίαρχη δύναμη να παραχώρησε πρόθυμα την κυριαρχία της επί ενός διεθνούς συστήματος σε μια ανερχόμενη δύναμη, προκειμένου να αποφύγει τον πόλεμο. Αυτό ακριβώς τείνει να συμβεί στην εποχή μας με τη ραγδαία άνοδο της Κίνας.

Μια παγκόσμια ειρήνη μπορεί να υλοποιηθεί, εάν και εφόσον όλοι θα μοιράζονται το ίδιο παγκόσμιο κράτος, όλοι θα απολαμβάνουν του ίδιου (μέσου έως υψηλού) βιοτικού επιπέδου χωρίς κοινωνικές ανισότητες. Μια παγκόσμια ομοσπονδία κρατών, που να μην διαθέτει ξεχωριστά σύνορα, αγορές, πολίτες. Τότε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για κατάργηση των στρατιωτικών δυνάμεων. Ίσως η Ευρωπαϊκή Ένωση ως θεσμός, να μπορούσε να συνεισφέρει ως μοντέλο. Αλλά και αυτή ακόμα, απέχει πολύ από την τελική επιθυμητή μορφή της.

Συνεπώς ο πόλεμος σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν πρόκειται να εξαλειφθεί ποτέ. Θα συνοδεύει το ανθρώπινο είδος, μέχρι αυτό να εξαλειφθεί (πιθανόν και ένεκα του πολέμου). Ίσως να μη ζήσει η ανθρωπότητα έναν παγκόσμιο πόλεμο, αλλά σίγουρα θα βιώνει καθημερινά, επιμέρους και μικρής-μέσης έκτασης πολέμους, μεταξύ κρατών.

Προοπτικές για την ειρήνη σε Βαλκάνια και Αιγαίο.

Λαμβάνοντας υπόψη την αδυναμία της Ελλάδος να διαδραματίσει έναν ρόλο επιβολής σταθερότητας (όπως έκανε παραδοσιακά μέχρι τώρα) στα Βαλκάνια, ένεκα της δυσμενούς δημοσιονομικής κατάστασης στην οποία έχει περιέλθει η χώρα μας, αλλά και της αρνητικής για εμάς προσέγγισης των γειτονικών μας κρατών από την πλευρά της Τουρκίας, είναι εύκολο να συμπεράνουμε ότι το Αιγαίο προμηνύεται ως ο μελλοντικός χώρος αντιπαράθεσης συμφερόντων.

Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική θέση της χώρας ένεκα και των πρόσφατων ενεργειακών κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου, είναι η κύρια αιτία τριβής μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας.

Η Τουρκία αποδεικνύει καθημερινά την αναθεωρητική στάση της, στην εξωτερική της πολιτική. Συνεπώς, και ένεκα των εσωτερικών της προβλημάτων, εκτιμώ ότι είναι καθαρά ερώτημα, όχι του εάν θα βιώσουμε στρατιωτική αναμέτρηση μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας, αλλά πότε...

Ένεκα αυτής της αντιπαράθεσης, είναι εξίσου πιθανή η εξάπλωση της στρατιωτικής αντιπαράθεσης -με αρνητικές συνέπειες για την Ελλάδα – και στις λοιπές γειτονικές βαλκανικές χώρες που εποφθαλμιούν (η κάθε μια χώρα για δικούς της λόγους) οφέλη από έναν πιθανό μελλοντικό ακρωτηριασμό της χώρας μας.

Εξάλλου, σε μερικά χρόνια, εάν δεν παρθούν άμεσα μέτρα ώστε να αφομοιωθούν ομαλά τα κύματα μετανάστευσης στην τοπική κοινωνία, με αμφίδρομη αποδοχή της διαφορετικότητας, και αμφίδρομο σεβασμό στους διαφορετικούς πολιτισμούς και θρησκείες, αλλά με κοινό κοινωνικό αντικειμενικό σκοπό ειρηνικής συνύπαρξης, πιθανόν να οδηγηθούμε ακόμα και σε έναν εσωτερικό εμφύλιο πόλεμο για την ανατροπή της υφιστάμενης δομής της σημερινής Ελληνικής κοινωνίας.

Επίλογος

Οι αρχαίοι Έλληνες, σοφά είχαν προσδώσει στον «πόλεμο» αρσενικό γένος, ενώ στην «ειρήνη», είχαν προσδώσει θηλυκό γένος. Ο δυνατός και θερμόαιμος άνδρας πολεμά, σκοτώνει ή σκοτώνεται με δόξα, η αδύναμη και συνετή γυναίκα θρηνεί τον γιο που χάνει στο πεδίο της μάχης...

Αυτό που μας διαχωρίζει από τα υπόλοιπα έμβια όντα, είναι η δυνατότητα της επιλογής. Εάν παρασυρθούμε από στυγνά συμφέροντα, είναι βέβαιο ότι θα οδηγηθούμε σε μοιραίες αποφάσεις, για τις οποίες δεν θα μπορούμε να γνωρίζουμε τα αποτελέσματα αυτών των αποφάσεων, αλλά και ένεκα της εξέλιξης της τεχνολογίας, μπορεί να βρεθούμε να αντιμετωπίσουμε μη αναστρέψιμες καταστάσεις.

Ας ελπίζουμε λοιπόν στο μέλλον, ο άνθρωπος να «επιλέξει να μην επιλέξει τον πόλεμο». Διαφορετικά, πιθανόν να είναι η τελευταία επιλογή που θα μπορέσει να κάνει το ανθρώπινο είδος...

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Άρθρο «Δείτε τις 100 πιο πλούσιες χώρες του κόσμου σύμφωνα με το ΔΝΤ» στην ιστοσελίδα www.defencenet.gr της 19 Ιουλίου 2015, με τελευταία ενημέρωση στις 05 Μαΐου 2018, https://www.pronews.gr/oikonomia/diethnis-oikonomia/308847_deite-tis-100-pio-ploysies-hores-toy-kosmoy-symfona-me-dnt, ανάκτηση στις 26 Νοε 2018.

Άρθρο που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα του περιοδικού Business Insider, με τίτλο «Here's the hardware the world's top 25 militaries have in their arsenals» <https://www.businessinsider.com/here-are-the-worlds-most-powerful-militaries-2018-2> αρχική δημοσίευση 1 Μαρ 18, ανάκτηση στις 27 Νοε 18.

Άρθρο που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα www.hellasjournal.gr «Γιατί ο Ερντογάν θέλει τη σύγκρουση στο Αιγαίο; Επιστροφή στο δόγμα των «δυνάμει πολέμων» <https://hellasjournal.com/2018/02/giati-o-erntogan-theli-ti-sigkrousi-sto-egeo-epistrofi-sto-dogma-ton-diomisi-polemon/> αναδημοσίευση από το ΕΘΝΟΣ, της 15 Φεβ 2018, Σκαφιδάς, Γ., ανάκτηση στις 27 Νοε 2018.

Ανάρτηση στην ιστοσελίδα www.wikipedia.org δημοσιεύονται οι σχετικοί πίνακες του ΔΝΤ [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP)), ανάκτηση στις 26 Νοε 2018.

Επίσημη ιστοσελίδα της Εταιρίας Tracking Point <https://www.tracking-point.com/> ανάκτηση την 14 Μαρ 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.e-erevna.gr, «Πλανήτης Γη», ανάκτηση την 12 Μαρ 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.enet.gr (Le Monde) «2012: ένας πλανήτης για 7 δισ. Ανθρώπους», 27 Αυγ 2009, ανάκτηση την 12 Μαρ 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.Express.gr «Μουσουλμάνοι το 1/4 του παγκόσμιου πληθυσμού», 30 Οκτ 2009 αναδημοσίευση από την ιστοσελίδα www.kathimerini.gr «Το πορτρέτο του μουσουλμανικού κόσμου». <http://pewforum.org/docs/?DocID> , ανάκτηση την 26 Φεβ 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.Monthlyreview.gr «Η γεωπολιτική της παγκόσμιας πληθυσμιακής αλλαγής» των Jackson, R., & Strauss, R., της 18 Σεπ. 2007, ανάκτηση 26 Φεβ 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.iatrikionline.gr (www.iatrikionline.gr/IB_88/eidiko.htm) «Οι διαστάσεις του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα», Λώλης, Δ., Ε., ανάκτηση την 26 Φεβ 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.Alfavita.gr «Γήρανση, υπογεννητικότητα και μείωση του ενεργού πληθυσμού» <https://www.alfavita.gr/arthron/koinonia/giransi-ypogennitikotita-kai-meiosi-toy-energoy-plithysmoy#ixzz55boBYnDK>, της 27 Σεπ 17, ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

Στοιχεία από την επίσημη ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, <http://www.statistics.gr/statistics/pop> ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

Άρθρο της ιστοσελίδας www.iatropedia.gr της 03 Ιαν 2018 <https://www.iatropedia.gr/paidi/elstat-ypogennitikotita-ora-miden-gia-tin-ellada/95583>, ανάκτηση 29 Ιαν 2018.

Ανάρτηση στην επίσημη ιστοσελίδα της Eurostat, “Total population, Candidate countries and potential candidates” <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00027&plugin=1>, ανάκτηση στις 29 Ιαν 2018.

Ανάκτηση από την ιστοσελίδα www.iknow.gr στο <https://iknowgr.wordpress.com/2016/01/08/δημογραφικο-προβλημα-kai-oi-επιπτώσεις-σ/>, αρχική ανάρτηση 8 Ιαν 2016, ανάκτηση την 16 Δεκ 2018.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Μαυρόπουλος, Π., «Εισαγωγή στη Θεωρία του πολέμου και της Στρατηγικής» (Ιδιωτική έκδοση, 2012).

Πλατιάς, Α., «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη» Εκδόσεις Εστία, 2010.

Συρίγος, Α., «Ελληνοτουρκικές σχέσεις» (ανάτυπο β' έκδοσης, Εκδόσεις Πατάκη 2016 [2015]).

Σωτηρίου, Ν., Σ., «Δημογραφικό και Λαθρομετανάστευση», Εκδόσεις Τήνος, 2008.

Τζιαφέτας, Γ. Ν. «Το Δημογραφικό Πρόβλημα της Ελλάδας» Εκδόσεις ΙΑΔΗΠ 1990.

Ξενόγλωσση

Calaprice, A., “The New Quotable Einstein” 2005.

Clausewitz, C., V., «Περί του Πολέμου» Εκδόσεις Βάνια, 1999

Clausewitz, C., V., “De la Guerre”, Βιβλίο Ι, Παρίσι, 1955

Cohen, E., “Baylis et al, Strategy in the Contemporary World: – Cohen, “Technology and warfare”, Εκδόσεις Oxford Press, 2002.

Creveld, M. V., «Η μεταμόρφωση του πολέμου», Εκδόσεις Τουρίκη, 1991.

Debeney, M-E., «Ο Πόλεμος και οι άνθρωποι», (Στρατιωτική Επιθεώρηση ΓΕΣ, 1997 [1939]).

Freedman, L., “The evolution of nuclear strategy”, Εκδόσεις Palgrave, 2003.

Gilpin, R., «Πόλεμος και αλλαγή στην διεθνή πολιτική» (μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος), Εκδόσεις Ποιότητα 2007.

Goldstein, J. S., “Winning the war on war”, Εκδόσεις Dutton, Penguin Group, 2011.

Mearsheimer, J., «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.